

SPAREBANKEN SØR

ALLMINNELIGE FORRETNINGSVILKÅR FOR HANDEL MED FINANSIELLE INSTRUMENTER

Disse forretningsvilkårene («Forretningsvilkårene») er basert på norsk lovgivning og lovgivning innen EU- og EØS-området som verdipapirforetak er forpliktet til å følge. Vilråene erstatter i sin helhet tidligere versjoner av forretningsvilkårene.

Bankens kunder anses å ha vedtatt Forretningsvilkårene som bindende for seg etter å ha signert kundeavtale eller etter å ha mottatt vilråene inngir ordre, inngår avtaler eller gjennomfører handler med Sparebanken Sør.

1. Informasjon om Sparebanken Sør (heretter «Banken»)

1.1 Kontaktinformasjon

Navn	Sparebanken Sør
Organisasjonsnummer	NO 937 894 538
Adresse	Postboks 200, 4662 Kristiansand S
Besøksadresse	Rådhusgaten 7/9
Telefon	38 10 92 00
Telefon fra utlandet	+47 38 10 92 00
e-post	konsernledelsen@sor.no
Internett	www.sor.no

Banken har konsesjon for å drive bankvirksomhet. Banken innehar i tillegg egen konsesjon som verdipapirforetak. Konsesjonsmyndighet er Finansdepartementet, pb. 8008 Dep, 0030 OSLO.

1.2 Hvilke investeringstjenester Banken har tillatelse til å yte

1.2.1 Banken har konsesjon til å yte følgende investeringstjenester:

- 1 mottak og formidling av ordre på vegne av kunde i forbindelse med et eller flere finansielle instrumenter,
- 2 utførelse av ordre på vegne av kunde
- 3 omsetning av finansielle instrumenter for egen regning
- 4 investeringsrådgivning

1.2.2 Banken vil også tilby følgende tilknyttede tjenester:

- 1 Kredittgivning
- 2 tjenester i tilknytning til valutavirksomhet når dette skjer forbindelse med ytelse av investeringstjenester,
- 3 utarbeidelse og formidling av investeringsanbefalinger, finansielle analyser og andre former for generelle anbefalinger vedrørende transaksjoner i finansielle instrumenter

Bankens investeringsrådgivning er ikke å anse som uavhengig etter de betingelser som er oppstilt av lovgivningen. Rådgivningen som ytes omfatter finansielle instrumenter og verdipapirfond som forvaltes av eksterne foretak som Banken ikke har nære forbindelser til.

Utvalget av finansielle instrumenter er ikke tilstrekkelig bredt til å kvalifisere som uavhengig rådgivning.

For nærmere informasjon om hvilke finansielle instrumenter som omfattes av rådgivningen, se bankens hjemmesider.

1.3 Tilsynsmyndighet

Banken står under tilsyn av Finanstilsynet, Postboks 1187 Sentrum, 0107 OSLO.

2. Hva forretningsvilkårene gjelder

Forretningsvilkårene gjelder for Banken investeringstjenester, investeringsvirksomhet og tilknyttede tjenester så langt de passer, samt tjenester vedrørende transaksjoner i instrumenter som er beslektet med finansielle instrumenter For følgende forhold vil det kunne bli inngått særskilt avtale eller tilleggsavtale:

- 1 handel med og clearing av standardiserte (noterte) derivatkontrakter,
- 2 handel med og/eller clearing av ikke-standardiserte (OTC) derivatkontrakter,
- 3 handel på kreditt
- 4 innlån og utlån av finansielle instrumenter,
- 5 oppbevaring og forvaltning av finansielle instrumenter,
- 6 inngåelse av rente- og valutakontrakter,
- 7 inngåelse av avtale om pant og finansiell sikkerhetsstillelse
- 8 handel og oppgjør, herunder clearing i utenlandske markeder,
- 9 internetthandel, herunder direkte ordreforidling til Oslo Børs eller annet regulert marked, samt eventuell programhandel

Forretningsvilkårene gjelder i tillegg til særskilte avtaler som inngås mellom Banken og Kunden. Ved eventuell motstrid mellom slike avtaler som nevnt i forrige ledd og Forretningsvilkårene skal avtalene ha forrang. Handel og clearing kan også være regulert av særlige handelsregler/standardvilkår ved de enkelte utførelsesplasser og oppgjørssentraler der handel og oppgjør/clearing gjennomføres. Ved motstrid mellom Forretningsvilkårene og/eller avtaler som nevnt i foregående avsnitt og slike handelsregler/standardvilkår skal handelsregler/standardvilkår for den enkelte utførelsesplassen eller oppgjørssentral gjelde.

I tillegg til ovennevnte vil tjenestene som nevnt i punkt 1.2 kunne være regulert av verdipapirhandelloven, verdipapirregisterloven, børsloven, aksjelovene, kjøpsloven, avtaleloven, angrerettloven og annen relevant lovgivning.

Banken er i tillegg forpliktet til å følge regler for god forretningsskikk fastsatt for de enkelte markeder, herunder etiske normer fastsatt av Verdipapirforetakenes Forbund. De etiske normer og behandlingsregler for klagesaker i henhold til disse, finnes på www.vpff.no.

3. Lydopptak og annen dokumentasjon

Banken foretar lovpålagt lydopptak av telefonsamtaler i tilknytning til ytelse av investeringstjenester og investeringsvirksomhet, eller telefonsamtaler som er ment å føre til at det ytes investeringstjenester eller utøves investeringsvirksomhet.

Banken vil foreta lydopptak av samtlige ordrer om kjøp, salg eller tegning av finansielle instrumenter som inngis per telefon. Banken har ikke anledning til å utføre ordre som ringes inn til telefoner som ikke er tilkoblet lydopptaksutstyr, herunder mobiltelefon. Lydopptak og annen dokumentasjon vil bli oppbevart av Banken.

Lydopptak vil bli oppbevart av Banken i en periode som samsvarer med gjeldende lovgivning beregnet fra opptaksdag, og vil normalt bli slettet etter utløpet av den pålagte oppbevaringstiden. Lydopptak med den enkelte kunde vil kunne gjenfinnes ved søk blant annet på tidspunkt for samtalen, inngående og utgående telefonnummer og ansatt hos Banken som deltok i samtalen. Banken kan bli pålagt å utlevere lydopptak til offentlig myndighet og andre som kan kreve dette i medhold av lov. I tillegg vil lydopptaket bli utlevert til Verdipapirforetakenes forbund Etske Råd, blant annet i forbindelse med behandling av klagesaker for Kunden. Tilknyttede agenter og andre foretak som samarbeider med Banken om ytelse av relevante investeringstjenester har tilsvarende plikt til å foreta lydopptak av samtaler med Kunden i den grad det ytes slik investeringstjeneste over telefon.

Dokumentasjon av kommunikasjonen gjennom andre kommunikasjonskanaler enn telefon ved ytelse av investeringstjenester vil bli oppbevart av Banken i en periode som

samsvarer med gjeldende rett.

4. Kundeklassifisering

Banken har i henhold til lovgivningen plikt til å klassifisere sine kunder i kundekategorier, henholdsvis ikke-profesjonelle kunder, profesjonelle kunder og kvalifiserte motparter. Det er gitt bestemmelser i lovgivningen. Om hvordan kategoriseringen skal skje. Banken vil informere alle kunder om i hvilken kategori de er klassifisert.

Klassifiseringen har betydning for omfanget av kundebeskyttelsen. Det stilles større krav til blant annet informasjon og rapportering til kunder klassifisert som ikke-profesjonelle enn til kunder klassifisert som profesjonelle. Videre har Banken i henhold til lovgivningen, plikt til å innhente opplysninger om Kunden for å vurdere om tjenesten eller det aktuelle finansielle instrumentet/produktet er egnet eller hensiktsmessig for Kunden, henholdsvis «egnethetstest» og «hensiktsmessighetstest». Klassifiseringen har betydning for omfanget av disse testene samt for vurderingen av hva som vil utgjøre «beste utførelse» ved gjennomføring av handler for Kunden.

Forretningsvilkårene gjelder for kunder klassifisert som profesjonelle kunder og ikke-profesjonelle kunder. Kunder klassifisert som profesjonelle anses likevel for å ha særlige forutsetninger for selv å vurdere de enkelte markeder, investeringsalternativ, handler og den rådgivning Banken yter. Profesjonelle kunder kan ikke påberope seg særskilte regler og vilkår som er fastsatt for å beskytte den ikke-profesjonelle kunde.

Kunden kan anmode Banken om å endre kundeklassifiseringen. For profesjonelle kunder som ønsker å bli behandlet som ikke-profesjonelle kunder må Banken samtykke i dette og avtale om dette må inngås mellom partene. Ikke-profesjonelle kunder som ønsker å bli klassifisert som profesjonelle kunder må oppfylle vilkårene fastsatt i lovgivningen. Nærmere informasjon om fremgangsmåten ved omklassifisering, vilkår og om konsekvensene av omklassifisering kan fås ved henvendelse til Banken.

5. Kundens ansvar for opplysninger gitt Banken, fullmakter mv.

For å oppfylle kravene til å «kjenne sine kunder» etter hvitvaskingsregelverket og verdipapirhandel lovgivningens bestemmelser om å foreta egnethets- og hensiktsmessighetstest, har Banken plikt til å innhente og oppdatere en rekke opplysninger om kunder. Innhentning av opplysninger om Kunden gjøres også for å oppfylle kravene til informasjon som kreves for transaksjonsrapportering og FATCA- og CRS-rapportering i henhold til internasjonale avtaler Norge er bundet av.

Kunden må ved etablering av forretningsforholdet meddele Banken personnummer/organisasjonsnummer/LEI (Legal Entity Identifier), adresse, skatteland, telefonnummer, eventuelle elektroniske adresser, eiere eller reelle rettighetshavere til juridiske personer, samt personer med ordrefullmakt. Fysiske personer skal oppgi sitt eller sine statsborgerskap. Kunde skal oppgi penge- eller bankkontoer og verdipapirkontoer i VPS eller annet tilsvarende register. Eventuelle endringer i opplysningene skal straks meddeles Banken skriftlig.

Kunden forplikter seg videre til å gi Banken fyllestgjørende og korrekte opplysninger om egen finansiell stilling, investeringserfaring og investeringsmål som er relevant for de ønskede tjenester og finansielle instrumenter/produkter. Slik

informasjon er nødvendig for at Banken skal kunne handle i Kundens beste interesse og gi råd om hvilke finansielle instrumenter det er egnet for Kunden å erverve, avhende eller fortsette å eie. Ved ytelse av investeringsrådgivning må Banken dessuten sende egnethetserklæring til Kunden. Egnethetserklæringen sendes til Kunden etter at ordre er inngitt dersom investeringsrådgivning er gjennomført ved fjernkommunikasjon.

Kunden forplikter seg også til å informere Banken dersom det skjer (vesentlige) endringer i opplysninger som tidligere er gitt.

Kunden er innforstått med at Banken har rett til å foreta egne undersøkelser for å forsikre seg om at innhentede opplysninger er pålitelige. Banken er berettiget til å legge opplysningene gitt av Kunden til grunn for sin vurdering av om tjenesten eller det finansielle instrumentet er egnet eller hensiktsmessig for Kunden.

Videre er Kunden innforstått med at dersom Banken ikke gis tilstrekkelige opplysninger, vil Banken ikke kunne avgjøre om tjenesten eller det finansielle instrumentet/produktet er hensiktsmessig eller egnet for Kunden. Ved investeringsrådgivning vil Kunden da bli informert om at den aktuelle tjenesten ikke kan ytes. I forhold til de øvrige investeringstjenestene vil Kunden i slike tilfeller bli informert om at opplysningene gitt Banken er utilstrekkelige og at tjenesten eller det finansielle instrumentet da er å betrakte som uhensiktsmessig. Dersom Kunden på tross av slik advarsel fortsatt ønsker tjenesten eller det finansielle instrumentet, vil den likevel kunne bli gjennomført.

Når Banken utelukkende mottar, formidler og/eller utfører ordre i ikke-komplekse finansielle instrumenter, slik dette er definert i lovgivningen, og tjenestene ytes på Kundens initiativ er Banken ikke forpliktet til å vurdere hvorvidt tjenesten/produktet er hensiktsmessig for Kunden. Kunden aksepterer at Banken i slike tilfeller ikke vil gjennomføre en hensiktsmessighetstest.

Kunden forplikter seg til å etterleve den lovgivning og de regler, vilkår og betingelser som til enhver tid gjelder for den enkelte utførelsesplass som handler gjøres gjennom. Det samme gjelder for oppgjør og clearing gjennom de enkelte oppgjørs- eller clearingsentraler.

Kunden innestår for at egen handel og oppgjør skjer i samsvar med og innenfor de tillatelser og fullmakter som måtte gjelde for Kundens handel med finansielle instrumenter. Kunden skal etter krav fra Banken dokumentere slike tillatelser og fullmakter. Dersom Kunden er et utenlandsk foretak, forbeholder Banken seg retten til på Kundens regning å kreve fremlagt en begrunnet juridisk uttalelse om Kundens tillatelser og fullmakter til å inngå den aktuelle handel.

Kunden skal gi Banken en oversikt over den eller de personer som kan inngi ordre, utføre handel, inngå annen avtale knyttet til finansielle instrumenter/produkter eller som har fullmakt til å akseptere handler på vegne av Kunden. Handel eller aksept fra disse er bindende for Kunden med mindre Banken ikke var god tro med hensyn til den enkelte persons fullmakter. Kunden er ansvarlig for til enhver tid å holde Banken oppdatert med hensyn til hvem som kan inngi ordre eller akseptere handler for Kunden. Banken vil ikke akseptere fullmakter som angir rammer for den enkelte Kundes handel, med mindre dette på forhånd er skriftlig

SPAREBANKEN SØR

avtalt. Kunden forplikter seg til å sikre at de midler og finansielle instrumenter som det enkelte oppdrag omfatter er fri for heftelser av enhver art, så som pant, sikkerhetsrett (tilbakeholdsrett) arrest mv. Det samme gjelder for de tilfeller der Kunden handler som fullmektig for tredjemann.

Kunden forplikter seg til å gi opplysninger til Banken, dersom Kunden inngir ordre om salg av finansielle instrumenter som Kunden ikke har tilgang til (short salg). Banken kan kun formidle eller utføre ordren dersom Kunden har slik tilgang, herunder kan det avtales lån av finansielle instrumenter i det enkelte tilfellet.

Dersom Kunden ved inngivelse av ordre har oppgitt at midlene skal registreres på en VPS-konto som er knyttet til en aksjesparekonto (ASK), er Kunden bundet av handelen også i de tilfeller de angjeldende finansielle instrumentene ikke er omfattet av aksjesparekontoordningen, og således ikke lar seg registrere på den oppgitte aksjesparekontoen.

6. Risiko

Kunden er innforstått med at investeringer i og handel med finansielle instrumenter og andre beslektede instrumenter er forbundet med risiko for tap. Den investerte kapital kan øke eller reduseres i verdi. Verdien av de finansielle instrumenter avhenger blant annet av svingninger i finansmarkedene. Historisk verdiutvikling og avkastning kan ikke benyttes som pålitelig indikator på fremtidig utvikling og avkastning på finansielle instrumenter.

Finansielle instrumenter og andre beslektede instrumenter kan ha ulik likviditetsgrad. For de mest likvide finansielle instrumenter er det sannsynlig at man kan omsette instrumentet uten særlig påvirkning på kursen, mens det motsatte kan være tilfelle for mindre likvide finansielle instrumenter. For enkelte instrumenter kan omsetning være krevende å få gjennomført. For mer detaljert informasjon om egenskaper knyttet til de ulike finansielle instrumenter samt til den risiko som er knyttet til handel med ulike finansielle instrumenter vises det til informasjonsskriv på www.sor.no. Dette materialet vil bli oversendt til Kunden forut for Bankens levering av tjenester til Kunden dersom dette er påkrevd. Kunden må selv evaluere risikoen forbundet med det aktuelle instrument og marked.

Kunden bør avstå fra å foreta investeringer i og handel med finansielle instrumenter og andre beslektede instrumenter dersom Kunden selv ikke er innforstått med den risiko som er forbundet med slik investering eller handel. Kunden oppfordres til å søke råd hos Banken og andre relevante rådgivere og, etter behov, søke utfyllende informasjon i markedet før Kunden tar sin beslutning.

Alle handler Kunden gjennomfører etter at det er innhentet råd fra Banken skjer på Kundens eget ansvar og etter Kundens eget skjønn og avgjørelse. Banken påtar seg under enhver omstendighet intet ansvar for rådgivningen dersom Kunden helt eller delvis fraviker de råd Banken har gitt. Banken garanterer ikke for noe bestemt utfall av en kundes handel.

7. Ordre og oppdrag - avtaleslutning

7.1 Inngivelse og aksept av ordre og inngåelse av avtale

Ordre fra Kunden kan inngis muntlig, skriftlig eller elektronisk. Det vil kunne gjelde begrensninger for inngivelse av ordre via elektroniske kommunikasjonskanaler. Nærmere informasjon om dette fås ved henvendelse til Banken. Ordren er bindende for Kunden når ordren har kommet frem til Banken med mindre annet

er særskilt avtalt.

For handel i ikke-standardiserte derivater (OTC), samt handel i valuta- og renteinstrumenter, herunder veksling av valuta, vil avtale om handel anses inngått med bindende virkning når vilkår for den aktuelle avtalen er akseptert av Kunden.

Kunden forplikter seg til å gi opplysninger til Banken dersom Kunden inngir ordre om salg av finansielle instrumenter som Kunden ikke eier (shortsalg).

Kunden kan ikke forestå programhandel mot eller via Banken med mindre dette er særskilt avtalt.

Ordre fra kunde som normalt handler for fremmed regning, dvs. for sin arbeidsgiver eller annen fysisk eller juridisk person, vil bli avvist dersom Kunden ved inngivelse av ordre ikke klart angir hvem ordren foretas for regning av. Dersom Kunden samtidig inngir ordre både for egen regning og for arbeidsgiver eller annen fysisk eller juridisk person sin regning, vil Banken prioritere den oppdragsgiveren representerer.

7.2 Oppdragsperiode for ordre

For ordre knyttet til handel i finansielle instrumenter gjelder ordren oppdragsdagen eller til stenging av regulerte marked ordren er lagt inn på og bortfaller deretter, med mindre annet er avtalt eller fremgår for den aktuelle ordretype eller ordrespesifikasjon. For andre oppdrag avtales oppdragets varighet særskilt.

Oppdragsdag er den dag Kundens ordre til Banken om å kjøpe eller selge finansielle instrumenter gjennom eller til/fra et annet foretak er kommet frem til Banken. For de tilfeller Banken initierer en handel anses oppdragsdag å være den dag Banken tar kontakt med Kunden og får aksept for oppdraget vedrørende kjøp eller salg av de aktuelle finansielle instrumenter.

Ordren kan tilbakekalles i den grad den ikke er utført av Banken. Dersom Banken som ledd i utførelsen har videreplassert ordren helt eller delvis til andre, kan tilbaketrekking av ordre kun gjøres gjeldende i den utstrekning Banken kan få tilbakekalt den videreplasserte ordren.

7.3 Retningslinjer for ordreførelse

Banken er forpliktet til å gjennomføre alle tiltak som er tilstrekkelige for å sikre Kunden best mulige betingelser ved utførelse av mottatte ordre innenfor oppdragsperiodens varighet. Banken har utarbeidet retningslinjer for ordreførelse som blant annet angir i hvilke handelssystemer transaksjoner ulike finansielle instrumenter kan gjennomføres. Handler vil bli gjennomført i overensstemmelse med disse retningslinjene med mindre Kunden har gitt spesifikke instruksjoner om hvordan handelen skal gjennomføres. Ordren vil i slike tilfelle utføres i tråd med Kundens instruksjon.

De til enhver tid gjeldende retningslinjer for ordreførelse vil bli ansett som godkjent av Kunden ved inngåelse av Kundeavtalen. Kunden har i denne avtalen uttrykkelig samtykket i at Banken kan handle finansielle instrumenter for Kunden utenfor en markeds plass.

Banken forbeholder seg rett til å aggregere Kundens ordre med

ordre fra andre kunder, personer eller foretak, som er eller ikke er tilknyttet Banken som beskrevet i retningslinjene for ordreutførelse. Aggregering av ordre vil kunne finne sted dersom det er usannsynlig at aggregering generelt vil være til ulempe for Kundene. Kunden er imidlertid innforstått med at aggregering av ordre i enkelttilfeller kan medføre en ulempe.

Banken forbeholder seg også rett til å aggregere Kundens ordre med transaksjoner foretatt for Bankens egen regning. Dersom den samlede ordren kun delvis utføres, vil Kundens ordre utgangspunktet bli prioritert fremfor Bankens ordre. Unntak fra dette gjelder imidlertid dersom Banken ikke hadde kunnet utføre handelen på tilsvarende fordelaktige vilkår uten aggregeringen.

7.4 Nærmere om særskilte handelsregler

For handel med finansielle instrumenter på utførelsesplasser, gjelder handelsreglene på utførelsesplassen også i forholdet mellom Kunden og Banken så langt de passer. Dette regelverket omhandler normalt registrering av ordre og handler i handelssystemet på utførelsesplassen, herunder hvilke ordrebetingelser som generelt kan benyttes og de nærmere regler for prioritering og gyldighet med videre. For handel med finansielle instrumenter (egenkapitalinstrumenter og fremmedkapitalinstrumenter) på Oslo Børs kan handelsreglene finnes på www.oslobors.no og www.osloaxess.no.

7.5 Kansellering av ordre og omsetning

I henhold til aktuelle handelsregler på utførelsesplassen vil den enkelte utførelsesplass under gitte forutsetninger kunne kansellere ordre og omsetninger. Slik sletting vil være bindende for Kunden.

8. Levering og betaling (oppgjør) av finansielle instrumenter i Norge

8.1 Omsettelige verdipapirer, verdipapirfondsandeler, standardiserte finansielle terminkontrakter og opsjoner samt sertifikater

For handel i Norge av omsettelige verdipapirer på regulert marked verdipapirfondsandeler, standardiserte finansielle terminkontrakter og opsjoner på kjøp eller salg av finansielle instrumenter registrert Verdipapirsentralen (VPS), samt sertifikater, er den ordinære oppgjørfrist tre børsdager (T+2), med mindre annet er avtalt. Med børsdag menes enhver dag norsk børs holder åpent.

Oppgjør er betinget av at Kunden stiller til disposisjon for Banken nødvendige midler og finansielle instrumenter på eller før oppgjørsdag. Med mindre annet er særskilt avtalt har Banken Kundens tillatelse og fullmakt til, i samsvar med den enkelte handel eller transaksjon, å belaste Kundens bankkonto eller å inngi anmodning om belastning av Kundens bankkonto så fremt ikke den aktuelle bank krever at særskilt skriftlig belastningsfullmakt skal være inngitt av Kunden.

Kunden anses å ha betalt kjøpesummen til Banken når denne er godskrevet Banken s penge- eller bankkonto med valtering senest på oppgjørsdagen. Kunden anses å ha levert VPS-registrerte finansielle instrumenter til Banken når de finansielle instrumentene er mottatt på en av Bankens verdipapirkontoer i VPS eller på en annen av Banken angitt verdipapirkonto i VPS.

Kunden plikter innen oppgjørfristen å levere de solgte finansielle instrumenter til Banken eller frigi de solgte finansielle instrumenter på sin verdipapirkonto i VPS eller annet tilsvarende register. Inngivelse av ordre om salg av finansielle instrumenter registrert i VPS, eller aksept av et salgstilbud, medfører, med mindre annet er skriftlig avtalt, at Banken gitt fullmakt til å anmode Kundens kontofører om frigivelse Kundenav de aktuelle finansielle instrumenter. Levering av fysiske finansielle instrumenter skal skje i henhold til særskilt avtale med Banken.

For finansielle instrumenter som enten er tatt opp til clearing i en CCP¹, eller er registrert i en CSD², eller notert på en markeds plass vil det automatisk iverksettes dekningskjøp dersom det finansielle instrumentet ikke er levert senest et visst antall dager etter oppgjørfristen. Normalt vil dette være fire dager etter oppgjørfristen. Denne fristen kan forlenges til syv dager for instrumenter som handles på mindre likvide markeds plasser og til femten dager for finansielle instrumenter notert på en SMB børs.

Den enkelte CCP, CSD eller markeds plass har egne myndighetsgodkjente regler om dekningskjøp som er fastsatt i henhold til lovgivning om verdipapirsentraler og oppgjørsvirksomhet.

Dekningskjøp iverksettes av CCP dersom instrumentet cleares av CCP. Dersom instrumentet handles på markeds plass og ikke cleares av CCP iverksettes dekningskjøp av markeds plass. I de tilfeller hvor instrumentet verken cleares av CCP eller handles på markeds plass iverksettes dekningskjøp av CSD. Mislykkes dette dekningskjøpet har den kjøpende part mulighet til å velge mellom utsettelse av levering eller kontantkompensasjon.

Ved forsinket levering gjelder et lovbestemt sanksjonssystem. CCP'en, CSD'en eller markeds plass vil utferdige avgift/bot til den selgende part som følge av misligholdet, uansett om dekningskjøpet foretas eller ikke. Avgiften/botens størrelse er standardisert og uavhengig av selgerens skyld (objektivt ansvar). Avgiften/botens størrelse er standardisert i henhold til gjeldende rettsregler.

8.2 Valuta (spot)

For handel med valuta (spot) er den ordinære oppgjørfrist tre bankdager (T+2) (handelsdag inkludert), med mindre annet er avtalt. Med bankdag menes dag banker i det aktuelle markedet holder åpent. Oppgjørfrist beregnes fra og med handelsdag til og med oppgjørsdag.

8.3 Øvrige finansielle instrumenter

For andre finansielle instrumenter gjelder særlige oppgjørfrister og oppgjørregler. Disse oppgjørreglene og oppgjørfristene vil

¹ En CCP (Central Counterparty) er en aktør i verdipapirmarkedet som trer inn som sentral avtalemotpart i en verdipapirhandel, og forestår oppgjøret av verdipapirer og penger mellom de to opprinnelige partene (kjøper og selger). CCP'en trer inn som kjøper mot selger og som selger mot kjøper i det øyeblikket handel finner sted.

² Central Securities Depository, tilsvarer Verdipapirsentralen (VPS) i Norge

SPAREBANKEN SØR

fremgå av de særskilte avtalene som nevnt i punkt 2 andre ledd, og undertiden kunne fremgå av den produktinformasjon som er utarbeidet for det enkelte produkt. For handel i ikke-standardiserte derivater (OTC), samt handel i valuta- og renteinstrumenter, herunder veksling av valuta, vil oppgjørsfrister og oppgjørsregler kunne avtales ved avtaleinngåelse. I slike tilfeller vil oppgjørsfrister og oppgjørsregler fremgå av bekreftelsen som sendes Kunden etter at avtale er inngått.

9. Rapportering om utførte tjenester - bekreftelse på avtaler og utførte oppdrag

Banken vil ved sluttseddel/bekreftelse eller på annen måte straks rapportere til Kunden om de tjenester den har utført eller de avtaler som er inngått. I den grad det er relevant vil sluttseddel/bekreftelse omfatte opplysninger om omkostninger i forbindelse med den handel som er gjennomført for Kunden. Utover dette vil sluttseddel/bekreftelse inneholde informasjon i henhold til den til enhver tid gjeldende rett.

Bekreftelser som skal påtegnes av Kunden, skal straks etter mottak påtegnes og deretter sendes i retur til Banken slik dette er angitt i bekreftelsen eller på annen måte avtalt med Kunden.

Banken forbeholder seg rett til å korrigere åpenbare feil i sluttseddel eller annen bekreftelse. Slik korrigerings skal gjøres straks feilen blir oppdaget.

Levering av finansielle instrumenter registrert i VPS kan bekreftes ved endringsmelding fra VPS i den grad Kunden har avtalt med kontofører å motta slike bekreftelser.

11. Angrerett

Det er ikke angrerett etter lovgivningen på de tjenester og den handel i finansielle instrumenter som omfattes av Forretningsvilkårene.

10. Reklamasjon mellom Banken og Kunden

Dersom Kunden har avtalt å motta sluttseddel eller annen bekreftelse per e-post eller annet elektronisk medium og Kunden ikke har mottatt slik sluttseddel eller bekreftelse innen utgangen av første børsdag/bankdag etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp, må Kunden så raskt som mulig og senest innen utgangen av andre børsdag/bankdag etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp, meddele dette til Banken.

Dersom Kunden har avtalt å motta sluttseddel eller annen bekreftelse per ordinær post og Kunden ikke har mottatt sluttseddel eller annen bekreftelse innen tre børsdager og innen syv børsdager for kunder med utenlandsk adresse etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp, må Kunden så raskt som mulig og senest innen utgangen av henholdsvis fjerde og åttende børsdag etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp meddele dette til Banken.

Kunden skal straks etter mottak av sluttseddel eller annen bekreftelse kontrollere denne og skal så snart som mulig etter mottakelse og senest innen utgangen av neste børsdag/bankdag, - dersom reklamasjon ikke kunne inngis innen normal kontortids utløp på mottaksdagen - gi melding til aktuelle enhet i Banken dersom han vil gjøre gjeldende at noe av det som fremkommer av sluttseddelen/bekreftelsen er i strid med ordren, oppdraget eller den inngåtte handel. Dersom Kunden ikke reklamerer som angitt

over, vil Kunden kunne bli bundet av slik sluttseddel/bekreftelse selv om denne ikke er samsvar med inngått avtale/vilkår for handelen.

Dersom levering til Kunden av finansielle instrumenter ikke er skjedd på oppgjørsdag og Kunden har stilt de nødvendige midler til disposisjon for Banken, må Kunden straks kontakte Banken og eventuelt erklære heving overfor Banken dersom Kunden vil påberope forsinkelsen som grunnlag for å heve avtalen. Hevingserklæringen vil ikke få noen virkning dersom Kunden mottar oppfyllelse innen de frister som er fastsatt for dekningskjøp av den relevante CCP, CSD eller VPS. Kunden har i denne perioden ikke rett til å slutte dekningsavtale for Bankens regning og risiko.

Med «straks» i foregående ledd forstås samme dag eller - dersom reklamasjon eller innsigelse ikke kunne inngis innen normal kontortids utløp - senest innen utgangen av neste børsdag.

Fristen regnes fra det tidligste av:

- det tidspunkt Kunden fikk eller burde fått kunnskap om at levering ikke er skjedd ved innsyn på VPS-konto, ved hjelp av elektronisk bekreftelsessystem, ved underretning fra forvalter eller på annen måte.
- det tidspunkt endringsmelding fra VPS kom frem til eller i henhold til tiden for ordinær postgang burde ha kommet frem til den adresse Kunden har oppgitt.

Dersom betaling til Kunden ikke er skjedd til den tid som er fastsatt avtalen og Kunden har levert de aktuelle finansielle instrumenter eller stilt disse til disposisjon for Banken, må Kunden straks han/hun har konstatert eller burde ha konstatert at oppgjør ikke er mottatt, kontakte Banken. Kunden kan bare påberope forsinkelsen som grunnlag for å fremme krav om forsinkelsesrente.

For handel med finansielle instrumenter gjennom Banken gjelder de alminnelige regler om avtalers ugyldighet tilsvarende forholdet mellom kjøperen og selgeren. Dersom Kunden vil gjøre gjeldende at en avtale ikke er bindende grunnet ugyldighet, må Kunden fremsette innsigelse om dette straks etter at Kunden fikk kunnskap om eller burde fått kunnskap om de forhold som påberopes som grunnlag for ugyldigheten. I alle tilfelle må innsigelsen være fremsatt innen seks måneder etter at avtalen er sluttet. Slik innsigelse vil ha slik virkning overfor Banken som følger av de alminnelige regler om avtalers ugyldighet.

Muntlig reklamasjon eller innsigelse skal umiddelbart bekreftes skriftlig.

Dellevering til Kunden gir ikke rett til å heve avtalen med mindre Kunden har tatt uttrykkelig forbehold om full levering.

For avtaler om handel med valuta (valutaspot) skal reklamasjonsfristene beregnes ut fra bankdager og ikke børsdager.

Dersom Kunden ikke har reklamert innenfor den tid som er angitt ovenfor, anses reklamasjonsretten som bortfalt.

Dersom Banken er Kontofører Investor i VPS for Kunden, skal

SPAREBANKEN SØR

Kunden straks gi melding til Banken vedrørende feil i registreringen på VPS-kontoen. Dersom slik melding ikke er mottatt av Banken innen utgangen av påfølgende børsdag etter at Kunden mottok endringsmelding fra VPS, skal Kunden anses for å ha aksepterte Bankens registrering.

13. Mislighold

Kunden anses å ha misligholdt sine forpliktelser i henhold til Forretningsvilkårene bl.a. når:

- 1 Levering av finansielle instrumenter eller penger ikke skjer innen oppgjørsfristen eller Kunden ikke oppfyller enhver annen vesentlig forpliktelse etter Forretningsvilkårene,
- 2 Kunden inngår særskilt avtale med sine kreditorer om betalingsutsettelse, blir insolvent, innleder gjeldsforhandlinger av enhver art, innstiller sine betalinger eller tas under konkursbehandling eller offentlig administrasjon,
- 3 Kunden avviker sin virksomhet eller vesentlige deler av denne.

Banken har ved mislighold rett, men ikke plikt til å:

- 1 Erklære samtlige uoppgjorte handler som misligholdt og ikke-utførte oppdrag som kansellert og avsluttet
- 2 Utøve sin sikkerhetsrett

Banken har tilbakeholdsrett i de finansielle instrumenter som Banken har kjøpt for Kunden. Dersom Kunden ikke har betalt kjøpesummen innen tre - 3 - dager etter oppgjørsfristen kan Banken, med mindre annet er skriftlig avtalt, og uten ytterligere varsel, selge de finansielle instrumentene for Kundens regning og risiko til dekning av Bankens krav. Slikt salg skal normalt skje til børskurs eller en kurs som etter markedets stilling er rimelig. Dersom de aktuelle finansielle instrumenter er overført til Kundens verdipapirkonto i VPS eller annet tilsvarende register for finansielle instrumenter anses Kunden å ha friggitt de finansielle instrumentene eller å ha gitt fullmakt til slik frigivelse for gjennomføring av dekningsalget.

- 3 Realisere andre aktiva enn de som er omfattet av punkt 2 ovenfor, og Kunden anses å ha samtykket i slikt tvangssalg gjennom uavhengig megler.
- 4 Stenge alle posisjoner som er gjenstand for sikkerhetsstillelse og/ eller marginberegning,
- 5 Benytte til motregning samtlige av Bankens tilgodehavender mot Kunden fra andre finansielle instrumenter og/eller tjenester - herunder krav på kurtasje, utlegg for skatter og avgifter, krav på renter mv. og utgifter eller tap som følge av Kundens mislighold av en eller flere forpliktelser overfor Banken - overfor ethvert tilgodehavende Kunden har mot Banken på misligholdstidspunktet - enten kravene er i samme eller ulik valuta. Krav i utenlandsk valuta blir å omregne til NOK etter markedskurs på misligholdstidspunktet
- 6 Gjennomføre for Kundens regning og risiko hva Banken anser nødvendig til dekning eller reduksjon av tap eller ansvar som følge av avtaler inngått for eller på vegne av Kunden herunder reversering av transaksjoner
- 7 Dersom Kunden ikke leverer avtalt ytelse eller beløp, herunder ikke leverer de finansielle instrumenter på avtalt tidspunkt til Banken, kan Banken umiddelbart foreta dekningskjøp eller innlån av finansielle instrumenter for Kundens regning og risiko for å oppfylle sin leveringsplikt overfor kjøper. Dersom dekningskjøp ikke gjennomføres av Banken vil dekningskjøp iverksettes etter rettsregler fastsatt i lovgivning for CCP'er, CSD'er eller regulert markeds plass.

Tilsvarende kan Banken foreta de handlinger Banken anser nødvendig for å redusere det tap eller ansvar som følger av

Kundens mislighold av avtale inngått med Banken, herunder foreta handlinger for å redusere risiko for tap knyttet til endringer i valutakurser, renter samt andre kurser eller priser som Kundens handel er knyttet til. Kunden plikter å erstatte Bankens eventuelle tap med tillegg av forsinkelsesrente og eventuelle gebyrer.

- 8 Kreve dekket alle kostnader og tap Banken er blitt påført som følge av Kundens mislighold, herunder, men ikke begrenset til, avgift eller bot utferdiget av den relevante CCP, CSD eller markeds plass, utgifter påløpt ved utføring av dekningskjøp eller innlån av finansielle instrumenter, kurstap ved dekningshandel og reverseringsforretninger, , tap som følge av endringer i valutakurser, renter m.m. og andre forsinkelsesgebyrer.

Ved transaksjoner som følge av Kundens mislighold eller forventede mislighold bærer Kunden risikoen for kurs- eller markedsendringer frem til transaksjonen er gjennomført, dog slik at en eventuell gevinst ikke tilfaller Kunden med mindre Kunden kan godtgjøre at han ville kunnet gjøre opp sin forpliktelse på oppgjørsdagen og at årsaken til at oppgjøret ikke skjedde ikke kan legges ham til last. Dette gjelder uavhengig av om transaksjonen er en dekningstransaksjon foretatt av Banken eller om det er en transaksjon foretatt av Kunden etter at Banken har varslet at misligholdsbeføyelser vil bli iverksatt.

For øvrig gjelder kjøpslovens bestemmelser om forventet (antesipert) mislighold, herunder heving ved slikt mislighold.

14. Renter ved mislighold

Ved Bankens eller Kundens mislighold svares rente tilsvarende til enhver tid gjeldende forsinkelsesrente med mindre annet er særskilt avtalt.

15. Handel i utlandet, herunder oppbevaring av kunders aktiva

For handel med og oppgjør av utenlandske finansielle instrumenter henvises til de handelsregler og oppgjørs- eller leveringsbetingelser som er fastsatt i det land eller av det regulerte markedet hvor de finansielle instrumenter er kjøpt eller solgt. Det vises for øvrig til den særskilte avtale som skal inngås for denne type handel, jf. punkt 2 nr 10. Dersom finansielle instrumenter eller kundemidler er oppbevart i en annen jurisdiksjon i forbindelse med ytelse av investeringstjenester eller tilknyttet tjeneste, vil Banken informere Kunden om dette. Kunden er innforstått med at hans rettigheter i forbindelse med slike aktiva kan avvike fra det som gjelder i Norge. Kunden er videre innforstått med at oppgjør og sikkerhetsstillelse i utenlandske markeder kan innebære at Kundens aktiva som er avgitt til oppgjør eller som sikkerhetsstillelse ikke holdes atskilt fra det eller de av Banken benyttede utenlandske verdipapirforetaks og/ eller oppgjørsrepresentanters egne midler. Kunden er innforstått med at han selv bærer risikoen for egne aktiva som er overført til utenlandske banker, verdipapirforetak, oppgjørsagenter, oppgjørssentraler o.l. i form av oppgjør eller sikkerhetsstillelse og at Bankens ansvar overfor Kunden for slike aktiva er begrenset i samsvar med lover og regler i det aktuelle land eller på det aktuelle marked. Banken påtar seg uansett ikke noe ansvar ut over det som vil følge etter norsk rett, se punkt 18, med mindre annet er skriftlig avtalt med Kunden.

16. Godtgjørelse

Bankens godtgjørelse i form av kurtasje, kursdifferanse eller annet, eventuelt med tillegg av avgifter knyttet til handel og clearing mv. vil være gjenstand for individuell avtale.

Kurtasje er en provisjon (godtgjørelse) som legges til eller trekkes fra verdien av de finansielle instrumenter som Kunden kjøper eller selger. Kurtasje angis normalt som en prosentsats. Inntil et bestemt investeringsbeløp, betaler Kunden en bestemt minimumskurtasje. Alternativt kan godtgjørelse beregnes som en kursdifferanse, dvs. et påslag på kjøpskurs eller et fradrag i salgskurs. For derivater og sammensatte finansielle instrumenter vil det normalt være andre kostnadselementer for Kunden enn nevnt foran.

Kunden vil før gjennomføring av en tjeneste motta nærmere informasjon om betalingsbetingelser og de totale kostnader. Kunden skal betale for det enkelte finansielle instrumentet, investeringstjenesten eller tilknyttet tjeneste. Herunder skal det opplyses om provisjoner, gebyrer og alle skatter og avgifter som skal betales via Banken. Om kostnadene ikke kan angis presist skal grunnlaget for beregningen opplyses. I tillegg skal det opplyses om det kan forekomme andre avgifter og/eller kostnader som ikke betales eller blir pålagt gjennom Banken.

For nærmere informasjon om godtgjørelsen til Banken, se bankens hjemmeside.

Banken forbeholder seg rett til å gjøre fradrag i Kundens tilgodehavende for omkostninger som nevnt i første ledd, samt for eventuelle skatter, omsetningsavgifter og lignende.

For de tilfeller der handel ikke kommer i stand, vil Banken ikke kreve godtgjørelse med mindre annet er særskilt avtalt.

17. Forvaltning - Kontoføring i VPS

Med mindre det er inngått annen avtale, gjelder det som er fastsatt under for kontoføring i VPS og oppbevaring/forvaltning i depot.

Hvor Banken skal opptre som Kundens Kontofører/Investor i VPS, har Banken fullmakt til å foreta de registreringer på VPS-kontoen som omfattes av Kundens instruksjoner, herunder overføre fra VPS-kontoen omsettelige verdipapirer som omfattes av ordre inngitt til Banken om salg. Kunden er innforstått med at kjøpte eller tegnede omsettelige verdipapirer blir registrert på den aktuelle VPS-kontoen, dersom ingen annen konto er oppgitt i ordren. Banken gis innsynsrett i Kundens beholdning på VPS-kontoen. Kunden er videre innforstått med at Bankens registreringer på VPS-kontoen skjer i overensstemmelse med de bestemmelser som fremgår av Forretningsvilkårene for Verdipapirsentralen, tilgjengelig på VPS' hjemmeside <http://www.vps.no/public/Kontofoerer/>, samt de til enhver tid gjeldende lover og forskrifter.

Banken kan inngå avtale med annen depotmottager om forvaltning eller depot for Kunden. Valg av slik depotmottager skjer etter Bankens beste skjønn og Kunden anses for å ha akseptert valg av depotmottager med mindre annet fremgår av en særskilt forvaltnings- eller depotavtale med Banken. Banken påtar seg intet ansvar for slik depotmottagers eventuelle mislighold ved håndtering eller forvaltning av

Kundens aktiva.

18. Fullmektiger (mellommenn), forvaltere og oppgjørsagenter

Dersom Kunden inngir ordre eller oppdrag som fullmektig, forvalter, oppgjørsagent eller liknende for tredjemann, er Kunden og den han opptrer på vegne av eller for, bundet av Forretningsvilkårene. Kunden er solidarisk ansvarlig overfor Banken for denne tredjemanns forpliktelser i det omfang forpliktelsene er et resultat av Kundens ordre eller oppdrag.

Dersom Kunden benytter forvalter, oppgjørsbank eller andre mellommenn, fordres det at dette reguleres i særskilt avtale. Bruk av slike mellommenn fritar ikke sluttkunden for dennes ansvar i henhold til Forretningsvilkårene.

18. Oppbevaring av kundens aktiva - klientkonti

Banken vil sikre at Kundens aktiva holdes atskilt fra Bankens egne aktiva og så langt mulig beskyttes mot Bankens øvrige kreditorer. Kunden vil bli godskrevet renter på sine pengemidler etter Bankens alminnelige betingelser.

Midler som Banken oppbevarer på vegne av Kunden vil bli innsatt på klientkonto i Banken eller i annen kredittinstitusjon eller godkjent pengemarkedsfond etter skriftlig samtykke fra Kunden. Denne konto kan være samlekonto for midler Banken oppbevarer på vegne av flere kunder. Dersom banken går konkurs, vil kontoen være dekket av reglene om bankenes sikringsfond. For innskudd i Banken, som er medlem av den norske sikringsfondsordningen, vil en samlet kundekonto bli erstattet med et beløp på inntil kroner 2.000.000. Kundens dekningsrett vil i slike tilfeller bli tilsvarende redusert. Dersom innskudd skjer i en kredittinstitusjon som ikke er medlem av den norske sikringsfondsordningen, vil dekingen fremgå av reglene for sikringsordningen i det landet kredittinstitusjonen er medlem. Også dette tilfellet vil dekningsretten kunne bli redusert.

Kundens finansielle instrumenter vil, dersom disse er registrert i VPS eller liknende verdipapirregister, bli overført til Kundens konto i dette register. Dersom det finansielle instrumentet ikke er registrert, vil det bli oppbevart i depot hos bank eller annet depositar. Dersom register, bank eller annen depositar går konkurs vil Kundens finansielle instrumenter normalt være beskyttet ved separatistrett.

Banken påtar seg intet ansvar overfor Kunden for de aktiva som er overført til kundekontoer hos tredjepart (herunder samlekonti), forutsatt at slik tredjepart er valgt i henhold til gjeldende rett og Banken ellers har oppfylt alminnelig krav til aktsomhet. Dette vil også gjelde dersom tredjepart blir insolvent eller går konkurs.

Dersom informasjon ikke er gitt på annen måte, vil Banken minst en gang årlig sende Kunden en oversikt over de aktiva Banken oppbevarer på vegne av Kunden. Banken kan ikke anvende finansielle instrumenter Banken oppbevarer på Kundens vegne med mindre annet er særskilt avtalt.

19. Ansvar og ansvarsfritak

Banken er ansvarlig overfor Kunden for oppfyllelse av kjøp eller salg den har sluttet på vegne av eller med Kunden. Dette gjelder likevel ikke dersom Kunden på forhånd har godkjent den annen part som motpart i handelen.

Banken påtar seg intet ansvar for oppgjør dersom Kunden ikke stiller til disposisjon for Banken de avtalte midler og/ eller finansielle instrumenter på eller før oppgjørsmøtet. Banken er heller ikke ansvarlig dersom en uegnet eller uhensiktsmessig tjeneste ytes som følge av at Kunden har gitt Banken ufullstendige eller uriktige opplysninger, jf. punkt 5.

Banken påtar seg intet ansvar for indirekte skade eller tap som påføres Kunden som følge av at Kundens avtale(r) med tredjemann helt eller delvis faller bort eller ikke blir riktig oppfylt.

Banken eller dens ansatte er for øvrig ikke ansvarlig for Kundens tap så lenge Banken eller dens ansatte ved rådgivning eller gjennomføring av ordre eller oppdrag har oppfylt alminnelige krav til aktsomhet. For de tilfeller der Banken har benyttet kredittinstitusjoner, verdipapirforetak, oppgjørssentraler, forvaltere eller andre tilsvarende norske eller utenlandske medhjelpere, vil Bankens eller dens ansatte kun være ansvarlig for disse medhjelperes handlinger eller unnlatelser dersom Banken ikke har oppfylt alminnelige krav til aktsomhet ved utvelgelsen av sine medhjelpere. Dersom medhjelpere som nevnt forrige punktum er benyttet etter ordre eller krav fra Kunden, påtar Banken seg intet ansvar for feil eller mislighold fra disse.

Banken er ikke ansvarlig for skade eller tap som skyldes hindring eller andre forhold utenfor Bankens kontroll, herunder strømbrytning, feil eller brytning i elektroniske databehandlingssystemer eller telenett mv, brann, vannskade, streik, lovendringer, myndighetenes pålegg eller lignende omstendigheter.

Når handel er utført på et norsk eller utenlandsk utførelsesplass etter ordre eller krav fra Kunden, vil Banken ikke være ansvarlig for feil eller mislighold begått av utførelsesplassen eller eventuell tilknyttet oppgjørssentral. Kunden anses herved innforstått med at den enkelte utførelsesplass eller den enkelte oppgjørssentral kan ha fastsatt egne regler for regulering av sitt ansvar overfor medlemmer av utførelsesplassen eller oppgjørssentralen, kunder mv. med større eller mindre grad av ansvarsfraskrivelse.

Banken er ikke ansvarlig for de tilfeller der forsinkelse eller uteblivelse skyldes at penge- eller verdipapiroppkjøpet er suspendert eller opphørt som følge av forhold utenfor Bankens kontroll.

Begrensninger i Bankens ansvar utover det som er angitt over kan følge av særskilt avtale med Kunden.

Dersom regelverk eller offentlige myndigheter pålegger Kunden å være registrert med Legal Entity Identifier (LEI) er det Kundens ansvar å anskaffe og opprettholde denne. Kunden skal holde Bankens skadesløs for eventuelle tap, krav og kostnader som Banken blir påført som følge av at plikten til å anskaffe og opprettholde LEI ikke overholdes.

20. Tilbakeholdelse av skatter mv.

Ved handel i utlandet kan Bankens i henhold til lov, forskrift eller skatteavtale være pålagt å holde tilbake beløp tilsvarende ulike former for skatter eller avgifter. Det samme kan gjelde for handel i Norge på vegne av utenlandske kunder.

Der slik tilbakeholdelse skal skje, kan Bankens foreta en foreløpig beregning av det aktuelle beløp og holde dette beløpet tilbake. Når endelig beregning foreligger fra kompetent myndighet skal

eventuelt for mye tilbakeholdt skatt utbetales Kunden så snart som mulig. Det vil være Kunden som har plikt til å fremskaffe den nødvendige dokumentasjon for dette og som har ansvaret for at dokumentasjonen er korrekt.

21. Avslutning av forretningsforholdet

Handler eller transaksjoner som ligger til oppgjør ved avslutning av forretningsforholdet, skal avsluttes og gjennomføres så snart som mulig. Ved avslutning av forretningsforholdet skal Bankens gjennomføre et sluttoppgjør der Bankens er berettiget til å motregne i Kundens tilgodehavende for Bankens tilgodehavende herunder for kurtasje, skatter, avgifter, renter mv.

22. Interessekonflikter

Bankens er forpliktet til å treffe alle egnede forholdsregler for å unngå at det oppstår interessekonflikter mellom Bankens og kunder, og kunder i mellom.

Bankens har retningslinjer for å håndtere og forebygge interessekonflikter. En summarisk versjon av retningslinjene er tilgjengelig på Bankens hjemmeside.

Retningslinjenes formål er å sikre at virksomhetsrådene i Bankens opererer uavhengig av hverandre slik at Kundens interesser ivaretas på en trygghende måte. Særlig vil Bankens vektlegge at det foreligger tilfredsstillende informasjonssperrer mellom avdelinger for rådgivning eller tilrettelegging og andre avdelinger, samt mellom Sparebankens Sørs bankvirksomhet og den ordinære meglingen Bankens.

Organiseringen samt de særskilte taushetspliktbestemmelser som gjelder, kan medføre at Bankens ansatte som har kontakt med Kunden kan være forhindret fra å benytte eller ikke kjenner til informasjon som foreligger i Bankens og som kan være relevant for Kundens investeringsbeslutninger. I enkelte tilfeller vil Kundens kontaktperson(er) i Bankens ikke ha anledning til å utøve rådgivning med hensyn til bestemte investeringer. Bankens kan i slike tilfeller ikke begrunne hvorfor den ikke kan gi råd eller utføre en bestemt ordre.

Bankens og dens ansatte kan ha egne interesser i relasjon til de handler Kunden vil foreta. Dette kan bl.a. følge av:

- 1 rådgivning eller tilretteleggeroppdrag for det aktuelle investeringsobjekt
- 2 garantistillelse eller deltagelse i fulltegningskonsortier,
- 3 market-making, systematisk internalisering og annen egenhandel,
- 4 rådgivning og utførelse av ordre for andre kunder,
- 5 upubliserte investeringsanbefalinger (analyser) utarbeidet av Bankens,
- 6 ansattes egne posisjoner

23. Sikkerhetsstillelse for fondsvirksomheten

Bankens er medlem av Verdipapirforetakenes sikringsfond samsvar med gjeldende lovgivning.

Sikringsfondet skal gi dekning for krav som skyldes dets medlemmers manglende evne til å tilbakebetale penger eller levere tilbake finansielle instrumenter som oppbevares, administreres og forvaltes av medlemmene i forbindelse med

utøvelse av investeringstjenester og/eller visse tilleggstjenester. Dekning ytes med inntil kroner 200.000 per kunde.

Sikkerheten dekker ikke krav som stammer fra transaksjoner omfattet av rettskraftig straffedom om hvitvasking av penger eller kunder som har ansvar for eller har dratt fordel av forhold som vedrører Banken, når slike forhold har forårsaket Bankens økonomiske vanskeligheter eller bidratt til en forverring av Bankens økonomiske situasjon. Sikkerheten dekker heller ikke krav fra finansinstitusjoner, kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper, verdipapirforetak, verdipapirfond og andre foretak for kollektiv forvaltning, pensjonskasser og pensjonsfond samt fra eventuelle konsernselskaper til Banken.

24. Tiltak mot hvitvasking av penger

Ved etablering av kundeforhold skal Kunden gjennom legitimasjonskontroll mv. dokumentere sin identitet, eiere eller reelle rettighetshavere dersom Kunden er en juridisk person, samt angi og dokumentere eventuelle fullmakts- eller representasjonsforhold, slik at Banken til enhver tid kan oppfylle sine plikter i henhold til regler som følge av tiltak mot hvitvasking av penger, slik disse til enhver tid gjelder.

Kunden er kjent med at Banken er eller kan være forpliktet til å gi offentlige myndigheter alle relevante opplysninger knyttet til kundeforholdet eller enkelttransaksjoner. Dette kan skje uten at Kunden opplyses om at slike opplysninger er gitt.

25. Opplysningsplikt overfor myndigheter, klageorgan og andre

Banken vil uaktet lovbestemt taushetsplikt gi informasjon om Kunden, Kundens transaksjoner, innestående på klientkonto og annet til de myndighetsorganer som måtte kreve dette i medhold av gjeldende rett.

Kunden anses å ha samtykket i at opplysninger som er undergitt taushetsplikt også kan gis til de utførelsesplasser, oppgjørssentraler og andre som måtte kreve dette i medhold av lov, forskrift eller andre regler fastsatt for disse organer. Likeledes anses Kunden å ha samtykket i at slike opplysninger kan meddeles Verdipapirforetakenes Fobunds Etske Råd eller Finansklagenemnda der dette er påkrevd for behandlingen av klagesaker.

26. Endringer

Banken forbeholder seg rett til å endre Forretningsvilkårene. Vesentlige endringer får virkning fra det tidspunkt de skriftlig er meddelt Kunden. Kunden anses å ha akseptert å motta melding om endringer per e-post dersom Kunden har oppgitt e-post adresse til Banken. Andre endringer trer i kraft fra det tidspunkt de er publisert på Bankens Internettside. Endringer vil ikke ha virkning for ordre, handler, transaksjoner mv. som er inngitt eller gjennomført før tidspunktet for meddelelsen av endringene.

27. Meddelelser, språk og fullmakter

Kundens skriftlige meddelelser til Banken skal sendes pr epost, brev, eller etter avtale pr SWIFT eller annen elektronisk kommunikasjon til den enhet eller kontaktperson i Banken som er rette mottaker. Dersom Kunden ikke vet hvem som er rette vedkommende for henvendelsen, må Kunden kontakte Sparebanken Sør. Kunden kan i kommunikasjon med Banken benytte norsk eller engelsk, eller annet språk etter avtale.

28. Tolkning

I tilfelle motstrid med lovgivning som kan fravikes ved avtale skal Forretningsvilkårene ha forrang. I tilfelle der det henvises til lovgivning, andre regler eller disse vilkår, skal dette forstås slik disse lover, regler og vilkår til enhver tid gjelder. Vedrørende forholdet mellom Forretningsvilkårene og øvrige avtaler inngått mellom Banken og Kunden, se punkt 2.

29. Kundeklager

Kunden kan inngi klage til Banken. Det bør klart fremgå at det dreier seg om en klage. Bankens retningslinjer for behandling av kundeklager er tilgjengelige på bankens hjemmeside.

Dersom Kunden ikke er tilfreds med klagebehandlingen hos Banken, kan Kunden bringe klagen inn for Verdipapirforetakenes Forbunds Etske Råd i samsvar med de etiske normer og behandlingsreglene for saker i henhold til de etiske normer. Dersom Banken er tilsluttet Finansklagenemnda kan klagen alternativt bringes inn for denne klageordningen dersom Finansklagenemnda behandler denne type klage. Banken kan gi nærmere informasjon om klagebehandlingen for de enkelte produkter.

Utenlandske kunder, herunder nordmenn hjemmehørende i utlandet, som kan påberope seg lover eller regler som gir beskyttelse mot rettsforfølgelse fra Banken i relasjon til sine forpliktelser overfor banken, fraskriver seg denne rett så langt dette ikke er i direkte strid med de aktuelle lover eller regler.

30. Verneting - lovvalg - tvisteløsning

Tvister i forholdet mellom Kunden og Banken, herunder tvister som står i forbindelse med Forretningsvilkårene skal løses etter norsk rett med Aust-Agder tingrett som (ikke-eksklusivt) verneting. Kunder med utenlandsk verneting fraskriver seg enhver eventuell rett til å motsette seg at søksmål som har til knytning til disse forretningsvilkår fremmes for Aust-Agder tingrett. Kunder med verneting i utlandet kan, uavhengig av overnevnte, saksøkes av Banken ved slikt verneting dersom Banken ønsker dette.

31. Personopplysningsloven

Banken ved daglig leder er behandlingsansvarlig for personopplysninger.

Personopplysninger vil bli behandlet i samsvar med gjeldende lover og forskrifter. Formålet med behandlingen av personopplysninger er gjennomføring av de avtaler som inngås mellom Banken og Kunden, administrasjon, fakturering/oppgjør samt markedsføring av investeringsprodukter og –tjenester.

Personopplysninger kan ved lovbestemt opplysningsplikt bli utlevert til offentlige myndigheter. Kunden kan be om informasjon om hvilken behandling Banken foretar, og hvilke opplysninger som er registrert. Kunden kan kreve retting av uriktige eller mangelfulle opplysninger, samt kreve sletting av opplysninger når formålet med behandlingen er gjennomført og opplysningene ikke kan brukes/arkiveres til annet formål.

SPAREBANKEN SØR

KUNDEKLASSIFISERING

1 Klassifisering

Sparebanken Sør (Banken) er pålagt å klassifisere alle kunder i ulike kundekategorier avhengig av profesjonalitet. Kundene skal klassifiseres som henholdsvis ikke-profesjonelle kunder, profesjonelle kunder eller kvalifiserte motparter. I hvilken kategori kunden klassifiseres vil bero på kundens kunnskaper, erfaring, økonomi og andre forhold.

Klassifiseringen er av betydning for omfanget av den investorbekyttelse lovgivingen gir kunden ved handel med verdipapirer og finansielle instrumenter. Høyest grad av investorbekyttelse har ikke-profesjonelle kunder, mens de kvalifiserte motpartene har lavest. Kundenes klassifisering vil kunne ha betydning for hvilke produkter og tjenester Banken kan tilby.

Nedenfor følger en redegjørelse for hovedtrekkene ved investorbekyttelsen for hver kundekategori. Redegjørelsen er ikke uttømmende.

Lovgivingen åpner til en viss grad for at kunder som ønsker å bytte kundekategori, kan anmode om dette. Bytte av kundekategori må godkjennes av Banken. Selv om vilkårene for omklassifisering som følger nedenfor er oppfylt, står Banken likevel fritt til å vurdere hvorvidt anmodningen etterkommes.

2 Ikke-profesjonell kunde

2.1 Grad av investorbekyttelse

Kunder klassifisert i denne kundegruppen har den høyeste graden av investorbekyttelse. Dette innebærer blant annet at Banken i større grad enn for de øvrige kundekategorier er forpliktet til å tilpasse tjenesteytelsen Kundens individuelle behov og forutsetninger.

Banken er i sin tjenesteyting til Kunden er underlagt generelle regler om god forretningsskikk. Når Banken yter investeringsrådgivning kommer Banken til å vurdere hvorvidt en tjeneste eller et produkt er egnet for kunden før den foreslår tjenesten eller anbefaler produktet. Vurderingen gjøres opp mot Kundens opplysninger om investeringsmål, finansielle stilling samt erfaring og kunnskap om den aktuelle tjenesten eller produktet. Med formål å hjelpe kunden til å foreta en velinformert beslutning får ikke-profesjonelle kunder dessuten en skriftlig egnethetsvurdering som angir hvordan den rådgivning som gis tilsvarer kundens preferanser, behov og andre egenskaper.

Ved andre typer tjenester enn investeringsrådgivning vil Banken vurdere hvorvidt en tjeneste/transaksjon, herunder finansielt instrument, er hensiktsmessig for kunden, på bakgrunn av kundens kunnskap og erfaring.

Dersom Kunden ønsker å gjennomføre en handel Banken ikke finner hensiktsmessig, tatt i betraktning Kundens kunnskap og erfaring, har Banken en frarådingsplikt. Handelen kan likevel gjennomføres dersom Kunden ønsker det på tross av advarselen.

Banken vil ikke gjøre en hensiktsmessighetsvurdering der kunden på eget initiativ legger inn ordre på finansielle instrumenter som etter Bankens oppfatning er ukompliserte.

Bankens plikt til å vurdere hvorvidt en tjeneste eller et produkt er hensiktsmessig, gjelder ikke i alle tilfeller. Blant annet foreligger det omfattende unntak for elektronisk handel, herunder Internetthandel.

Status som ikke-profesjonell kunde innebærer også en omfattende rett til å motta informasjon fra Banken. Banken er pliktig til blant annet å informere om de aktuelle finansielle instrumenter og risikoer forbundet med disse, handelssystemer og markedsplasser Banken benytter, samt priser og andre kostnader ved enhver transaksjon slik at Kunden settes i stand til å foreta en informert investeringsbeslutning.

2.2 Adgang til omklassifisering

Ikke-profesjonelle kunder kan anmode om å bli behandlet som profesjonell kunde eller kvalifisert motpart, under forutsetning av at nærmere angitte vilkår er oppfylt og at en nærmere angitt prosedyre følges. Omklassifiseringen kan skje generelt eller for visse grupper av finansielle instrumenter. Slik omklassifisering medfører en lavere grad av investorbekyttelse

2.2.1 Fra ikke-profesjonell kunde

1) De absolutte krav

Kunden må oppfylle minst to av følgende kriterier:

- Kunden har foretatt transaksjoner av betydelig størrelse på relevante markeder gjennomsnittlig 10 ganger per kvartal i de foregående fire kvartaler
- Størrelsen på Kundens finansielle portefølje, definert til å omfatte kontantbeholdning og finansielle instrumenter overstiger et beløp som svarer til 500.000 euro
- Kunden arbeider eller har arbeidet innen finansiell sektor minst ett

år i en stilling som krever kunnskap om de relevante transaksjoner og investeringstjenester

2) Prosedyre

Kunden skal skriftlig informere Banken om at vedkommende ønsker å bli behandlet som profesjonell. Kunden bes dokumentere at kravene i punkt 1 over er oppfylt. Videre skal Kunden skriftlig i et separat dokument erklære at Kunden kjenner konsekvensene av å miste beskyttelsen som følger av å være klassifisert som ikke-profesjonell kunde og som i hovedsak fremkommer av dette informasjonsskrivet. For nærmere informasjon kan Banken kontaktes.

Banken vil deretter gjøre en konkret vurdering av hvorvidt Kunden - på bakgrunn av Kundens ekspertise, erfaring og kunnskap samt de planlagte transaksjoner - er i stand til å treffe egne investeringsbeslutninger og forstår den risiko som er involvert.

2.2.2 Fra ikke-profesjonell til kvalifisert motpart

Anmoder en ikke-profesjonell kunde om å bli omklassifisert til kvalifisert motpart, må Kunden gå veien via profesjonell kunde. For omklassifisering fra ikke-profesjonell til kvalifisert motpart, se derfor om klassifisering fra ikke-profesjonell til profesjonell i punkt 2.2.1 og fra profesjonell til kvalifisert motpart i punkt 3.2.2.

3 Profesjonell kunde

3.1 Grad av investorbekyttelse

Kunder klassifisert som profesjonelle kunder er i noe mindre grad enn ikke-profesjonelle kunder beskyttet av lovgivingen. Profesjonelle kunder er på enkelte områder ansett skikket til å ivareta egne interesser, og tjenesteytingen vil som en følge av dette i mindre grad være tilrettelagt Kundens individuelle behov.

I utgangspunktet gjelder reglene om god forretningsskikk fullt ut overfor profesjonelle kunder. Omfanget av Bankens forpliktelser er imidlertid noe redusert. Blant annet forventes profesjonelle kunder normalt å ha tilstrekkelige kunnskaper til å vurdere hvorvidt en transaksjon er formålstjenlig. Ved investeringsrådgiving vil vi således basere våre råd på Kundens opplysninger om investeringsmål og i utgangspunktet verken innhente informasjon om finansiell stilling eller kundens kunnskap og erfaring. En profesjonell kunde vil ikke motta noen skriftlig egnethetsvurdering.

Banken vil ikke vurdere hvorvidt gjennomføring av aktuelle transaksjoner er hensiktsmessig og Banken har således heller ingen frarådningsplikt som overfor ikke-profesjonelle. Gjennomføring av transaksjoner vil således være noe mindre omstendelig enn for ikke profesjonelle kunder. Dette kan ha betydning for hurtigheten på gjennomføringen av den aktuelle transaksjonen. En annen konsekvens vil være at profesjonelle kunder kan få tilgang til et bredere produktspekter.

Profesjonelle kunder antas også å være skikket til å vurdere hvilken informasjon som er nødvendig for å treffe en investeringsbeslutning. Dette innebærer at profesjonelle kunder i større grad enn ikke-profesjonelle kunder selv må innhente den informasjon de anser som nødvendig. Profesjonelle kunder vil imidlertid motta rapporter om gjennomførte tjenester og annen viktig informasjon, som Bankens retningslinjer for ordretutførelse og Bankens sikkerhetsrett eller tilbakeholdsrett i finansielle instrumenter eller midler.

3.2 Adgang til omklassifisering

Profesjonelle kunder kan anmode om å bli klassifisert som ikke-profesjonelle kunder og dermed få en høyere grad av investorbekyttelse. Profesjonelle kunder kan også anmode om å bli klassifisert som kvalifiserte motparter og derved få en lavere grad av investorbekyttelse. Profesjonelle kunder er ansvarlig for at Banken holdes løpende orientert om enhver endring som vil kunne påvirke deres klassifisering

3.2.1 Fra profesjonell til ikke-profesjonell kunde

Det er den profesjonell kundens plikt å anmode om en høyere grad av beskyttelse når vedkommende mener seg ute av stand til å foreta en korrekt risikovurdering. En slik endring av kundeklassifiseringen skal dokumenteres ved skriftlig avtale mellom Banken og Kunden.

3.2.2 Fra profesjonell til kvalifisert motpart

Profesjonelle kunder som er juridiske personer og som oppfyller to av tre kriterier i punkt 2.2.1 nr 1) over, kan anmode om å bli behandlet som kvalifisert motpart. Det skal innhentes uttrykkelig bekreftelse fra Kunden hvor vedkommende samtykker i å bli behandlet som kvalifisert motpart. Privatpersoner kan ikke være kvalifiserte motparter.

4 Kvalifisert motpart

4.1 Grad av investorbekyttelse

Kvalifiserte motparter innehar den laveste grad av investorbekyttelse.

Kunder med status som kvalifisert motpart har i utgangspunktet samme beskyttelse som en profesjonell kunde, se punkt 3.

Investorbekyttelsen reduseres imidlertid vesentlig overfor den gruppen når Banken yter følgende investeringstjenestene; mottakelse og formidling av ordre, utførelse av ordre for Kundens regning og omsetning av finansielle instrumenter for egen regning. Ved ytelse av slike tjenester overfor kvalifiserte motparter er Banken ikke underlagt lovgivningens bestemmelser om god forretningsskikk, beste resultat (herunder Bankens retningslinjer for ordretutførelse) og visse regler tilknytning til ordrebehandling.

Når det gjelder krav til vurdering av egnethet og hensiktsmessighet vil reglene komme tilsvarende til anvendelse for kvalifiserte motparter som for profesjonelle kunder.

For kvalifiserte motparter innebærer klassifiseringen blant annet at enkelte av reglene om krav til informasjon og rapportering i utgangspunktet ikke får anvendelse for denne kundekategorien. I utgangspunktet gjelder dette også regelen om at Banken skal påse at Kundens interesser er ivaretatt på beste måte. Krav til god forretningsskikk som et generelt prinsipp gjelder imidlertid uavhengig av unntaket fra bestemmelsen i lovgivningen, og således vil kvalifiserte motparter til en viss grad være beskyttet av generelle prinsipper om god forretningsskikk.

4.2 Adgang til omklassifisering

Kvalifiserte motparter kan anmode om å klassifiseres som profesjonell kunde eller ikke-profesjonell kunde og dermed få en høyere grad av investorbekyttelse.

4.2.1 Fra kvalifisert motpart til profesjonell kunde

Kvalifiserte motparter kan anmode om å bli behandlet som profesjonell kunde hvis de ønsker en større grad av investorbekyttelse og å bli omfattet av reglene om god forretningsskikk.

4.2.2 Fra kvalifisert motpart til ikke-profesjonell kunde

Hvis de kunder som i utgangspunktet klassifiseres som kvalifisert motpart ønsker en ytterligere grad av investorbekyttelse, kan de be om å bli behandlet som en ikke-profesjonell kunde. Punkt 3.2.1 ovenfor vil gjelde tilsvarende ved slik anmodning.

SPAREBANKEN SØR

RETNINGSLINJER FOR ORDREUTFØRELSEN I FINANSIELLE INSTRUMENTER

1 Innledning

Dette dokumentet beskriver vår policy for ordreutførelse. Policyen er retningslinjer hvis hensikt er å sikre beste utførelse (som definert under) når vi utfører eller videreformidler ordrer slik det stilles krav om i henhold til Verdipapirhandelloven, Mifid II- og Mifirforskriftene av 4. desember 2017 og Direktivet om markedet for finansielle instrumenter 2014/65/EU («Mifid II»)(«lovgivningen»).

Verdipapirforetak har i følge lovgivningen en plikt til å treffe alle tilstrekkelige tiltak for å oppnå «best mulig resultat» for Kunden ved utførelse eller formidling av kundeordre («Beste Resultat»). For å besørge dette skal verdipapirforetaket ta hensyn til en rekke ulike faktorer, og avgjøre deres betydning basert på typen kunde, hvilket finansielt instrument som vurderes, og markedet ordren skal utføres på.. Retningsgivende for denne vurdering vil være retningslinjene for ordreutførelse som er gjengitt nedenfor.

Du anses å ha samtykket til disse retningslinjene når du, etter å ha mottatt dem, plasserer en ordre hos Banken.

2 Virkeområde for retningslinjene

2.1 Investerings tjenester

Kravet om beste utførelse av ordre gjelder følgende investeringstjenester:

Utførelse av ordre

Å besørge investeringstjenesten "utførelse av ordre" innebærer at verdipapirforetaket inngår en avtale om å kjøpe eller selge finansielle instrumenter på oppdrag fra kunden. Det finnes vanligvis ingen mellommann mellom verdipapirforetaket som handler på oppdrag fra kunden, og handelsplassen.

Et verdipapirforetak som handler for egen regning med kunder, anses i henhold til MiFID II å utføre kundeordre, og er derfor gjenstand for kravene til beste ordreutførelse. Handel for egen regning innebærer at verdipapirforetaket gjennomfører transaksjoner i finansielle instrument. Utførelse av kundeordre inkluderer også inngåelse av en avtale om salg av finansielle instrument, utgitt av Banken ved tidspunktet for utførelsen.

Mottak og videreformidling av ordre

Å besørge investeringstjenesten "mottak og videreformidling av ordre" innebærer at et verdipapirforetak mottar en kundeordre og videreformidler denne til et annet foretak for utførelse. Dette kan for eksempel inntreffe når verdipapirforetaket ikke er medlem på handelsplassen, der de finansielle instrument kunden vil kjøpe eller selge er tatt opp til handel.

Merk at uttrykket "utførelse av ordre" i disse retningslinjene omfatter mottak så vel som videreformidling av kundeordre, dersom ikke annet spesifiseres.

2.2 Kunder

Disse retningslinjene gjelder for både ikke-profesjonelle og profesjonelle kunder. Kravene til beste utførelse kan dog være noe forskjellig ut fra hvilken kategori en enkelte kunde tilhører og hva slags produkt det er snakk om. Kundene skal ha fått informasjon fra oss vedrørende deres kundekategori.

Kravet om beste ordreutførelse omfatter ikke jevnbyrdige motparter. Som en følge av dette gjelder ikke disse retningslinjer for jevnbyrdige parter, såfremt dette ikke er særskilt avtalt.

Merk at retningslinjene ikke kommer til anvendelse for kvalifiserte motparter, med mindre annet er særskilt avtalt, enten generelt eller for enkelthandler. Uavhengig av dette vil Banken alltid søke å oppnå best mulig resultat ved utførelse av kunders ordrer i finansielle instrumenter, uavhengig av kundens klassifisering.

2.3 Produktområde

Kravet til beste utførelse av ordre gjelder ved kundeordre i finansielle instrument, jf. definisjonen i MiFID II. Dette inkluderer verdipapir, som f.eks. aksjer, obligasjoner, fondsandeler og strukturerte produkter; så vel som derivatkontrakter tilsvarende opsjoner, terminer og swapper, uavhengig av om de er noterte eller ikke, samt utslippskvoter.

FX-spot anses ikke som et finansielt instrument i henhold til MiFID II. Vi kommer imidlertid til å forsøke å skape en likeverdig standard for utførelse av FX-spot-transaksjoner, som for finansielle instrument.

OTC-produkter (Over the Counter) er finansielle instrument som (i) ikke er tatt opp til handel eller (ii) ikke handles på en handelsplass (dvs. Regulert marked "RM", Multilateral handelsplattform "MTF", eller Organisert handelsplattform "OTF".) For slike finansielle instrumenter vil ikke kravet om beste utførelse gjelde fullt ut. MiFID II krever dog at foretak som utfører ordre eller som tar beslutning om å handle OTC-produkter, skal kontrollere om prisen som kunden tilbys er rimelig. Dette skal gjøres gjennom å samle inn markedsdata som skal benyttes ved fastsettelsen av prisen og, om mulig, gjennom å sammenligne prisen på lignende produkter.

3 Unntak fra retningslinjene

Når en kunde gir Banken spesifikke instruksjoner om hvordan hele eller deler av transaksjonen skal gjennomføres, vil Banken gjennomføre transaksjonen i henhold til disse instruksene.

Advarsel: Spesifikke instruksjoner fra kunden går foran retningslinjene i denne policyen for ordreførelse. Det innebærer at spesifikke instruksjoner fra kunden kan bety at Banken ikke skal følge retningslinjene i denne policyen for ordreførelse, men vil ha oppfylt sine forpliktelser til å oppnå best mulig resultat av gjennomføringen av kundens transaksjon ved å følge de spesifikke instruksene.

Hvis kunden har gitt spesifikke instruksjoner som bare gjelder en del av eller et aspekt av en transaksjon, har Banken fortsatt plikt til å sørge for beste utførelse av den delen av transaksjonen som ikke dekkes av de spesifikke instruksene fra kunden.

Eksempler på spesifikke instruksjoner kan være at en kunde ber Banken om å utføre en ordre til en bestemt pris eller på en bestemt markeds plass.

3 Alternative måter for utførelse av ordre

Banken vil utføre ordre for Kunden på en av følgende måter: Ved å legge ordren inn i et handelssystem eller ved selv helt eller delvis å tre inn som motpart (handel mot egen beholdning).

Listen over er ikke uttømmende. Fra tid til annen vil utførelse kunne skje på andre handelssystemer dersom dette vil være i overensstemmelse med disse retningslinjene forøvrig.

3.1 Handel i handelssystem

Retningslinjene får anvendelse ved innleggelse av ordre i handelssystem.

Hvis det finansielle instrumentet kan handles i flere handelssystemer vil Banken normalt utføre ordren på de regulerte markeder hvor våre forretningsforbindelser er medlem, da Banken anser at denne utførelsesmåten vil gi det beste resultat for Kunden. Hvis Banken imidlertid anser at handelssystemet med høyest likviditet i tilknytning til det aktuelle finansielle instrument vil gi Beste Resultat for Kunden, vil Banken utføre ordren i det handelssystem hvor det finansielle instrumentet har høyest likviditet

3.2 Handel mot Bankens egen beholdning

Transaksjoner basert på en forespørsel om pris (Request for Quote, "RFQ") eller aksept av en tilbudt pris fra Banken for å kjøpe eller selge et finansielt instrument, betraktes vanligvis ikke som "utførelse av ordre", og kravet om beste utførelse av ordre gjelder derfor ikke. Dette gjelder likevel ikke fullt ut, dersom kunden har en berettiget forventning om at Banken ivaretar kundens interesse ved gjennomføring av transaksjonen.

For å avgjøre om kunden har en berettiget forventning om at Banken ivaretar deres interesser ved forhandlinger om transaksjoner, eller når Banken mottar ordre som skal utføres mot eget lager, skal Banken i henhold til lovgivningen ta hensyn til følgende fire punkter:

1. Hvilken part initierer transaksjonen – Om kunden initierer transaksjonen, er det mindre sannsynlig at det finnes en berettiget forventning om at Banken besørger beste ordreførelse;
2. Markedspraksis – Når det er praksis på den aktuelle handels plassen for at kjøpere ber om pris fra flere verdipapirforetak, foreligger sannsynligvis ingen legitim forventning om beste ordreførelse;
3. Det relative nivået av transparens på markedet – Når prissettingen er transparent og det er sannsynlig at kunden har tilgang til slik informasjon, er det mindre trolig at kunden har en berettiget forventning; og
4. Informasjonen som har blitt utlevert fra oss, samt andre forhold – Når avtaler og andre forhold til kunden (inkludert disse retningslinjene) ikke

angir at kunden anses for å ha en berettiget forventning eller at Banken skal besørge beste utførelse av ordre, er det mindre trolig at kunden har en slik forventning.

Ved handel med ikke-profesjonelle kunder, vil punktene over som regel vurderes i *favør* av kunden. Dvs. at ikke-profesjonelle kunder som regel vil ha en berettiget forventning om at vi besørger beste utførelse av ordre.

Eksempel

Under enkelte omstendigheter kan en kunde generelt anses å ha en berettiget forventning om at Banken besørger beste utførelse av ordre. Eksempler på dette er:

- handel der Banken gis rom for skjønnsmessig bedømmelse av hvordan og når vi skal gjennomføre en handel;
- tilfeller der kunden vil avslutte en kompleks strukturert transaksjon, og kunden sannsynligvis ikke kan få hjelp annet sted;

Krav om å besørge beste utførelse av ordre gjelder vanligvis ikke når kunder:

- kontakter flere verdipapirforetak for å få en pris
- spesifiserer prisen de ønsker, og Banken tar risk for å utføre transaksjonen

4 Relevante faktorer ved valg av utførelsesmåte

Banken vil ved valg av utførelsesmåte ta hensyn til pris kostnader, hurtighet, sannsynlighet for gjennomføring og oppgjør, ordrens størrelse og art, og andre relevante forhold. For ikke-profesjonelle kunder vil samlet vederlag som Kunden skal betale normalt være en avgjørende faktor for valg av utførelsesmåte Det betyr at øvrige faktorer, som hurtighet, sannsynlighet for gjennomføring og oppgjør bare får forrang fremfor pris og kostnad dersom dette bidrar til Beste Resultat for Kunden. For å oppnå raskest mulig oppgjør i handel med aksjer, legger Banken inn handels- og spørrefullmakt til Norne Securities AS, på Kundens VPS-konto

Når Banken utfører ordre på vegne av kunde vil følgende momenter tas i betraktning når de ovennevnte faktorerers relevans skal vektlegges

- Kundens egenskaper (ikke-profesjonell/profesjonell kunde)
- Kundeordrens egenskaper
- Egenskaper ved de finansielle instrumenter som inngår i ordren
- Egenskaper ved de handelssystemer ordren kan rettes til

4.1 Aksjer mv.

Banken formidler ordrer knyttet til kjøp og salg av aksjer, grunnfondsbevis og ETF'er som er opptatt til handel på et regulert marked, til Norne Securities AS. Videreformidlingen av ordre skjer normalt ved at vi raskt legger ordren i handelssystemet. Norne Securities AS utfører ordren som skjer etter de regler som gjelder på det aktuelle marked. For å kunne gjennomføre en ordre skal den kunne matches med en motsatt forretning. Hvis ordren ikke kan matches fullt ut kan den gjennomføres delvis

4.2 Spesielt om unoterte aksjer

Dersom en unotert aksje (eller annet finansielt instrument) er registrert på den norske OTC-listen, vil Banken legge inn ordren som en interesse i OTC-systemet via sin forretningsforbindelse Norne Securities AS. Norne Securities AS vil deretter ta kontakt med et annet foretak som har vist en motsvarende interesse i OTC-systemet, og Norne Securities AS vil forhandle med dette Banken for å oppnå en best mulig pris for Kunden

5 Handel utenfor regulert marked og multilateral handelsfasilitet (MHF)

Handel vil kunne skje utenfor regulert marked og MHF dersom Kunden har samtykket til dette

6 Tidspunkt for ordreutførelse

Dersom det ikke foreligger en spesifikk instruks fra Kunden, vil Banken påbegynne utførelse av ordren umiddelbart etter mottak av ordre fra

Kunden. Dette betyr at Banken vil benytte tidsprioritering av innkomne ordre med mindre Banken anser at Beste Resultat oppnås ved å slå ordren sammen med andre ordre. Hvis ordren mottas utenfor markedsplassens åpningstid vil ordren normalt bli utført når markedsplassen gjenåpner

SPAREBANKEN SØR

Basert på standard utarbeidet for Verdipapirforetakenes Forbund

INFORMASJON TIL KUNDER OM EGENSKAPER OG RISIKO KNYTTET TIL FINANSIELLE INSTRUMENTER

Som kunde må du være kjent med at:

- handel med finansielle instrumenter skjer på din egen risiko
- du må selv sette deg nøye inn i Bankens alminnelige forretningsvilkår før handel med finansielle instrumenter begynner og annen relevant informasjon om det aktuelle finansielle instrumentet og dets egenskaper og risiko
- du må kontrollere sluttseddel omgående og reklamere straks ved eventuelle feil
- at du må selv fortløpende overvåke verdiendringer på de finansielle instrumenter du har posisjoner i
- du må selv løpende vurdere dine investeringer og foreta de endringer som er nødvendige for å tilpasse disse til din investeringsstrategi og risikoprofil.

1. DEFINISJONER

Finansielle instrumenter Dette er et samlebegrep på de eiendeler og forpliktelser som det handles med i verdipapirmarkedet, derivatmarkedet og dels valutamarkedet, og som er nærmere definert i verdipapirhandelloven § 2-2.

Regulert marked. Et regulert marked er et marked for omsetning av finansielle instrumenter. Et regulert marked har konsesjon og er underlagt en rekke regler og plikter. Det finnes en egen lov om regulerte markeder.

Børs. En børs er et regulert marked som har en særskilt tillatelse som børs, og som har rett til å benytte betegnelsen «børs» i eller som tillegg til sitt navn.

Multilateral Handelsfasilitet (på engelsk MTF). En MTF er ikke et regulert marked men en handelsplass for omsetning av finansielle instrumenter. Alle verdipapirforetak som tilfredsstillende objektive krav MTF'en har satt kan delta i handelen på denne. I Norge krever drift av en MTF konsesjon etter verdipapirhandelloven.

Systematisk Internaliserer (SI). Et verdipapirforetak som foretar en utstrakt egenhandel i aksjer mot kunder må registrere seg som SI i det aktuelle finansielle instrument. En SI er forpliktet til å stille forpliktende kjøps og salgskurser og offentliggjøre disse til sine kunder.

Dark pool. En markeds plass hvor deltakerne kan legge inn ordre som ikke vises i ordreboken, men som automatisk vil bli matchet dersom en annen deltager legger inn en motsvarende ordre. Ofte er det krav til at slike ordre skal ha en minimumsstørrelse og at matching automatisk skjer på midtkurs, dvs gjennomsnittet av beste kjøper og selgerkurs i den åpne ordreboken. Noen dark pools er også åpne for at investorene selv kan legge sine ordre inn i poolen.

Underliggende aktiva / Underliggende finansielle instrument(er). Dette er det/de aktiva eller finansielle instrument(er) et derivat gir partene rettigheter og plikter til å kjøpe eller selge eller som partene har avtalt å legge til grunn for avregning i penger.

Opsjon. En avtale som gir den ene part (Innehaveren) i en gitt tidsperiode en rett, men ingen plikt til å kjøpe (Kjøpsopsjon) eller

selge (Salgsopsjon) en avtalt mengde finansielle instrumenter til en på forhånd avtalt pris av/til den annen part (Utstederen).

Termin. En avtale hvor både kjøper og selger er bundet til at en avtalt mengde av finansielle instrumenter skal overdras fra selger til kjøper til en avtalt pris på en avtalt dato som ligger lenger inn i fremtiden enn den normale oppgjørsfrist for det underliggende finansielle instrument avtalen omfatter.

Pris-swap. En avtale knyttet til en avtalt mengde finansielle instrumenter, en avregningskurs (swap-kursen) og en avregningsdato, hvor det ikke skal foretas levering av de underliggende finansielle instrumenter, men foretas et pengeoppgjør basert på forskjellen mellom swap-kursen og markedskursen på bortfallsdagen.

Contract for difference (CFD). En avtale hvor både kjøper og selger er bundet til å avregne i penger prisutviklingen til en avtalt mengde av ett eller en gruppe av finansielle instrumenter, indekser, valutaer eller lignende. Kjøperen av en CFD får gevinst ved kursstigning og tap ved kursfall. En CFD har ikke en på forhånd avtalt sluttdato, men kjøperen kan når som helst stenge posisjonen.

Credit Default Swap (CDS). En avtale som for kjøper er en forsikring mot at en utsteder av en gjeldsforpliktelse ikke, helt eller delvis, kan gjøre opp gjelden på oppgjørsdagen.

Indeksopsjon/Indekstermin. En avtale hvor den underliggende verdi ikke er et verdipapir, men en indeksverdi. En slik avtale gjøres ikke opp med levering av finansielle instrumenter, men med en avregning av avtalens verdi i penger.

Short-salg. Salg av finansielle instrumenter som man ikke eier, men har lånt inn for å gjennomføre rettidig oppgjør. De finansielle instrumenter kjøpes inn på et senere tidspunkt og leveres tilbake til långiver. Shortsalg hvor man ikke har lånt inn de underliggende finansielle instrumenter kalles udekket. Udekket shortsalg er ikke lovlig i Norge.⁴ (18)

Verdipapirswap er en sammenstilling av short og long posisjoner i (minst) to finansielle instrumenter, der man avregner kursendringen i det ene instrumentet (long-posisjonen) mot kursendringen i det andre (short-posisjonen).

Innløsning av en opsjon vil si å kreve handel av det underliggende finansielle instrument i henhold til opsjonsavtalen. Normalt vil Innehaver kunne kreve delinnløsning av opsjonen samtidig som opsjonen opprettholdes for restantallet.

Bortfallsdagen. Den dagen en opsjon enten må kreves innløst eller bortfaller verdiløs. Bortfallsdagen for en termin er den dag avtalen endres til en handel med ordinær oppgjørsfrist for levering av underliggende finansielle instrument mot betaling av kjøpesum.

Oppgjørsdagen. Den dagen en termin, opsjon eller pris-swap blir endelig avsluttet ved at de underliggende finansielle instrumenter blir levert mot den avtalte kjøpesum, eller den pengemessige avregning forfaller til betaling. Oppgjørsdagen er normalt tre børsdager etter bortfallsdagen.

Amerikansk opsjon. En opsjon hvor Innehaveren kan kreve innløsning, helt eller delvis, når som helst i tiden frem til det avtalte tidspunkt på bortfallsdagen.

Europeisk opsjon. En opsjon som kun kan kreves innløst på bortfallsdagen.

Spotpris/Spotkurs. Den kurs verdipapiret omsettes til for normal levering den annen børsdag etter handelsdagen.

Strikepris/Strikekurs. Den avtalte pris ved innløsning av en opsjon.

Terminpris/Terminkurs. Den avtalte pris ved oppgjør av en terminforretning.

Swapppris/Swapkurs. Den/de avtalte pris(er) som skal benyttes ved avregning av de enkelte elementene i en swap.

Opsjonspremie. Det beløp Innehaveren har betalt Utstederen for kjøpet av en opsjon.

Sikringsaksjer/Hedge. Dersom en selger av en opsjon/termin/swap ikke ønsker å ha kursrisiko, kjøper/shortselger han et antall av det underliggende verdipapir, slik at den eventuelle verdiøkning av det solgte derivat utlignes med en tilsvarende verdiøkning på de underliggende verdipapirer. De verdipapirer som på denne måten sikrer utsteder mot kursrisiko kalles ofte sikringsaksjer eller hedge.

NIBOR-renten. En rente som kalkuleres av Oslo Børs etter et regelverk fastsatt av Finans Norge, og som angir markedsrenter for usikrede lån i norske kroner. Renten fastsettes daglig for ulike løpetider.

Renterisiko Risikoen for at det finansielle instrumentet som kunden investerer i reduseres i verdi pga endringer i markedsrenten.

Kredittrisiko Risikoen for sviktende betalingsevne hos en utsteder eller en motpart.

Clearing. Funksjon som motpart mellom partene i derivatkontrakter eller aksjehandel, som garanterer for at partene får oppgjør av kontrakten/handelen.

2. Handel med finansielle instrumenter

Handel med finansielle instrumenter, som aksjer, egenkapitalbevis obligasjoner, sertifikater, derivater eller andre rettigheter og forpliktelser som er beregnet for handel verdipapirmarkedet, skjer normalt i en organisert form i et **handelssystem**. Med handelssystem¹ menes regulert marked, multilateral handelsfasilitet (MHF)², organisert handelsfasilitet, systematisk internaliserer (SI)³, prisstiller⁴ eller annen likviditetsgarantist.

Handel skjer gjennom de verdipapirforetak som benytter handelssystemet. Som kunde må du normalt kontakte et slikt verdipapirforetak for å kjøpe eller selge finansielle instrumenter. Det finnes også verdipapirforetak som formidler ordre til et verdipapirforetak som igjen benytter handelssystemet. Handel kan også skje internt i et verdipapirforetak, eksempelvis ved at foretaket trer inn som motpart i handelen, eller ved handel mot en annen av foretakets kunder (internhandel).

På et *regulert marked* kan finansielle instrumenter tas opp til notering. Det betyr at instrumentene godkjennes for handel og at markedsplassen fører tilsyn med at det selskap som har utstedt de finansielle instrumentene oppfyller de krav som er knyttet til noteringen. På Oslo Børs noteres aksjer, egenkapitalbevis, obligasjoner, sertifikater, enkelte fondsandeler og en rekke ulike derivater knyttet til finansielle instrumenter. Utfyllende informasjon med hensyn til hvor og hvordan disse instrumentene handles vil bli behandlet nedenfor.

Kursinformasjon om de finansielle instrumenter som handles på

det regulerte markedet, publiseres regelmessig via deres hjemmeside, aviser eller gjennom andre media.

2. Risiko knyttet til handel med finansielle instrumenter

2.1 Generelt om risiko

Finansielle instrumenter gir normalt *avkastning* i form av *utbytte* (aksjer og fondsandeler) eller rente (rentebærende instrument). I tillegg kan prisen (kursen) på instrumentet øke eller reduseres i forhold til det prisen var på det tidspunktet investeringen ble gjort. I beskrivelsen nedenfor brukes ordet investering også om eventuelle negative posisjoner i instrumentet (short posisjon, se punkt 7 nedenfor). Den totale avkastningen er summen av utbytte/rente og prisendring på instrumentet.

Naturligvis søker investor en total avkastning som er positiv, dvs som gir *gevinst*. Men det finnes også en risiko for at den totale avkastningen blir negativ dvs. at det blir et *tap* på investeringen. Risikoen for tap varierer mellom ulike instrumenter. Vanligvis er sjansen for gevinst på en investering i et finansielt instrument koblet til risikoen for tap. Desto lengre tidsperspektiv man har for investeringen, desto større er sjansen for gevinst eller tap. I plasseringssammenheng brukes ofte ordet risiko som uttrykk både for risiko for tap og for muligheten for gevinst. I beskrivelsen nedenfor brukes imidlertid ordet risiko kun for å beskrive risikoen for tap.

Det finnes ulike måter å investere i finansielle instrumenter for å redusere risikoen. Vanligvis er det bedre risikomessig å investere i flere forskjellige finansielle instrumenter enn i ett eller noen få finansielle instrumenter. Disse instrumentene bør da ha egenskaper som innebærer en *spredning av risiko* og ikke samle risiko som kan utløses samtidig. Man kan også investere i negative posisjoner i

instrumenter (short posisjon). Slike investeringer vil øke i verdi når aksjekursen synker. Ved handel med utenlandske finansielle instrumenter oppstår også en *valutarisiko*.

Investeringer i finansielle instrumenter er forbundet med en *økonomisk risiko*, hvilket vil bli nærmere beskrevet nedenfor. Kunden bærer selv risikoen for at en investering synker i verdi og må derfor gjøre seg kjent med de vilkår, prospekter eller liknende, som gjelder for handel med slike instrumenter og om instrumentenes særskilte risikoer og egenskaper. Kunden må også fortløpende overvåke sine investeringer i slike instrumenter. Dette gjelder selv om Kunden har fått individuell rådgivning i forbindelse med investeringen. Informasjon til bruk for overvåkning av priser og dermed verdiutviklingen på egne investeringer kan fås i kurslister som offentliggjøres gjennom massemedia, som for eksempel aviser, internett, tekst-TV og i noen tilfeller fra verdipapirforetaket selv.

Det er mange ulike faktorer som kan påvirke verdiutviklingen på finansielle instrumenter. Kunden bør derfor gjøre seg kjent med hvilke faktorer som påvirker ulike instrumenter og ha et bevisst forhold til hvilke elementer som kan påvirke egne investeringer. Kunden bør løpende vurdere sin investeringsportefølje, og om nødvendig foreta endringer for å tilpasse den til kundens investeringsstrategi og risikoprofil, for eksempel ved å kvitte seg med investeringer som utvikler seg negativt eller å stille ytterligere sikkerhet ved investeringer som er finansiert med lån og hvor sikkerhetsverdien reduseres.

1 Verdipapirforskriften § 10-25 (2)

2 Verdipapirhandelloven § 2-3 (4) - MHF finnes ikke i Norge idag

3 Verdipapirhandelloven § 2-4 (4) - SI finnes ikke i Norge idag

4 Verdipapirhandelloven § 2-4 (4) - Flere verdipapirforetak opptrer som likviditetsgarantist ovenfor utvalgte selskap

2.2 Ulike typer av risikobegrep

forbindelse med den risikovurdering som investor bør foreta seg ved investeringer og handel med finansielle instrumenter, og videre foreta seg fortløpende under hele investeringsperioden, finnes mange ulike risikotyper og andre faktorer som Kunden bør være oppmerksom på.

Nedenfor følger noen av de viktigste risikotyper

Markedsrisiko - risikoen for at markedet i sin helhet, eller visse deler av markedet, hvor Kunden har gjort sin investering, går ned (eksempelvis det norske aksjemarkedet).

Kreditrisiko - risikoen for sviktende betalingsevne hos utsteder eller en motpart.

Prisvolatilitetsrisiko - risikoen for at store svingninger i kursen/ prisen på et finansielt instrument påvirker investeringen negativt.

Kursrisiko - risikoen for at kursen/ prisen på et finansielt instrument går ned.

Skatterisiko - risikoen for at skatteregler og/eller skattesatser er uklare eller kan endres.

Valutarisiko - risikoen for at en utenlandsk valuta som investeringen er knyttet til reduseres i verdi (eksempelvis visse fondsandeler i et verdipapirfond som er plassert i amerikanske verdipapir notert i USD).

Gearingeffektrisiko - konstruksjonen av et derivatinstrument som gjør at det finnes en risiko for at prisutviklingen på den underliggende aktiva får et større negativt gjennomslag i kursen/ prisen på derivatinstrumentet.

Juridisk risiko - risikoen for at relevante lover og regler er uklare eller endres.

Selskapsspesifikk risiko - risikoen for at et selskap går dårligere enn forventet eller at selskapet blir rammet av en negativ hendelse slik at de finansielle instrumenter som er knyttet til selskapet dermed kan falle i verdi.

Bransjespesifikk risiko - risikoen for at en spesifikk bransje går dårligere enn forventet eller blir rammet av en negativ hendelse slik at de finansielle instrumenter som er knyttet til selskapene i den aktuelle bransjen dermed kan falle i verdi.

Likviditetsrisiko - risikoen for at Kunden ikke kan selge et finansielt instrument på et tidspunkt Kunden måtte ønske fordi omsetningen og kjøpsinteressen i det finansielle instrumentet er lav.

Renterisiko - risikoen for at det finansielle instrumentet som Kunden investerer i reduseres i verdi pga endringer i markedsrenten.

3. Aksjer og aksjerelaterte instrumenter

3.1 Generelt om aksjer

3.1.1 Aksjer og aksjeselskap

Aksjer i et aksjeselskap gir eieren rett til en andel av selskapets *aksjekapital*. Hvis selskapet går med overskudd, gir normalt selskapet *utbytte* på aksjene. Aksjer gir også *stemmerett* på generalforsamlingen, som er det øverste besluttsende organet i selskapet. Jo flere aksjer eieren har, desto større andel av kapitalen,

utbytte og stemmene har normalt aksjeeieren. Stemmeretten kan variere avhengig av hvilken kategori aksjene har. Det finns to

typer aksjeselskap i Norge, *allmennaksjeselskap (ASA)* og *aksjeselskap (AS)*.

3.1.2 Aksjekursen

Kursen (prisen) på en aksje påvirkes for en stor del av **selskapets fremtids utsikter**. En aksjekurs kan gå opp eller ned avhengig av aktørenes analyser og vurderinger av selskapets muligheter for å gjøre *fremtidsgevinster*. Den fremtidige eksterne utviklingen av konjunkturer, teknikk, lovgivning, konkurranse osv. avgjør hvilken etterspørsel det blir etter selskapets produkter eller tjenester og det er derfor også av grunnleggende betydning for kursutviklingen på selskapets aksjer.

Kursen kan også påvirkes av generell **markedsrisiko**, altså risikoen for kursfall i markedet i sin helhet, eller visse deler av markedet, hvor kunden har gjort sin investering.

Det **generelle rentenivået** (markedsrenten) spiller også en avgjørende rolle for kursutviklingen. Hvis markedsrenten stiger, kan rentebærende finansielle instrumenter som utstedes samtidig, gi bedre avkastning. Normalt faller da kursene på noterte aksjer og på allerede utestående rentebærende instrumenter med lavere rente. Årsaken er at den økende avkastningen på nyutstedte rentebærende instrumenter relativt sett kan bli bedre enn avkastningen på aksjer, og på utestående rentebærende instrumenter. Etterspørselen etter aksjer i markedet kan i et slikt scenario synke, hvilket kan påvirke kursene. Dessuten påvirkes aksjekursene negativt av at renten på selskapets gjeld øker, fordi dette reduserer de fremtidige gevinstmulighetene for selskapet.

Også **andre faktorer som er knyttet direkte til selskapet**, f.eks endringer i selskapets ledelse og organisasjon, produksjonsavbrudd med mer kan påvirke selskapets fremtidige evne til å skape gevinster, både på kort og lang sikt. Selskaper kan i verste fall gå så dårlig at det må erklæres **konkurs**. Aksjekapitalen, d.v.s. aksjeeiernes investerte kapital, har siste prioritet til å få utbetalt noe fra konkursboet. Først må selskapets øvrige gjeld være innfridd i sin helhet. Dette resulterer ofte i at det ikke er midler igjen i selskapet etter betaling av gjeld slik at aksjene i selskapet blir verdiløse.

Også kursutviklingen på finansielle instrumenter notert på større **utenlandske** regulerte markeder og andre handelssystem påvirker kursutviklingen i Norge, blant annet fordi flere norske selskap også er notert på utenlandske regulerte markeder eller handles i andre handelssystemer. Prisutjevninger (arbitrasje) skjer da mellom markedene.

Utviklingen i den bransje et selskap tilhører vil kunne påvirke kursen, den bransjespesifikke risiko. Kursen på aksjer i et selskap påvirkes ofte også av forandringer i kursen hos andre selskap innenfor samme bransje/ sektor. Denne påvirkningen kan gjelde for selskap i ulike land.

Aktørene i finansmarkedet har ofte ulike oppfatninger om hvordan aksjekurser vil utvikle seg. Disse faktorer, som også innbefatter hvordan selskapet blir verdsatt, bidrar til at det finnes både kjøpere og selgere. Hvis investorene har den samme oppfatningen om kursutviklingen vil de enten kjøpe, og da oppstår et kjøpspress fra mange kjøpere eller så vil de selge, og da oppstår det et salgspress fra mange selgere. Ved kjøpspress stiger kursen, og ved salgspress faller den.

Omsetningen, dvs. hvor mye som kjøpes eller selges av en bestemt aksje, påvirker aksjekursen. Ved høy omsetning reduseres forskjellen også kalt **«spread»**, mellom den kurs kjøperne er villige til å betale (kjøps kursen) og den kursen selgerne forlanger (salgskursen). En aksje med høy omsetning, der store beløp kan

omsettes uten større innvirkning på kursen, har en god **likviditet** og er derfor lett å kjøpe og selge. Selskap som er notert på et regulert marked, som eksempelvis Oslo Børs og Oslo Axess, har normalt høy likviditet.

Rammebetingelser for næringsvirksomhet, både de nasjonale og de internasjonale, kan også påvirke aksjekursene. Endringer i skatte- og avgiftsnivå nasjonalt og i andre land påvirker selskapenes kostnadsnivå og dermed konkurransesituasjonen. Internasjonale avtaler mellom land om toll og avgifter ved import og eksport av varer og tjenester påvirker konkurransesituasjonen mellom selskaper og dermed aksjekursene. Voldsomme hendelser som katastrofer, terroraksjoner og krig kan gi store utslag i aksjekursene på børser verden over.

Daglige nøkkeltall for kursene som aksjene blir omsatt for, slik som «høyeste» «laveste» og «siste» samt informasjon om handelsvolum publiseres blant annet i de fleste større dagsaviser og på ulike internettsider som er drevet av markedsplasser, verdipapirforetak og media foretak. Aktualiteten på denne kursinformasjon kan variere avhengig av hvilken måte de blir publisert på.

3.1.3 Aksjehandel – herunder handelssystemer

Bare aksjer utstedt av allmennaksjeselskap (ASA) eller tilsvarende utenlandske selskap kan noteres på et regulert marked (herunder børser) i Norge. Det stilles i tillegg krav til selskapets størrelse, selskapets virksomhetshistorie eier spredning samt offentlig publisering av selskapets økonomi og virksomhet forøvrig.

For notering på regulerte markeder som ikke er børser vil det ofte gjelde lempeligere regler.

I Norge finnes det i dag to regulerte markeder for handel med aksjer; Oslo Børs og Oslo Axess. Det er kun Oslo Børs som har konsesjon som **børs** (www.oslobors.no). Oslo Axess (www.osloaxess.no) er i det alt vesentlige underlagt de samme regler som gjelder for Oslo Børs med hensyn til oppfølging, overvåkning og sanksjonering ved overtredelse av det regelverket som gjelder for handel på regulert marked. Aksjer kan være notert på flere regulerte markeder, såkalt sekundærnotering. Handel i norske aksjer kan også skje på regulerte markeder i utlandet, dersom aksjene er sekundærnotert.

Handel i aksjer som ikke er notert på et regulert marked skjer i det såkalte OTC-markedet. I dette markedet foregår handel i stor grad basert på informasjon om priser og interesser som meglerforetakene oppgir til hverandre. Den mest benyttede metode er at meglerforetaket legger inn kjøps eller salgsinteresser i et handelsstøttesystem som eies av NORC AS, et selskap eiet av Verdipapirforetakenes Forbund og Oslo Børs.. Avtale om kjøp/salg inngås deretter over telefon mellom meglerforetakene. Selskapene som er registrert på denne listen er pålagt å offentliggjøre kursrelevant informasjon av betydning i NOTC's handelsstøttesystem. For mer informasjon om NOTC – listen, se www.vpff.no.

Dersom en aksje verken er notert på et regulert marked eller handles på en MTF eller får offentliggjort kjøps og salgsinteresser i et handelstøttesystem, vil omsetning normalt skje ved at meglerforetakene søker å bistå Kunden ved å kontakte andre kunder som kan være interessert å gå inn som motpart. Investering i denne type aksjer er forbundet med vesentlig likvidetsrisiko, og betydelig usikkerhet knyttet til kursfastsettelse.

Handel på et regulert marked eller i andre handelssystem utgjør **annenhandsmarkedet** for aksjer, egenkapitalbevis og obligasjoner som et selskap allerede har utstedt. I tillegg fungerer NOTC – listen som et annenhandsmarked for aksjer. Dersom annenhandsmarkedet fungerer bra, dvs. det er lett å finne kjøpere og selgere og det fortløpende noterestilbudspriser fra kjøpere og selgere, samt sluttkurser på utførte handler, har selskapene en fordel ved at det blir lettere å utstede nye aksjer og dermed skaffe mer kapital til selskapets virksomhet. **Førstehåndsmarkedet**, eller primærmarkedet, kalles det markedet der handel/tegning av nyemitterte aksjer, egenkapitalbevis og obligasjoner skjer.

Aksjer registrert på et regulert marked eller i et annet handelssystem inndeles normalt i ulike grupper avhengig av selskapets markedsverdi eller selskapets likviditet. Disse gruppene, ofte kalt lister eller segmenter, publiseres gjerne på handelssystemets hjemmeside, i aviser og gjennom andre media. Ulike aksjer kan i løpet av dagen eller over lengre perioder vise ulik stabilitet i kursene (*volatilitet*) dvs. hyppighet og størrelse på kursendringene. Aksjer på lister med høy likviditet anses normalt og kunne innebære lavere risiko enn aksjer notert på lister med lavere likviditet.

3.1.4 Ulike aksjeklasser

Aksjer kan finnes i ulike **klasser**, vanligvis A- og B-aksjer, som normalt har betydning for utøvelse av stemmerett på selskapets generalforsamling. Det er bare et fåtall av de norske børsnoterte selskapene som har ulike aksjeklasser. A-aksjer gir normalt en stemme, mens B-aksjer normalt gir begrenset eller ingen stemmerett. Forskjellene i stemmerett kan for eksempel skyldes at man ved eierspredning vil verne om de opprinnelige grunnleggerne og eierens innflytelse over selskapet ved å gi dem en sterkere stemmerett.

3.1.5 Pålydende, split og spleis av aksjer

En aksjes **pålydende** er den verdi som hver aksje representerer av selskapets aksjekapital. Summen av alle aksjer i et selskap multiplisert med pålydende på hver aksje utgjør selskapets aksjekapital. Iblant vil selskapet endre pålydende, f.eks. fordi markedsprisen på aksjen har steget betydelig. Ved å dele opp hver aksje på to eller flere aksjer, en såkalt **split**, reduseres pålydende og samtidig reduseres kursen på aksjene. Aksjeeieren har derimot sin kapital uendret etter en split, men den er fordelt på flere aksjer som har et lavere pålydende og en lavere kurs.

Omvendt kan en **spleis** (omvendt split) utføres for eksempel dersom kursen faller betydelig. Da slås to eller flere aksjer sammen til en aksje. Aksjeeieren har dog samme kapital etter en spleis, men fordelt på færre aksjer som har et høyere pålydende og en høyere kurs.

3.1.6 Børsintroduksjon, privatisering og oppkjøp

Børsintroduksjon innebærer at aksjer i et aksjeselskap blir notert på et regulert marked. Allmennheten kan bli tilbudt å **tegne** (kjøpe) aksjer i selskapet i denne forbindelse. Oftest dreier det seg om et eksisterende selskap eierne ønsker en bedre tilgang til kapitalmarkedet og også for å

forbedre muligheten for omsetning i selskapets aksjer. Om et statlig eid selskap introduseres på en børs kalles det for **privatisering** eller delprivatisering avhengig av hvor stor eierandel i selskapet staten tilbyr å selge til allmennheten.

Oppkjøp foregår som regel på den måten at en eller flere investorer tilbyr aksjonærene i et selskap å selge sine aksjer på visse vilkår. Hvis kjøperen får 90 % eller mer av aksjekapitalen og stemmene i selskapet, kan kjøperen begjære **tvangsinnløsning** av de gjenstående aksjene fra de eierne som ikke har akseptert oppkjøpstilbudet.

Tilbudsplikt inntreffer når en aksjonær blir så dominerende eier at han kan ta kontroll over et selskap. VPHL definerer at dette inntreffer når en aksjonær blir eier av eller på annen måte kontrollerer mer enn en tredel av aksjene i selskapet. Tilbudsplikt oppstår på nytt dersom dominerende eier kontrollerer mer enn 40 % og 50 % av aksjene. Den som passerer en slik grense, og ikke snarest selger seg ned under grensen igjen, blir pliktig til å gi et uforbeholdent tilbud til alle aksjonærer i selskapet om å kjøpe deres aksjer for den høyeste pris tilbyderen har betalt i en gitt periode.

3.1.7 Emisjoner

Dersom et aksjeselskap vil utvide virksomheten, kreves ofte ytterligere kapital. Dette skaffer selskapet seg ved å utstede nye aksjer gjennom en **emisjon**. Som oftest får de gamle eierne **tegningsretter** som gir rett til å tegne aksjer i emisjonen. Antall aksjer som kan tegnes settes da i forhold til hvor mange aksjer eieren hadde tidligere. Tegneren må betale en pris (emisjonskurs) for de nyutstedte aksjene, som ofte kan være lavere enn markedskursen. Straks etter at tegningsrettighetene – som på grunn av forskjellen mellom emisjonskurs og markedskurs normalt har en viss markedsverdi – blir skilt ut fra aksjene, synker vanligvis kursen på aksjene. De aksjeeiere, som har tegningsretter men som ikke tegner, kan under tegningstiden (som ofte pågår i noen uker) selge sine tegningsrettigheter på den markedsplassen der aksjene er notert. Etter utløpet av tegningstiden og tildelingen forfaller tegningsrettighetene og blir dermed ubrukelige og verdiløse.

Ved fri egenkapital kan et aksjeselskap overføre en del av verdiene til aksjeeierne gjennom en såkalt **fondsemisjon**. Ved en fondsemisjon tas det hensyn til antall aksjer som hver aksjeeier allerede har. Antall nye aksjer som tilbys aksjonærene gjennom fondsemisjonen settes i forhold til hvor mange aksjer eieren hadde tidligere. Gjennom fondsemisjon får aksjeeieren flere aksjer, men eieres andel av selskapets aksjekapital forblir uendret. Kursen på aksjene synker ved en fondsemisjon, men gjennom økning av antall aksjer beholder aksjeeieren en uendret markedsverdi på sin investert kapital.

Aksjeselskap kan også gjennomføre såkalt **rettet emisjon, som er en emisjon som** bare er rettet mot en begrenset gruppe investorer. En rettet emisjon vil f.utsatte at eksisterende aksjeiere på generalforsamling har frasagt seg fortrinnsretten til å tegne aksjene i emisjonen. Ved en rettet emisjon skjer en såkalt **utvanning** av eksisterende aksjeeieres andel av antall stemmer og aksjekapital i selskapet. Antall eide aksjer påvirkes ikke og markedsverdien på investert kapital påvirkes normalt heller ikke.

3.2 Generelt om aksjelignende instrumenter

Nær knyttet til aksjer er egenkapitalbevis, konvertible obligasjoner, aksjeindeksobligasjoner/ indeksobligasjoner, warrants, aksjeopsjoner og aksjeindeksopsjoner, og depotbevis. Handel med disse instrumentene skjer normalt på et regulert marked (herunder børs), men OTC-handel forekommer også for denne type finansielle instrumenter.

3.2.1 Egenkapitalbevis

Egenkapitalbevis har klare likhetstrekk med aksjer. Forskjellen knytter seg først og fremst til eierrett til selskapsformuen og innflytelse i utstederens organer. Det er også satt visse restriksjoner på utbyttetildelingen. De børsnoterte egenkapitalbevis i Norge er utstedt av sparebanker.

Mer informasjon om grunnfondsbevis finnes på www.egenkapitalbevis.no

3.2.2 Konvertible obligasjoner

Konvertible obligasjoner er rentebærende verdipapirer som innen en viss tidsperiode kan byttes i aksjer. Avkastningen på de konvertible obligasjonene, dvs. renten, er normalt høyere enn utbytte på utbytteaksjene. Kursen på de konvertible obligasjonene følger normalt aksjekursen og uttrykkes i prosent av pålydende på den konvertible obligasjonen. [alt fra Swedbank: En konvertibel obligasjon er både et renteinstrument og en kjøpsopsjon. Når konverteringskursen er vesentlig høyere enn markedskursen på aksjen prises som regel en konvertibel obligasjon som ethvert annet renteinstrument. I motsatt tilfelle vil kursen på de konvertible obligasjonene både reflektere opsjonsverdien og renteelementet. I begge tilfeller uttrykkes kursen i prosent av pålydende på den konvertible obligasjonen.]

3.2.3 Aksjeindeksobligasjoner/Indeksobligasjoner

Aksjeindeksobligasjoner/Indeksobligasjoner er obligasjoner, der avkastningen vanligvis er avhengig av utviklingen i en aksjeindeks. Hvis indeksen utvikler seg positivt, følger også avkastningen etter. Ved en negativ indeksutvikling kan avkastningen utebli.

Obligationen etterbetales alltid med sitt nominelle beløp på forfallsdagen og har således en begrenset tapsrisiko sammenlignet med aksjer og fondsandeler. Risikoen med en plassering i en aksjeindeksobligasjon kan bortsett fra en eventuell overkurs, defineres som den alternative renteinntekten, dvs. den rente investeringen kunne ha fått hvis beløpet hadde blitt investert på en annen måte.

3.2.4 Warrants

Handel forekommer også med visse kjøps- og salgsoptionsinstrumenter med lengre løpetid enn de standardiserte kjøpsopsjoner, vanligvis kalt **warrants**. Warrants kan utnyttes for å kjøpe underliggende aksjer eller gi kon tantoppgjør dersom gevinst er oppnådd som følge av at

kursen på den underliggende aksje er høyere enn den avtalte fremtidige kjøpskursen/ innløsningskursen.

3.2.5 Aksjeopsjoner og aksjeindeksopsjoner

Det finnes ulike slags *aksjeopsjoner*. Ervervede (kjøpte) kjøpsopsjoner (call options) gir eieren rett til innen en viss tidsperiode å kjøpe allerede utstedte aksjer til en forhåndsbestemt pris. Ervervede (kjøpte) salgsoptions (put options) gir innehaveren rett til å selge aksjer innenfor en viss tidsperiode til en forhåndsbestemt pris. Mot hver *ervert* opsjon tilsvarer en *utstedt* (solgt) opsjon. Risikoen for den som erverver en opsjon er at den reduseres i verdi eller forfaller verdiløs på bortfallsdagen. Utstederen av en opsjon løper en risiko som, om man ikke tar spesielle forholdsregler, kan være ubegrenset stor.

Indeksopsjoner gir gevinst eller tap knyttet til utviklingen av den underliggende indeks. Kursen på opsjoner (premie/pris) følger normalt utviklingen i kursen på tilsvarende underliggende aksjer eller indeks.

3.2.6 Depotbevis

Depotbevis er et finansielt instrument som gir innehaveren alle eierrettigheter til et underliggende finansielt instrument som er registrert hos en depotmottager. Depotbevis for aksjer er et bevis på at aksjer er oppbevart i et depot og gir eieren samme rettigheter som å eie selve aksjen. Slike depotbevis omsettes som aksjer, og prisutviklingen følger normalt prisutviklingen på det regulerte markedet i utlandet, hvor aksjen omsettes.

4. Rentebærende finansielle instrumenter (obligasjoner)

4.1 Generelt om rentebærende finansielle instrumenter (obligasjoner)

Et rentebærende finansielt instrument er en *fordringsrett* på utsteder av et lån. Avkastningen gis normalt i form av *rente (kupong)*. Det finnes ulike former for rentebærende instrumenter avhengig av hvem som er utsteder, den *sikkerhet* som utsteder har stilt for lånet *løpetiden* fram til forfallsdato og formen for utbetaling av renten.

Instrumenter med en løpetid mindre eller lik ett år kalles ofte sertifikater, mens instrumenter med lengre løpetid kalles obligasjoner.

Mange rentebærende instrumenter blir vurdert av frittstående analysehus, såkalte ratingbyråer. En slik vurdering, kalt **rating**, skal være et uttrykk for risikoen for at gjelden blir misligholdt.

I tillegg til den rating som utføres av ratingbyråene, har flere norske meglerhus startet såkalt skyggerating. Det vil si at meglerhuset selv vurderer kredittverdigheten til utsteder og tildeler rentepapiret en ratingverdi. Metoden de bruker ligger nær opptil de metoder ratingbyråene benytter.

Renten (kupongen) utbetales vanligvis enten som fast eller flytende rente. På et fastrente lån settes («fixes») renten normalt for 1 år av gangen. For lån med flytende rente settes («fixes») renten normalt 4 ganger per år for 3 måneder av gangen basert på NIBOR-renten og et avtalt rentepåslag (rentespread).. Rentespreaden er fast i hele lånets løpetid med mindre det er avtalt at visse hendelser skal utløse en endring. Det er ikke uvanlig at det for lån som ikke er rated blir avtalt at rentespreaden skal endres dersom lånet oppnår en på forhånd beskrevet tilfredsstillende rating.

På visse lån utbetales det ingen rente, men kun pålydende ved lånets forfallsdag (nullkuponger). Kjøp av nullkupong papirer skjer til en betydelig underkurs som gjør at effektiv rente er lik papirer med løpende kupongrente. Eksempelvis er all gjeld som staten utsteder Statskasseveksler (Statssertifikater) nullkuponger.

Risikoen på et rentebærende instrument består dels av den kursendring som kan inntreffe under løpetiden fordi markedrenten forandres og dels av risiko for at utsteder ikke klarer å tilbakebetale lånet. Lån der fullgod sikkerhet for tilbakebetaling er stilt, er således mindre risikofylte enn lån uten sikkerhet. Helt generelt kan man si at risikoen for tap på rentebærende instrumenter anses å være lavere enn for aksjer.

Markedsrenten bestemmes hver dag, både på instrumenter med kort løpetid (mindre enn ett år) f.eks. **sertifikater** og på instrumenter med lengre løpetider f.eks. **obligasjoner**. Dette skjer i penge- og obligasjonsmarkedet. Markedsrentene påvirkes av analyser og vurderinger som Norge Bank og andre større institusjonelle markedsaktører gjør med hensyn til hvordan utviklingen av økonomiske faktorer som inflasjon, konjunktur, renteutviklingen Norge og i andre land kommer til å utvikle seg på kort og lang sikt. Norge Bank foretar også operasjoner i penge- og valutamarkedet med formål å styre utviklingen av markedrenten slik at inflasjonen ikke stiger over eller synker under et visst fastsatt mål.

Dersom markedrenten går opp, vil kursen på allerede utstedte rentebærende finansielle instrumenter falle forutsatt at de har en fast rente, ettersom nye lån utstedes med en rentesats som følger aktuell markedrente og dermed gir høyere rente enn hva de allerede utstedte instrumentet gjør. Omvendt vil kursen på allerede utstedte instrumenter stige når markedrenten går ned.

Lån utstedt av stat, fylkeskommune og kommune (eller garantert av slike organisasjoner) anses for å være tilnærmet risikofrie med hensyn til innfrielse til den forhåndsbestemte verdien på forfallsdato.

4.2 Handel med rentebærende finansielle instrumenter (obligasjoner)

En rekke obligasjoner er børsnoterte og således skjer handel med disse finansielle instrumenter i likhet med børsnoterte aksjer på et regulert marked. I tillegg tilbyr Oslo Børs en alternativ markeds plass for handel i obligasjoner og sertifikater - **Alternative Bond Market (ABM)**. ABM er en egen markeds plass som ikke er regulert av eller underlagt konsesjon lovregler om regulerte markeder, men som administreres og organiseres av Oslo Børs.

Handel med obligasjoner skjer normalt på andre måter enn for aksjer. I praksis anses rente- og valutamarkedet som **kvoteringsmarked** eller **prisdrevet marked**, i motsetning til aksjemarkedet som er et ordredrevet marked.

5. Derivatinstrumenter

Derivatinstrumenter, slik som opsjoner, terminer med videre, er utstedt med ulike former for underliggende aktiva, for eksempel aksjer, obligasjoner, råvarer og valutaer. Handel med derivater er forbundet med særskilte risikoer.

For informasjon om derivatinstrumenter, se «**INFORMASJON TIL KUNDER OM EGENSKAPER OG SÆRSKILT RISIKO KNYTTET TIL HANDEL MED OPSJONER, TERMINER OG ANDRE DERIVATINSTRUMENTER**»

6. Verdipapirfond

Et verdipapirfond er en «portefølje» av ulike finansielle instrumenter, eksempelvis i aksjer og/eller obligasjoner. Fondet eies av alle som sparer i fondet, **andelseierne**, og forvaltes av et **forvaltningsselskap**. Det finnes ulike slags verdipapirfond med ulike investeringsstrategi og risikoprofil.

Andelseierne får det antall andeler i fondet som tilsvarer andelen av den investerte kapital i forhold til fondets totale kapital

Andelene kan kjøpes og løses inn (selges) hos forvaltningsselskapet. Andelenes aktuelle verdi beregnes daglig av forvaltningsselskapet og baseres på kursutviklingen av de finansielle instrumenter som fondet har investert i. Det finnes også andeler i fond som kan omsettes på et regulert marked (*Exchange Traded Funds* -»ETF«)

En av ideene med et aksjefond er å plassere i flere ulike aksjer og andre finansielle instrumenter. Dette medfører at risikoen for andels eierne reduseres i forhold til risikoen for de aksjeeierne som plasserer bare i en eller i ett fåtall aksjer. Andelseierne slipper å velge ut, kjøpe og selge samt overvåke aksjene og drive annet forvaltningsarbeid rundt dette.

For mer informasjon om verdipapirfond, se www.vpff.no.

Det finnes ulike lover og regler som regulerer verdipapirfond.

UCITS fond er fond som er etablert i henhold til et EU-regelverk, og som derfor er godkjent for markedsføring i hele EØS-området. De fleste nye fond som etableres er UCITS-fond.

Nasjonale fond er fond som er regulert etter verdipapirfondloven.

Alternative Investerings Fond er fondslignende investeringsenheter som kan være organisert som aksjeselskaper eller i andre selskapsformer som ikke er fond. Disse er regulert i en egen lov om alternative investeringsfond.

Verdipapirfond klassifiseres også ut fra fondets investeringsmandat. Nedenfor følger en kort beskrivelse av de mest vanlige verdipapirfond.

Aksjefond - et verdipapirfond som normalt skal investere minst 80 prosent av fondets forvaltningskapital i aksjer (eller andre egenkapitalinstrumenter) og som normalt ikke skal investere rentebærende papirer.

Rentefond - et verdipapirfond som skal plassere midler i andre verdipapirer enn aksjer. Rentefondene deles inn i obligasjonsfond og pengemarkedsfond.

Kombinasjonsfond - et verdipapirfond som ikke defineres som et rent aksjefond eller rentefond. Et kombinasjonsfond kan ha en tilnærmet fast overvekt av aksjer eller rentepapirer, men andelen av ulike papirer kan også endres i løpet av fondets levetid.

Indeksfond - et verdipapirfond som forvaltes relativt passivt i forhold til fondets referanseindeks.

Fond-i-fond - et verdipapirfond som investerer sine midler i ett (eller eventuelt flere) underliggende verdipapirfond

Hedgefond (/spesialfond) forvaltes på en mer fleksibel måte enn alminnelige verdipapirfond. Spesialfond kan være fond med svært ulikt risiko- og beskyttelsesnivå. Dette kan innebære høy risikotaking. Spesialfond/hedgefond benytter gjerne investeringsteknikker som utstrakt bruk av derivater, shortsalg, lånefinansiering av investeringene og åpne valutaposisjoner. Hedgefond/spesialfond kan kun tilbys profesjonelle kunder. Dette innebærer at spesialfond verken kan markedsføres eller selges overfor ikke profesjonelle kunder, og at dette gjelder uavhengig av om initiativet kommer fra kunden eller foretaket. Spesialfond er under tilsyn av Finanstilsynet. Utenlandske hedgefond kan etter tillatelse av Finanstilsynet markedsføres i Norge overfor profesjonelle kunder.

7. Børshandlede fond og fondslignende produkter

ETP (Exchange Traded Products) er en fellesbetegnelse for ETF (Exchange Traded Funds) og ETN (Exchange Traded Notes). Disse produktene handles gjennom ulike handelssystem som for eksempel Oslo Børs. Produktene gjør det mulig å få eksponering mot aksjer, indekser, valutaer, råvarer eller lignende. Noen av produktene er bygd opp med et gearing-element. Eksponeringen kan enten være mot et fallende marked (short) eller et stigende marked (long). Det vil kunne være store variasjoner i hvordan disse produktene er strukturert, så det kreves at investor setter seg godt inn i produktet som velges.

En ETN utstedes normalt av en finansinstitusjon (bank/meglerhus) og omsettes i annenhåndsmarkedet på lik linje med en aksje. Ved denne typen produkter påtar man seg normalt en **kredittrisiko** mot utsteder. Kredittrisiko er risikoen for sviktende betalingsevne hos utsteder eller motpart. Det innebærer at dersom utsteder ikke klarer å innfri sine forpliktelser, kan verdipapirene bli verdiløse.

En ETF er en fondsandel utstedt av et verdipapirfond. Dette innebærer at investor gjennom sitt eierskap i fondsandelene har direkte eierskap til underliggende aktiva, og på den måten ikke noen kredittrisiko mot utsteder.

Flere av ETPene inneholder derivat-elementer og/eller har innebygget gearing som kan gi produktet en høy **markedsrisiko**. Dette betyr at kursene på disse vil kunne svinge mer enn underliggende aktiva og at produktene normalt har en større risiko for tap enn en investering direkte i underliggende; for eksempel i aksjer. I tillegg rebalanseres de gearede produktene daglig. Dette betyr at avkastningen over lengre perioder vil avvike fra markedsutviklingen hensyntatt gearingeffekten. Avkastningen kan bli negativ selv om underliggende har samme verdi ved kjøps- og salgstidspunkt. Disse egenskapene gjør at de gearede produktene er mindre egnet som langsiktige investeringsalternativer.

Det faktum at underliggende ofte er omsatt i andre markeder og notert i annen valuta enn NOK gjør også at man må være oppmerksom på en eventuell **valutarisiko**. Dette kan innebære at selv om underliggende utvikling skulle tilsi at verdipapiret skulle gi positiv avkastning, kan avkastningen reduseres, falle bort eller bli negativ som følge av valutakursutviklingen.

ETP har normalt en eller flere likviditetsgarantister (market makere) som har forpliktet seg til å stille kjøps- og salgskurser i verdipapiret. I visse perioder kan det likevel være vanskelig å utføre handel i den aktuelle ETP. Dette kan for eksempel være ved liten **likviditet** eller dersom handelen på den aktuelle markedsplass er stengt.

8. Shorthandel

«Shorthandel» betyr å selge finansielle instrumenter som man ikke eier.. Etter norsk lov er udekket shortsalg forbudt, slik at den som selger short må låne de finansielle instrumentene fra verdipapirforetaket eller på annen måte sikre seg tilgang til instrumentene på oppgjørsdagen. Samtidig binder lånetaker seg til å gi långiveren tilbake instrumenter av samme slag på et senere avtalt tidspunkt.

Shorthandel blir gjerne benyttet som investeringsstrategi når det forventes at aksjen skal gå ned i verdi. På salgstidspunktet regner låntakeren med å kunne kjøpe de lånte instrumentene på markedet til en lavere pris på tidspunktet for tilbakeleveringen enn den prisen disse instrumentene ble solgt for. Skulle prisen i stedet gå opp, oppstår det et tap, som ved en kraftig kursstigning kan bli vesentlig.

Oftest inneholder avtaler om lån av finansielle instrumenter bestemmelser om at långiver når som helst kan kreve tilbakelevering med to-tre dagers frist. Dette øker risikoen ved shortsalg.

9. Handelshyppighet og kostnader

Jo hyppigere handel, jo høyere vil kurtasjekostnadene bli, da det normalt påløper kostnader ved hver enkelt handel (kjøp eller salg). Dersom kurtasjekostnadene over tid er større enn avkastningen, vil dette kunne gi tap for kunden. Det presiseres at det også påløper kurtasjekostnader for lånefinansiert handel.

Ved handel med verdipapirer påløper det kurtasjekostnader som normalt øker proporsjonalt med størrelsen på handelen som gjøres. Selger kunden for eksempel aksjer til en verdi av NOK 50 000 og kurtasjesatsen eksempelvis er 0,2 % , koster salget NOK 100. Selges det derimot aksjer for 500 000, vil kurtasjekostnaden bli NOK 1000. Det opereres også med minimums kurtasjesatser, slik at salg eller kjøp av verdipapirer for et mindre beløp kan bli prosentvis dyrere enn ved salg/kjøp for et større beløp.

10. Lånefinansiert handel

Finansielle instrumenter kan i mange tilfeller kjøpes for delvis lånt kapital. Da både egen innskutt kapital samt den lånte kapitalen påvirker avkastningen kan Kunden gjennom lånefinansieringen få en større gevinst om investeringen utvikles positivt sammenlignet med en investering som kun er gjort med egen innskutt kapital. Gjelden som er knyttet til den lånte kapitalen påvirkes ikke av om kursene på de kjøpte instrumentene endres i positiv eller negativ retning, hvilket er en fordel ved en positiv kursutvikling. Hvis derimot kursen på de kjøpte instrumentene utvikler seg i negativ retning, medfører dette en lignende ulempe ettersom gjelden forblir uendret. Ved et kursfall kan derfor den egne innskutte kapitalen helt eller delvis gå tapt samtidig som gjelden må betales helt eller delvis gjennom salgsinntektene fra de finansielle instrumentene som har falt i verdi. Gjelden må også betales selv om salgsinntektene ikke dekker hele gjelden.

Risikoen ved lånefinansierte aksjekjøp øker med graden av lånefinansiering. For eksempel vil en portefølje med 80 % lånefinansiering tape hele egenkapitalen ved et kursfall på 20 %. Dersom porteføljen er 60 % lånefinansiert vil egenkapitalen være tapt ved et kursfall på 40 %.

SPAREBANKEN SØR

Egenkapitalavkastningen i en delvis lånefinansiert portefølje vil svinge mer enn i en tilsvarende egenkapitalfinansiert portefølje, og kun når avkastningen på investeringene er høyere enn lånerenten vil lånefinansieringen gi en meravkastning.

Illustrativt eksempel på positiv avkastning ved delvis lånefinansiering er gjengitt nedenfor.

Basert på standard utarbeidet av Verdipapirfondene Forbund

INFORMASJON TIL KUNDER OM EGENSKAPER OG SÆRSKILT RISIKO KNYTTET TIL HANDEL MED OPSJONER, TERMINER OG ANDRE DERIVATINSTRUMENTER

Kunden skal være kjent med at:

- all handel skjer på Kundens egen risiko
- man må sette seg nøye inn i de vilkår som gjelder for handel med derivatinstrumenter
- vilkårene for handel med derivatinstrumenter endres ofte og må overvåkes fortløpende
- sluttseddel skal kontrolleres og eventuelle feil skal reklameres umiddelbart
- man fortløpende må overvåke verdiendringer på innstående samt posisjoner i de finansielle instrumentene
- man selv må foreta handlinger som kreves for å unngå risiko for tap på egne posisjoner, eksempelvis stille ytterligere sikkerhet eller avslutte sine plasseringer i derivatkontrakter

1. Generelt om risiko knyttet til handel med derivatinstrumenter

Handel med derivatinstrumenter er forbundet med særskilt risiko som vil bli nærmere beskrevet her. Kunden bærer selv denne risiko og må sette seg nøye inn i de vilkår, i form av alminnelige vilkår, prospekt eller liknende, som gjelder for handel med slike instrumenter og om instrumentenes egenskaper samt den særskilte risiko som er knyttet til disse instrumentene. Kunden må også fortløpende overvåke sine plasseringer (posisjoner) i slike instrumenter. Informasjon for overvåkning kan fås i kurslister på internett, i massemedia og fra Kundens verdipapirforetak.

Man kan beskrive handel med derivatinstrumenter som handel med eller flytting av risiko. Den som eksempelvis forventer en prisnedgang i markedet kan kjøpe salgsoptjoner som øker i verdi om markedet faller. For å redusere eller unngå risiko for kursnedgang betaler kjøperen en premie, dvs hva optjonen koster. Handel med derivater kan i mange tilfeller ikke anbefales for kunder med liten eller begrenset erfaring med handel i finansielle instrumenter, da derivathandel ofte krever særskilt kunnskap. Konstruksjonen av et derivatinstrument gjør at prisutviklingen på det underliggende aktiva får gjennomslag i kursen eller prisen på derivatinstrumentet. Dette prisgjennomslaget er ofte kraftigere i forhold til innsatsen enn verdiforandringen på det underliggende aktivum. Prisdifferansen kalles derfor gearingeffekt (hevestangeffekt) og kan føre til større gevinst på investert kapital enn om plasseringen hadde blitt gjort direkte i det underliggende aktivum. På den annen side kan gearingeffekten medføre større tap på derivatinstrumentet sammenlignet med verdiforandringen på det underliggende aktivum. Store krav stilles derfor til overvåkingen av prisutviklingen på derivatinstrumentet og på det underliggende aktivum. Kunden bør i egen interesse være beredt på å handle raskt, ofte i løpet av dagen, dersom plasseringen i derivatinstrumentet

utvikler seg i uheldig retning.

Den part som påtar seg en forpliktelse ved å utstede en optjon eller inngå en terminavtale er fra starten nødt til å stille sikkerhet for sin posisjon. I takt med at prisen på det underliggende aktivum går opp eller ned og dermed verdien på derivatinstrumentet øker eller reduseres, endres også kravet til sikkerhet. Ytterligere sikkerhet i form av en tilleggssikkerhet kan derfor måtte kreves. Gearingeffekten gjør seg således gjeldende også på sikkerhetskravet, som kan endre seg raskt og radikalt. Hvis ikke kunden stiller tilstrekkelig sikkerhet har clearingorganisasjonen eller verdipapirforetaket rett til, uten kundens samtykke, å avslutte plasseringen (stenge posisjonen) for å redusere sin risiko. En kunde bør således følge nøye med på prisutviklingen og sikkerhetskravet for å unngå en ufrivillig stengning av posisjonen.

Løpetiden for derivatinstrumenter kan variere fra meget kort tid til flere år. Den relative prisendringen er ofte størst på instrumenter med kort (gjenværende) løpetid. Prisen på for eksempel en innehatt optjon reduseres i alminnelighet raskere mot slutten av løpetiden ettersom tidsverdien avtar. Kunden bør derfor også nøye overvåke løpetiden på derivatinstrumentene.

Enkelte derivathandler vil kunne medføre at Kunden må stille særskilt sikkerhet (*marginkrav*), eksempelvis på salg av optjoner uten å eie underliggende aksje eller tilsvarende optjoner, kjøp og salg av terminer (futures og forwards) og swap-avtaler. Marginkravet vil midlertid variere avhengig av bla. det underliggende verdipapir, type instrument, instrumentets løpetid og volatilitet. Marginkravet kan også variere betydelig fra dag til dag. Kunden bør av egen interesse være klar til straks å foreta handlinger, for eksempel å stille ytterligere sikkerhet (for å oppfylle et eventuelt marginkrav) eller å avslutte sine plasseringer i derivatkontrakter (stenge sine posisjoner) gjennom kjøp eller salg av (motvirkende) kontrakter, dersom det skulle vise seg nødvendig.

For ytterligere informasjon om handel med finansielle instrumenter, se Informasjon om Egenskaper og risiko Knyttet til Handel Med Finansielle Instrumenter (aksjer, aksjerelaterte instrumenter, obligasjoner og verdipapirfond).

3. Ulike typer derivatinstrumenter

Hovedtypene av derivatinstrumenter er optjoner, terminer og swap-avtaler. For Exchange Traded Products (ETP) se punkt 7 i "Informasjon til kunder om egenskaper og risiko knyttet til finansielle instrumenter (aksjer, aksjerelaterte instrumenter, obligasjoner og

verdipapirfond)».

3.1 Opsjon

En **opsjon** er en avtale som innebærer at den ene parten (utstederen av en opsjonskontrakt) forplikter seg til å kjøpe (Salgsopsjon) eller selge (Kjøpsopsjon) det underliggende aktiva til den andre parten (innehaveren av kontrakten) til en forhåndsavtalt pris (strike). Tidspunktet for når man kan utøve rettigheten kan avhenge av hvilken type opsjon det dreier seg om. Ved en **amerikansk opsjon** kan rettigheten utøves under hele løpetiden. Ved en **europaisk opsjon** kan rettigheten bare utøves på bortfallsdagen. Innehaveren betaler en premie til utstederen og får rett til å utøve rettigheten i kontrakten, men har ingen plikt til å gjøre det. Utstederen er derimot pliktig til å innfri kontrakten hvis innehaveren krever det. Kursen på opsjonen følger normalt prisen på det underliggende aktiva. Hovedelementene i prisen på en opsjon er forskjellen mellom markedsverdien på det underliggende finansielle instrument og avtalt strike samt en tidsverdi, som er et uttrykk for mulig fremtidig svingning i verdien på det underliggende finansielle instrument. Tidsverdien synker etter hvert som gjenværende løpetid blir redusert, slik at man kan oppleve at kursen på en kjøpsopsjonen synker selv om verdien på det underliggende finansielle instrument har steget.

Investor må ta alle slike priselementer med i vurderingen om han

skal stenge en derivatposisjon eller fortsatt beholde den.

Risikoen for den som erverver en opsjon er at den reduseres i verdi eller blir verdiløs på bortfallsdagen. Utstederen av en opsjon løper en risiko som, om ikke spesielle forholdsregler tas, kan være ubegrenset stor.

3.1.1 Kjøpsopsjoner

Ved å **kjøpe** en kjøpsopsjon får man en *rett* til å kjøpe underliggende aktiva på et fremtidig tidspunkt til en forhåndsbestemt pris. Når man kjøper en kjøpsopsjon, betaler man en opsjonspremie samt kostnader i forbindelse med omsetning og administrasjon av opsjonsavtalen.

Det maksimale man som innehaver av en kjøpsopsjon kan tape er begrenset til opsjonspremien og de betalte kostnader. Maksimalt tap oppstår når kursen på det underliggende finansielle instrument forblir lavere eller lik den avtalte strikekurs.

Gevinstpotensialet er i teorien ubegrenset. Gevinsten er verdien av de underliggende finansielle instrumenter på innløsnings tidspunktet fratrukket strikekurs og opsjonspremien inklusive kostnader.

Ved å **utstede/selge** en kjøpsopsjon får man en *plikt* til å selge (dersom innehaver krever og kjøpe) de underliggende aktiva på et fremtidig tidspunkt til en forhåndsbestemt pris. Når man selger en kjøpsopsjon, mottar man en opsjonspremie fratrukket kostnader forbindelse med omsetning og administrasjon av opsjonsavtalen.

Gevinstpotensialet ved en utstedelse er begrenset til netto opsjonspremie. Dersom strikekurs forblir høyere eller lik markedskursen på det underliggende finansielle instrumentet frem til bortfallsdagen, vil innehaver normalt ikke kreve å få kjøpe verdipapirene, og man kan inntektsføre netto opsjonspremie i sin helhet.

Dersom man har sikret seg ved å eie de underliggende finansielle instrumenter (Covered call), oppstår ikke noe betalbart tap ved kursstigning, men man går glipp av verdistigningen ut over strike pluss netto opsjonspremie. Ved å binde opp de underliggende finansielle instrumenter utsetter man seg for tapsrisiko ved kursfall, og tap oppstår når verdifallet er større enn opsjonspremien. Selger man de underliggende aktiva blir man utsatt for risiko hvis kursen stiger igjen. Utsteder av covered calls forsøker ofte å styre risikoen ved kursfall ved å selge deler av de underliggende aktiva.

Dersom man ikke har sikret seg ved å eie de underliggende finansielle instrumenter, har man et ubegrenset tapspotensial ved kursstigning. Dersom innehaveren krever opsjonen innløst må utsteder kjøpe de finansielle instrumentene i markedet til markedspris. Tapet beregnes som markedsverdien av de underliggende finansielle instrumenter minus strikekurs og opsjonspremie.

3.1.2 Salgsopsjoner

Ved å **kjøpe** en salgsopsjon får man en *rett* til å selge underliggende aktiva på et fremtidig tidspunkt til en forhåndsbestemt pris. Når man kjøper en salgsopsjon, betaler man en opsjonspremie samt kostnader forbindelse med omsetning og administrasjon av opsjonsavtalen.

Det maksimale man som innehaver av en salgsopsjon kan tape er begrenset til opsjonspremien og de betalte kostnader. Maksimalt tap oppstår når kursen på det underliggende finansielle instrument forblir høyere eller lik strikekurs.

Gevinstpotensialet er begrenset til strikekursen fratrukket opsjonspremien inklusive kostnader. Gevinsten er strikekursen fratrukket verdien av det underliggende finansielle instrument på innløsningstidspunktet og opsjonspremien inklusive kostnader.

Ved å **utstede/selge** en salgsopsjon, får man en *plikt* til å kjøpe (dersom innehaver krever å selge) de underliggende aktiva på et fremtidig tidspunkt til en forhåndsbestemt pris. Når man selger en salgsopsjon, mottar man en opsjonspremie fratrukket kostnader forbindelse med omsetning og administrasjon av opsjonsavtalen.

Gevinstpotensialet ved en utstedelse er begrenset til netto opsjonspremie. Dersom strikekurs forblir lavere eller lik kursen på det underliggende finansielle instrumentet, vil innehaver normalt ikke kreve å få solgt verdipapirene, og man kan inntektsføre netto opsjonspremie i sin helhet..

Ved kursfall oppstår tap når verdien på de underliggende aktiva er lavere enn strikekurs minus netto opsjonspremie. Maksimalt tap er begrenset til strikekurs minus netto opsjonspremie.

3.2 Terminer

En **termin** innebærer at partene inngår en gjensidig bindende avtale om kjøp eller salg av det underliggende aktiva til en forhåndsavtalt pris og med levering eller annen fullbyrdelse av avtalen på et nærmere angitt tidspunkt.

Ved terminforretninger betales ingen opsjonspremie, men den avtalte terminkurs vil normalt bli fastsatt som spotkurs (dagens markedspris) på det underliggende finansielle instrumentet pluss rentekostnaden frem til terminens oppgjørsdag. I tillegg må man betale kostnader i forbindelse med omsetning og administrasjon av terminkontrakten.

Ved terminhandel har **kjøperen** i sin helhet overtatt kursrisikoen på det underliggende finansielle instrumentet. Dersom kursen faller, oppstår et tap lik forskjellen mellom verdien på det underliggende finansielle instrumentet og terminkursen. Dersom kursen stiger, oppstår tilsvarende en gevinst lik forskjellen mellom verdien på det underliggende finansielle instrumentet og terminkursen. I tillegg har kjøperen en kredittrisiko på at selgeren leverer de avtalte finansielle instrumenter på oppgjørsdagen.

En **selger som eier** de underliggende finansielle instrumenter har ingen betalbar risiko knyttet til kursutviklingen på

det underliggende finansielle instrument, men taper mister eventuell kursstigning ut over den avtale terminkursen. Selgeren har en kredittrisiko på at kjøperen kan gjøre opp det avtalte beløp på oppgjørsdagen.

Dersom **selgeren ikke eier** de underliggende finansielle instrumenter, har han i prinsippet et ubegrenset tapspotensiale ved kursstigning. Tapet beregnes som verdien av de underliggende finansielle instrumenter minus avtalt terminkurs. Tilsvarende har selgeren ved kursfall et gevinstpotensiale som beregnes som terminkursen minus verdien av de underliggende finansielle instrumenter. Selgeren har også en kredittrisiko på at kjøperen kan gjøre opp det avtalte beløp på oppgjørsdagen.

Termin er en felles betegnelse på instrumenter med forskjellige avregnings og oppgjørsmekanismer, men med samme risikoprofil. Terminer som skal gjøres opp med fysisk levering av det underliggende finansielle instrument kalles ofte forwards, mens terminer som på oppgjørsdagen skal gjøres opp med en avregning i penger kalles futures.

Sikkerhetsstillelse for terminer skal sikre mot fremtidige kurssvingninger. Tradisjonelt har mellommannen eller oppgjørsagenten i en termin ikke stilt sikkerhet, men kun krevet sikkerhet fra sine kunder, men kravet om gjensidig sikkerhetsstillelse er nå økende.

Ved futures er det vanlig at man i tillegg til sikkerhetsstillelse for fremtidige svingninger også foretar en daglig avregning basert på kursutviklingen fra forrige børsdag.

3.5.5. Contracts For Difference (CFD)

Standardiserte futures med enkeltaksjer eller indekser som underliggende instrument selges i dag ofte under navnet CFD. Selgerne av en CFD krever ofte lav sikkerhetsmargin, slik at man kan oppnå en stor markedseksponering ved bruk av lite penger.

Contract for Difference medfører høy risiko. Det er mulig å tape mer enn opprinnelig innskudd. Kurser kan bevege seg hurtig i motsatt retning av det som var forventet og tap kan medføre krav om ytterligere margininnskudd. Under visse markedsforhold kan det være vanskelig eller umulig å stenge en posisjon. Dette kan inntreffe for eksempel når prisen på et underliggende instrument stiger eller synker så raskt at handelen i det underliggende instrumentet begrenses eller stenges.

Risikoen ved slike lave marginer er også at utstederen omgående, også i løpet av dagen, vil kunne stenge posisjonen hvis verdien av sikkerheten faller under marginkravet. Kunden får ofte meget korte tidsfrister for å fylle opp med mer sikkerhet, og raske svingninger kan føre til at utsteder (i henhold til avtalen) stenger posisjonen i strid med kundens ønske.

Verdien av investeringer i CFDs med underliggende instrumenter notert i utenlandske valutaer kan variere også på grunn av endring i valutakursen.

Contract for Difference passer ikke for alle kunder. Kunden må sørge for at han fullt ut forstår den involverte risiko og søke uavhengig rådgivning om nødvendig.

3.3 Swap-avtale

En **swap-avtale** innebærer at partene blir enige om fortløpende å foreta innbetalinger til hverandre, for eksempel beregnet på en fast eller en flytende rente (rente-swap), eller på et visst tidspunkt bytte (swap) et aktivum med hverandre, for eksempel ulike slag av valutaer (valuta-swap).

5. Standardiserte og ikke-standardiserte derivatinstrumenter

Derivatinstrumenter handles i standardiserte og ikke-standardiserte former.

5.1 Standardiserte derivatinstrumenter

Handel med standardiserte derivatinstrumenter skjer på regulerte markeder og følger avtaler og vilkår, som standardiseres av en børs eller en clearingorganisasjon. På det norske derivatmarkedet tilbyr for eksempel Oslo Børs handel med standardiserte opsjoner og terminer. Følgende regulerte marked i Norge tilbyr handel med standardiserte derivatinstrumenter:

Oslo Børs ASA - handel med standardiserte opsjoner og terminer. Handler på Oslo Børs cleares av SIX x-clear og London Clearing House (LCH).

NASDAQ OMX OSLO ASA – handel og clearing i varederivater, herunder finansielle kraftkontrakter, samt handel i fraktderivater.

Fish Pool ASA - handel med laksekontrakter. Handler på Fish Pool ASA cleares av NASDAQ OMX.

Handel med utenlandske standardiserte derivatinstrumenter følger normalt de regler og vilkår i det land der børs-handelen og clearingen er organisert. Det er viktig å merke seg at disse utenlandske reglene og vilkår ikke behøver å sammenfalle med de som gjelder i Norge.

En del verdipapirforetak tilbyr egne former for derivatinstrumenter, som ikke handles på regulerte markeder. Det er slike derivatinstrumenter som betegnes som *ikke-standardiserte* derivatinstrumenter (OTC-derivater). Den som ønsker å handle denne type derivatinstrumenter bør særskilt nøye sette seg inne i de avtaler og vilkår som regulerer handel av disse.

5.2. Clearing

Ved clearing av derivater trer clearinginstitusjoner inn som motpart mellom de verdipapirforetak som representerer kjøper og selger av derivatkontrakter, og garanterer for at verdipapirforetaket får oppgjør av kontrakten. Clearinginstitusjonen opptre som selger mot kjøpende verdipapirforetak og som kjøper mot selgende verdipapirforetak. I det standardiserte derivatmarkedet cleares gjerne derivatkontrakter av en sentral motpart (CCP) med konsesjon. I OTC-markedet er det gjerne verdipapirforetaket som har denne rollen.

Slik CCP'er virker i dag gir de ingen direkte beskyttelse til sluttinvestor. Så vel ved CCP-clearede handler som ved OTC-handler har investor risiko på sitt verdipapirforetak for at kontrakten blir oppfylt. Investorer som ikke ønsker risiko på sitt verdipapirforetak kan inngå avtale om en segregert konto i clearingsentralen. En slik løsning krever et eget avtaleverk og medfører økte kostnader, og passer best for større institusjonelle investorer.

7. Definisjoner

Opsjon. En avtale som gir den ene part (Innehaveren) i en gitt tidsperiode en rett, men ingen plikt til å kjøpe (Kjøpsopsjon) eller selge (salgsopsjon) en avtalt mengde finansielle instrumenter til en på forhånd avtalt pris av/til den annen part (utstederen).

Termin. En avtale hvor både kjøper og selger er bundet til at en avtalt mengde av finansielle instrumenter skal overdras fra selger til kjøper til en avtalt pris på en avtalt dato som ligger lenger inn i fremtiden enn den normale oppgjørfrist for det underliggende finansielle instrument avtalen omfatter.

Opsjon med variabel strikekurs. Dette er i prinsippet en terminkontrakt, men hvor marginsikkerheten blir betalt i form av opsjonspremie. Kjøp av produktet inneholder i tillegg til kjøp av en amerikansk kjøpsopsjon også salg av en europeisk salgsopsjon med samme strike. Den europeiske salgsopsjonen bortfaller hvis kjøpsopsjonen innløses eller stenges. I tillegg inneholder produktet en opsjon for selgeren til, ved et nærmere bestemt kursfall på det underliggende finansielle instrument, å kunne kreve stengning av opsjonen mot samtidig utstedelse av en ny opsjon med lavere strike og tilsvarende høyere premie.

Indeksopsjon/Indekstermin. En avtale hvor den underliggende verdi ikke er et verdipapir, men en indeksverdi. En slik avtale gjøres ikke opp med levering av finansielle instrumenter, men med en avregning av avtalens verdi i penger.

Pris-swap. En avtale som risikomessig er helt tilsvarende en terminforretning, men hvor det ikke skal foretas levering av de underliggende finansielle instrumenter ved bortfall. Ved bortfall foretas et pengeoppgjør basert på forskjellen mellom swap-kursen og markedskursen på bortfallsdagen.

Short-salg. Salg av finansielle instrumenter som man ikke eier, men har lånt inn for å gjennomføre riktig oppgjør. De finansielle instrumenter må kjøpes inn på et senere tidspunkt og leveres tilbake til lånegiver.

Verdipapirswap. En sammenstilling av (minst) to finansielle instrumenter, der man kjøper det ene instrumentet (long-posisjonen) og selger det andre short (short-posisjonen).

Underliggende finansielle instrument(er). Dette er det/de finansielle instrument(er) opsjonen gir rett til å selge eller kjøpe eller det/de finansielle instrument(er) som er avtalt omsatt i en terminforretning, eller det/de finansielle instrument(er) som er avtalt som avregningsgrunnlag i en pris-swap.

Innløsning av en opsjon. Vil si å kreve handel av det underliggende finansielle instrument i henhold til opsjonsavtalen. Normalt vil innehaver kunne kreve delinnløsning av opsjonen samtidig som opsjonen opprettholdes for restantallet.

Bortfallsdagen. Den dagen en opsjon enten må kreves innløst eller bortfaller verdiløs. Bortfallsdagen for en termin er den dag avtalen gjøres opp ved at den endres til en handel med ordinær oppgjørfrist for levering av underliggende finansielle instrument mot betaling av kjøpesum.

Oppgjør dagen. dDn dagen en termin, opsjon eller pris-swap blir endelig avsluttet ved at de underliggende finansielle instrumenter blir levert mot den avtalte kjøpesum, eller den pengemessige avregning forfaller til betaling. Oppgjør dagen er normalt tre børsdager etter bortfallsdagen.

Amerikansk opsjon/termin. En opsjon/termin hvor innehaveren kan kreve innløsning, helt eller delvis, når som helst i tiden frem til det avtalte tidspunkt på bortfallsdagen.

Europeisk opsjon/termin. En opsjon/termin som kun kan kreves innløst på bortfallsdagen.

Spotpris/Spotkurs. Den kurs verdipapiret omsettes til for normal levering den tredje børsdag etter handelsdagen.

Strikepris/Strikekurs. Den avtalte pris ved innløsning av en opsjon.

Terminpris/Terminkurs. Den avtalte pris ved oppgjør av en terminforretning.

Swapppris/Swapkurs. Den avtalte pris som skal benyttes ved avregning av en pris-swap.

Opsjonspremie. Det beløp Innehaveren har betalt utstederen for kjøpet av opsjonen.

Sikringsaksje/Hedge. Dersom en selger av en opsjon/termin/swap ikke ønsker å ha kursrisiko, kjøper/shortselger han et antall av det underliggende verdipapir slik at den eventuelle verdiøkning av det solgte derivat utlignes med en tilsvarende verdiøkning på de underliggende verdipapirer. De verdipapirer som på denne måten sikrer utsteder mot kursrisiko kalles ofte sikringsaksjer eller hedge.

AVTALE OG SPESIELLE VILKÅR OM HANDEL I FINANSIELLE INSTRUMENTER

Mottak, formidling og utførelse av ordre i finansielle instrumenter

1. PARTENE

En ordre fra Kunden om handel i finansielle instrumenter som Banken («Banken») mottar vil bli formidlet for utførelse til Norne Securities AS («Norne»). Dette innebærer at Kunden har et kundeforhold både til Banken og Norne.

Kontaktinformasjon

Navn:	Banken	Norne Securities AS
Org. nr:	937 894 538	992 881 828
Besøksadresse:	Rådhusgaten 7/9	Jonsvollsgaten 2, 5011 Bergen
Postadresse:	P.B. 200, 4662 Kristiansand	P. B. 7801 Sentrum, 5020 Bergen
Telefon:	38 10 92 00	55 55 91 30
Telefaks:	-	55 55 91 31
E-post:	post@sor.no www.sor.no	kundeservice@norne.no www.norne.no

2. INVESTERINGSTJENESTER

Banken har tillatelse til å omsette finansielle instrumenter for egen regning, yte investeringsrådgivning og motta, formidle og utføre ordre på vegne av kunde i forbindelse med finansielle instrumenter, jf lov om verdipapirhandel av 29.juni 2007 nr 75 § 2-1 første ledd nr 1,2,3 og 5.

Norne har tillatelse til å plassere offentlige tilbud, omsette finansielle instrumenter for egen regning, yte investeringsrådgivning og motta, formidle og utføre ordre på vegne av kunde i forbindelse med finansielle instrumenter, jf lov om verdipapirhandel av 29.juni 2007 nr 75 § 2-1 første ledd nr 1, 2, 3, 5 og 6.

Denne Avtalen, Bankens Alminnelige Forretningsvilkår og Nornes Alminnelige Forretningsvilkår fastlegger betingelsene for ytelse av investeringstjenestene som omfattes av denne Avtalen mellom Kunden, Banken og Norne. Avtalen gjelder selv om det i forbindelse med ytelse av investeringstjenester ikke uttrykkelig er henvist til Avtalen.

3. FORHOLDET MELLOM KUNDEN, BANKEN OG NORNE

Norne tilbyr en elektronisk løsning for handel av finansielle instrumenter (herunder aksjer, egenkapitalbevis og verdipapirfond) og porteføljeoversikt over internett som Banken gjør tilgjengelig for sine kunder, heretter benevnt "handelsløsningen". Banken og/eller Norne tilbyr også mulighet for å plassere ordre pr. telefon.

Norne er kun ansvarlig for forhold som er beskrevet i disse Vilkår og Nornes "Alminnelige forretningsvilkår". Banken er ikke ansvarlig for tjenesten, med mindre Banken har utvist uaktsomhet for forhold som ligger innenfor Bankens eget funksjonsområde.

4. FORVALTERREGISTRERING (NOMINEE-KONTO)

Norne har tillatelse fra Finanstilsynet til å stå oppført som forvalter i verdipapirfonds andelseierregister. Dette innebærer at Norne vil stå oppført som eier av de verdipapirfondsandeler Kunden tegner i de aktuelle andelseierregistre. Norne skal føre fortegning over verdipapirfondsandelene som eies av Kunden.

Norne plikter til enhver tid å holde Kundens midler atskilt fra Nornes egne midler og andre kunders midler ved separat registrering hos Norne, samt, ved eventuell registrering på forvalterkonti i annet registreringssystem, atskilt fra Nornes egne midler.

Kunden samtykker ved inngåelsen av Avtalen i at Norne kan være oppført som forvalter av Kundens beholdning av andeler i verdipapirfond i de ulike verdipapirfonds andelseierregister. Kunden vil til enhver tid ha fullt innsyn i sin beholdning av andeler i verdipapirfond registrert hos Norne.

5. PRISER FONDSHANDEL

Oppdatert informasjon om provisjonssatser er tilgjengelig i handelsløsningen. Satsene varierer mellom ulike fond, og kan være gjenstand for endring over tid. Tegningsprovisjon trekkes fra kjøpsbeløpet. Tilsvarende trekkes eventuell salgsprovisjonen fra innløsningsbeløpet.

Kunden betaler også en indirekte kostnad kalt "forvaltningsprovisjon". Denne provisjonen belastes av forvalteren av de ulike verdipapirfondene og er dermed reflektert i kursutviklingen for det enkelte verdipapirfond. Størrelsen på nevnte provisjon kan variere betydelig. Opplysninger om forvaltningsprovisjon vil bl.a. fremkomme av produktark og prospektet til det enkelte fond. Begge deler kan fås tilsendt ved henvendelse til Banken.

6. PRISER AKSJEHANDEL/KURTASJE

For aksjehandel i henhold til denne Avtale betales det kurtasje, i henhold til den til enhver tid gjeldende prislisen som er tilgjengelig i handelsløsningen. Kurtasjen beregnes ut fra transaksjonsbeløpene. Kostnader som påløper Kunden som følge av tilleggsprodukter, følger de til enhver tid gjeldende priser og betingelser formidlet gjennom prislisen. Kurtasje og kostnader for tilleggstjenester vil bli trukket Kundens belastningskonto.

Kunden skal bære kostnader og utlegg som Banken og Norne har i forbindelse med oppdrag i henhold til denne Avtale, samt kostnader og utlegg for å overvåke og inndrive fordringer hos Kunden.

7. GODTGJØRELSE - INTERESSEKONFLIKT

Kostnader som beskrevet i punktene 5 og 6 over fordeles som godtgjørelse mellom Banken og Norne som følger:

Aksjehandel

Banken kan motta godtgjørelse på inntil 50 % av Kundens påløpte kostnader i forbindelse aksjehandel slik det fremgår av denne avtalen. Øvrig godtgjørelse, etter dekning av kostnader til VPS og børsmarkedet, tilkommer Norne.

Fondshandel

Banken kan motta godtgjørelse på inntil hele tegnings-/salgsprovisjonen og forvaltningsprovisjonen. Norne mottar ingen andel av eventuell tegnings-/salgsprovisjon, men inntil 0,03 % i forvaltningsprovisjon. Den samlede forvaltningsprovisjon fremgår av produktark og informasjon fra forvalteren av de ulike verdipapirfondene.

Godtgjørelse som nevnt her gir Banken og Norne en interesse i at Kunden skal investere i finansielle instrumenter. Banken og Norne er forpliktet til å opplyse om slike interessekonflikter og skal treffe nødvendige tiltak for å unngå at Kundens interesser ikke ivaretas på en trygghetssikret måte. Utfyllende informasjon om interessekonflikter mellom foretak og Kunde fremgår av Bankens og Nornes Alminnelige Forretningsvilkår.

8. VIKTIG INFORMASJON VED HANDEL VIA HANDELSLØSNINGEN

I forbindelse med ren ordreforvaltning og ren utførelse av ordre i ikke-komplekse instrumenter (som f. eks. aksjer notert på regulert marked eller aksjefond) på Kundens vegne avstår Kunden fra individuell oppfølging. Videre er verken Banken eller Norne pliktig til å vurdere om den/det aktuelle tjenesten/finansielle instrumentet er hensiktsmessig for Kunden, herunder hvorvidt Kunden har den nødvendige erfaring og den nødvendige kunnskap til å forstå risikoen som er involvert med den aktuelle tjenesten/det finansielle instrumentet, og den investorbeskyttelse som hensiktsmessighetstesten innebærer er ikke tilstede. Kunden må gjennomføre en test iht. Verdipapirhandellov før det foretas i handel med komplekse instrumenter.

9. ANSVAR

Verken Banken eller Norne er ansvarlige for tap som oppstår som følge av at handelsløsningen er midlertidig ute av drift eller på annen måte ikke er tilgjengelig. I disse tilfellene vil Norne søke å utføre ordren på beste måte ved at Kunden ringer inn ordren sin til Banken som formidler ordren videre til Norne, eller ved at Kunden formidler ordren inn til Norne.

For øvrig vises til reguleringen av partenes ansvar i Bankens og Nornes Alminnelige forretningsvilkår.

10. SAMTYKKE TIL BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Kundeopplysninger er underlagt lovbestemt taushetsplikt i henhold til verdipapirhandelloven. For at Banken skal kunne benytte kundeopplysningene fra verdipapirBanken som ledd i sin virksomhet og i dialog med Kunden på tvers av de enkelte avdelinger i Banken, må Kunden gi samtykke til dette. Ved slikt samtykke vil andre avdelinger i Banken kunne få innsyn i Kundens handlinger i finansielle instrumenter, samtidig som Banken vil ha bedre mulighet til å kunne følge opp Kunden gjennom sin rådgivning.

Ved underskrift av Avtalen aksepterer Kunden at følgende kundeopplysninger utleveres fra Banken til Norne; navn, adresse, organisasjonsnummer/fødselsnummer, kontonummer, volum, pris/kurs, forfallsdag, valuta, beholdning og konserntilhørighet.

Kunden kan avstå fra å gi samtykke og kan på ethvert tidspunkt skriftlig trekke tidligere gitt samtykke tilbake.

11. OPPSIGELSE

Avtalen om handel kan av hver av partene sies opp med 10 dagers varsel. Ved vesentlig mislighold har Banken og/eller Norne rett til å heve Avtalen uten forutgående varsel og med umiddelbar virkning. **NORNE**
SECURITIES

Banken og Norne har rett til ensidig å endre innhold og omfang av denne avtalen, herunder øke eller begrense antall finansielle instrumenter som kan bli gjenstand for kjøp- eller salgoppdrag gjennom Norne eller tilsvarende i henhold til denne Avtale. Endringer uten vesentlig betydning for Kunden, vil ikke bli varslet og kan iverksettes umiddelbart. Endringer av betydning vil bli varslet og skal virke overfor Kunden fra og med den 15. dagen etter at Banken eller Norne elektronisk har varslet Kunden. Om Kunden ikke godtar endringen har Kunden rett til å si opp denne avtalen senest med virkning fra endringenes ikrafttreden.

12. BEKREFTELSE

Forretningsforholdet mellom Kunden, Banken og Norne vil, i tillegg til denne Avtalen, være regulert av verdipapirhandelloven med forskrifter, annen relevant lovgivning, særskilte avtaler mellom Norne og Kunden, herunder særskilt tegningsblankett, samt Bankens og Nornes Alminnelige forretningsvilkår og Spesielle vilkår for handel av finansielle instrumenter gjennom Norne.

Kunden bekrefter ved signering av Avtalen at informasjon om Kunden behandles og registreres i Banken og Norne som beskrevet i Avtalen:

- å ha lest og akseptert Avtale og Spesielle vilkår for handel av finansielle instrumenter gjennom Norne Securities AS
- å ha lest og akseptert Bankens Alminnelige forretningsvilkår
- å ha lest og akseptert Norne Securities Alminnelige forretningsvilkår
- å ha lest og akseptert Retningslinjer for utførelse av ordre i finansielle instrumenter
- å ha lest informasjon om kundeklassifisering og akseptert klassifisering som **ikke-profesjonell kunde**
- at informasjon rettet til Kunden kan sendes elektronisk
- at informasjon som ikke er rettet til Kunden personlig kan gis på Banken og Norne Securities sine nettsider dersom dette anses hensiktsmessig

ALMINNELIGE FORRETNINGSVILKÅR
FOR
HANDEL MED FINANSIELLE INSTRUMENTER
GJENNOM
NORNE SECURITIES AS

Norne Securities AS (Norne) sine alminnelige forretningsvilkår for handel med finansielle instrumenter gjennom Norne (heretter kalt "Forretningsvilkårene") er utarbeidet i henhold til lov 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel (heretter kalt "Verdipapirhandelloven") med tilhørende forskrifter. Begrep som er definert i Verdipapirhandelloven har tilsvarende betydning når de er benyttet i Forretningsvilkårene.

Etter Verdipapirhandelloven skal et verdipapirforetaks forretningsvilkår forelegges Kunden ved etablering av forretningsforhold. Forretningsvilkårene forelegges Kunden ved e-post, utleggelse på hjemmeside eller annen egnet måte i henhold til Norne sine rutiner. Forretningsvilkårene anses som bindende for Kunden når Kunden, etter å ha mottatt Forretningsvilkårene, inngir ordre, inngår avtaler eller gjennomfører handel med Norne.

1 KONTAKTINFORMASJON

Navn: Norne Securities AS

Organisasjonsnummer: 992 881 828

Besøksadresse: Jonsvollsgaten 2, 5011 Bergen

Postadresse: Postboks 7801, 5020 Bergen

Telefon: 55 55 91 30

Telefaks: 55 55 91 31

E-post: kundeservice@norne.no

Internett: www.norne.no

En oversikt over Norne sine tilknyttede agenter finnes på www.norne.no og kan også fås ved henvendelse til Norne. Ved handel gjennom tilknyttede agenter gjelder særlige regler etter Verdipapirhandelloven.

2 NORNE SIN KONSESJON

Norne har konsesjon etter Verdipapirhandelloven til å yte følgende tjenester:

- Mottak og formidling av ordre på vegne av kunde i forbindelse med ett eller flere finansielle instrumenter som definert i Verdipapirhandelloven § 2-2, jf. verdipapirhandelloven § 2-1 (1) nr. 1;

- Utførelse av ordre på vegne av kunde, jf. Verdipapirhandelloven § 2-1 (1) nr. 2;
- Omsetning av finansielle instrumenter for egen regning, jf. Verdipapirhandelloven § 2-1 (1) nr. 3;
- Investeringsrådgivning som definert i Verdipapirhandelloven § 2-4 første ledd, jf. Verdipapirhandelloven § 2-1 (1) nr. 5; og
- Plassering av offentlige tilbud som nevnt i Verdipapirhandelloven kapittel 7, plassering av emisjoner, samt garantistillelse for fulltegning av emisjoner eller tilbud om kjøp av finansielle instrumenter, jf. Verdipapirhandelloven § 2-1 (1) nr. 6.

Norne vil også tilby følgende tilknyttede tjenester som nevnt i Verdipapirhandelloven § 2-1 (2) nr. 1 – 6:

oppbevaring og forvaltning av finansielle instrumenter;

kredittgivning;

rådgivning med hensyn til foretaks kapitalstruktur, industrielle strategi og beslektede spørsmål, samt rådgivning og tjenester i forbindelse med fusjoner og oppkjøp av foretak;

tjenester i tilknytning til valutavirksomhet når dette skjer i forbindelse med ytelse av investeringstjenester som definert i første ledd;

utarbeidelse og formidling av investeringsanbefalinger, finansielle analyser og andre former for generelle anbefalinger vedrørende transaksjoner i finansielle instrumenter; og

- tjenester tilknyttet fulltegningsgaranti.

Norne har også tillatelse til å yte kreditt til kjøp av finansielle instrumenter, jf. Verdipapirhandelloven 9-6.

Norne står under tilsyn av Finanstilsynet.

3 HVA FORRETNINGSVILKÅRENE GJELDER

Forretningsvilkårene gjelder Norne sine investeringstjenester og tilknyttede tjenester så langt de passer, samt tjenester vedrørende transaksjoner i instrumenter som er beslektet med finansielle instrumenter.

For følgende tjenester vil det kunne bli inngått særskilt avtale eller tilleggsavtale:

- Handel med og clearing av standardiserte (noterte) derivatkontrakter;
- Handel med og/eller clearing av ikke-standardiserte (OTC) derivatkontrakter;
- Handel på kreditt;
- Tjenester i forbindelse med garantistillelse for fulltegning av emisjoner eller andre offentlige tilbud, herunder plassering av emisjoner eller tilbud og tjenester i forbindelse med fusjoner og oppkjøp av selskaper;
- Innlån og utlån av finansielle instrumenter;
- Oppbevaring og forvaltning av finansielle instrumenter;
- Inngåelse av avtale om pant og finansiell sikkerhetsstillelse,
- Inngåelse av rente- og valutakontrakter;
- Handel og oppgjør, herunder clearing i utenlandske markeder; og
- Internetthandel, herunder direkte ordreforiming til Oslo Børs eller annet regulert marked, samt eventuell programhandel.

Ved eventuell motstrid mellom slike spesielle avtaler og Forretningsvilkårene skal de spesielle avtalene ha forrang.

Handel og clearing kan også være regulert av særlige handelsregler, standardvilkår eller lignende ved de enkelte regulerte markedene og oppgjørssentraler der handel og oppgjør/clearing gjennomføres. Ved motstrid mellom Forretningsvilkårene og slike standardvilkår skal standardvilkårene for det regulerte markedet eller oppgjørssentral gjelde.

I tillegg til ovennevnte vil tjenestene kunne være regulert av Verdipapirhandelloven, verdipapirregisterloven, børsloven, aksjelovene, kjøpsloven, avtaleloven, angrerettloven og annen relevant lovgivning.

Norne er i tillegg forpliktet til å følge regler for god forretningskikk fastsatt for de enkelte markeder, herunder etiske normer fastsatt av Verdipapirforetakenes Forbund. De etiske normer og behandlingsreglene for klagesaker i henhold til disse finnes på www.vpff.no. Norne vil på forespørsel fra Kunden utlevere Kunden et eksemplar av Verdipapirforetakenes Forbunds etiske normer og behandlingsreglene for klagesaker i henhold til disse normer.

Med bankdag menes i Forretningsvilkårene enhver dag banker i Norge holder åpent. Med børsdag menes i Forretningsvilkårene enhver dag norsk børs holder åpent.

4 LYDOPPTAK OG ANNEN DOKUMENTASJON

Norne Securities vil ta lydopptak av telefonsamtaler i tilknytning til ytelse av investeringstjenester. Lydopptak vil bli oppbevart av Norne Securities og skal oppbevares i en periode som samsvarer med gjeldende rett beregnet fra opptaksdag, og vil normalt bli slettet etter utløpet av den pålagte oppbevaringstiden. Lydopptak med den enkelte kunde vil kunne gjenfinnes ved søk blant annet på tidspunkt for samtalen, inngående og utgående telefonnummer og ansatt hos Norne Securities som utførte samtalen. Norne Securities kan bli pålagt å utlevere lydopptak til offentlig myndighet og andre som kan kreve dette i medhold av lov. I tillegg vil lydopptak kunne bli utlevert til Verdipapirforetakenes Forbunds Etisk Råd, blant annet i forbindelse med behandling av klagesaker for Kunden, jf. også Forretningsvilkårene punkt 26. Tilknyttede agenter og andre foretak som samarbeider med Banken om ytelse av relevante investeringstjenester har tilsvarende plikt til å foreta lydopptak av samtaler med Kunden i den grad det ytes slik investeringstjeneste over telefon.

Dokumentasjon av kommunikasjon gjennom andre kommunikasjonskanaler enn telefon ved ytelse av investeringstjenester vil bli oppbevart av Norne Securities i en periode som samsvarer med gjeldende rett.

5 KUNDEKLASSIFISERING

Norne har i henhold til Verdipapirhandelloven plikt til å klassifisere sine kunder i kundekategorier, henholdsvis ikke-profesjonelle kunder og profesjonelle kunder, herunder kvalifiserte motparter. Det er gitt bestemmelser i Verdipapirhandelloven og forskrifter om hvordan kategoriseringen skal skje. Norne vil informere alle kunder om hvilken kategori de er klassifisert.

Klassifiseringen har betydning for omfanget av kundebeskyttelsen. Det stilles større krav til blant annet informasjon og rapportering til kunder klassifisert som Ikke-Profesjonelle enn til kunder klassifisert som Profesjonelle. Videre har Norne i henhold til Verdipapirhandelloven plikt til å innhente opplysninger om Kunden for å vurdere om tjenesten eller det aktuelle finansielle instrumentet/produktet er egnet eller hensiktsmessig for Kunden, benevnt i forskrifter som egnethetstest og hensiktsmessighetstest. Klassifiseringen har betydning for omfanget av disse testene, samt for vurderingen av hva som vil utgjøre "beste utførelse" ved gjennomføring av handler for Kunden, se punkt 7.3.

Forretningsvilkårene gjelder for kunder klassifisert som Profesjonelle Kunder og Ikke-Profesjonelle Kunder. Kunder klassifisert som Profesjonelle anses likevel for å ha særlige forutsetninger for selv å vurdere de enkelte markedet, investeringsalternativ, handler og den rådgivning Norne yter. Profesjonelle kunder kan ikke påberope seg særskilte regler og vilkår som er fastsatt for å beskytte Ikke-Profesjonelle Kunder.

Kunden kan skriftlig anmode om å endre kundeklassifiseringen. Informasjon om slik omklassifisering og om konsekvensene av dette kan fås ved henvendelse til Norne.

6 KUNDENS ANSVAR FOR OPPLYSNINGER GITT, FULLMAKTER MV.

For å oppfylle kravet i Verdipapirhandelloven om å foreta egnethets- og hensiktsmessighetstest, har Norne plikt til å innhente opplysninger fra kunder. Kunden forplikter seg til å gi fyllestgjørende og korrekte opplysninger om egen finansiell stilling, investeringserfaring og investeringsmål som er relevant for de ønskede tjenester og finansielle instrumenter/produkter. Kunden forplikter seg også til å informere Norne dersom det skjer vesentlige endringer i opplysninger som tidligere er gitt.

Kunden er inneforstått med at Norne er berettiget til å legge opplysningene gitt av Kunden til grunn for sin vurdering av om tjenesten eller det finansielle instrumentet/produktet er egnet eller hensiktsmessig for Kunden, og vil i utgangspunktet ikke foreta egne undersøkelser.

Videre er Kunden inneforstått med at dersom Norne ikke gis tilstrekkelige opplysninger vil Norne ikke kunne avgjøre om tjenesten eller det finansielle instrumentet/produktet er hensiktsmessig eller egnet for Kunden. Ved investeringsrådgivning eller aktiv forvaltning vil Kunden da bli informert om at den aktuelle tjenesten eller instrument ikke kan ytes. I forhold til de øvrige investeringstjenestene vil Kunden i slike tilfeller bli informert om at opplysningene gitt Norne er utilstrekkelige og at tjenesten eller produktet da er å betrakte som uhensiktsmessig. Dersom Kunden på tross av slik advarsel fortsatt ønsker tjenesten eller produktet, vil den likevel kunne bli gjennomført.

Norne Securities er ikke pålagt å utføre en hensiktsmessighetstest dersom følgende vilkår er oppfylt.

1. Handelen er på regulert markedet og gjelder ikke-komplekse finansielle instrumenter
2. Tjenesten ytes på Kundens initiativ

Kunden må klart underrettes om at verdipapirBanken ved ytelsen av tjenesten ikke har plikt til å vurdere hensiktsmessigheten av det leverte eller tilbudte instrument eller tjenesteytelse, og at den investorbekyttelse som denne plikten medfører dermed ikke er til stede

Kunden forplikter seg til å etterleve den lovgivning og de regler, vilkår og betingelser som til enhver tid gjelder for det enkelte handelssystem som handler gjøres på. Det samme gjelder for oppgjør og clearing gjennom de enkelte oppgjørs- eller clearingsentraler.

Kunden innestår for at egen handel og oppgjør skjer i samsvar med og innenfor de tillatelser og fullmakter som måtte gjelde for Kundens handel med finansielle instrumenter. Kunden skal etter krav fra Norne dokumentere slike tillatelser og fullmakter. Dersom Kunden er et utenlandsk foretak, forbeholder Norne seg rett til, på Kundens regning, å kreve fremlagt en begrunnet juridisk uttalelse om Kundens tillatelser og fullmakter til å inngå den aktuelle handel.

Kunden skal gi Norne en oversikt over den eller de personer som kan inngi ordre, utføre handel, inngå annen avtale knyttet til finansielle instrumenter/produkter eller som har fullmakt til å akseptere handler på vegne av Kunden. Handel eller aksept fra disse er bindende for Kunden med mindre Norne ikke var i god tro med hensyn til den enkelte persons fullmakter. Kunden er ansvarlig for til enhver tid å holde Norne oppdatert med hensyn til hvem som kan inngi ordre eller akseptere handler for Kunden. Norne vil ikke akseptere fullmakter som angir rammer for den enkelte kundes handel, med mindre dette på forhånd er skriftlig avtalt. Kunden forplikter seg til å sikre at de midler og finansielle instrumenter som det enkelte oppdrag omfatter er fri for heftelser av enhver art, så som pant, sikkerhetsrett (tilbakeholdsrett), arrest mv. Det samme gjelder for de tilfeller der Kunden handler som fullmektig for tredjemann.

Kunden forplikter seg til å gi opplysninger til Norne, dersom Kunden inngir ordre om salg av finansielle instrumenter som Kunden ikke har tilgang til (short salg).

7 RISIKO

Kunden er innforstått med at investeringer i og handel med finansielle instrumenter og andre beslektede instrumenter er forbundet med risiko for tap. Den investerte kapital kan øke eller reduseres i verdi. Verdien av de finansielle instrumenter avhenger blant annet av svingninger i finansmarkedene. Historisk verdiutvikling og avkastning kan ikke benyttes som pålitelig indikator på fremtidig utvikling og avkastning på finansielle instrumenter. For mer detaljert informasjon om egenskaper knyttet til de ulike finansielle instrumenter, samt til den risiko som er knyttet til handel med ulike finansielle instrumenter vises det til informasjonsskriv på www.norne.no, som også vil bli oversendt til Kunden forut for Norne sin levering av tjenester til Kunden dersom dette er påkrevd. Kunden må selv evaluere risikoen forbundet med det aktuelle instrument og marked.

Kunden bør avstå fra å foreta investeringer i og handel med finansielle instrumenter og andre beslektede instrumenter dersom Kunden selv ikke er innforstått med den risiko som er forbundet med slik investering eller handel. Kunden oppfordres til å søke råd hos Norne og andre relevante rådgivere og, etter behov, søke utfyllende informasjon i markedet før Kunden tar sin beslutning

Alle handler Kunden gjennomfører etter at det er innhentet råd fra Norne skjer på Kundens eget ansvar og etter Kundens eget skjønn og avgjørelse. Norne påtar seg under enhver omstendighet intet ansvar for rådgivningen dersom Kunden helt eller delvis fraviker de råd Norne har gitt. Norne garanterer ikke for noe bestemt utfall av en kundes handel.

8 OPPBEVARING AV FINANSIELLE INSTRUMENTER

8.1 Opptreden som forvalter (nominee)

Norne kan, etter særskilt avtale, opptre som forvalter (nominee) på vegne av sine kunder i norske og utenlandske verdipapirregistre, med de begrensninger som måtte følge av lov eller forskrift.

Ved slike avtaler plikter Norne å føre oversikt over hvilke midlersom tilhører den enkelte kunde, og for øvrig opptre i samsvar med vilkår nedfelt i særskilt avtale. Norne skal før selskapet krever oppføring som forvalter i et verdipapirregister, bringe på det rene eventuelle krav som må oppfylles av Norne for å kunne opptre som forvalter i det aktuelle registeret, herunder eventuelle forpliktelser knyttet til opplysningsplikt om bakenforliggende reelle eiers identitet.

Norne skal avklare om det foreligger spesifikke restriksjoner knyttet til investors mulighet for forvalterregistrering, herunder begrensninger knyttet til nasjonalitet, type finansielt instrument, eller andre restriksjoner.

Dersom registeret oppstiller krav som Norne ikke kan oppfylle innenfor det aktuelle virksomhetsområde, skal selskapet ikke opptre som forvalter i det aktuelle registeret.

8.2 Kontofører

Norne kan, etter særskilt avtale, opptre som kontofører for Kundens konti i Verdipapirsentralen (VPS-konti) eller verdipapirkonto i et annet tilsvarende verdipapirregister. Avtale om å opptre som kontofører for investor skal inngås med det aktuelle verdipapirregisteret. Det skal også inngås særskilt avtale med Kunden om at Norne skal være kontofører investor. Standard avtale for VPS og eventuelle standard avtaler for andre aktuelle registre skal benyttes.

9 ORDRE OG OPPDRAG – AVTALESLUTNING

9.1 Inngivelse og aksept av ordre og inngåelse av avtale

Ordre fra Kunden kan inngis elektronisk, muntlig eller skriftlig på papir. Det vil kunne gjelde begrensninger for inngivelse av ordre via e-post, SMS, MSN, AOL mv. Nærmere informasjon om dette fåes ved henvendelse til Norne. Ordren er bindende for Kunden når ordren har kommet frem til Norne med mindre annet er særskilt avtalt. For handel i ikke-standardiserte derivater (OTC), samt handel i valuta- og renteinstrumenter, herunder veksling av valuta, vil avtale om handel anses inngått med bindende virkning når vilkår for den aktuelle avtalen er akseptert av Kunden.

Norne vil foreta lydopptak av samtlige ordrer og indikasjoner på ordrer om kjøp, salg eller tegning av finansielle instrumenter som inngis per telefon. Norne har ikke anledning til å utføre ordre eller indikasjoner som ringes inn til telefoner som ikke er tilkoblet lydutstyr (herunder mobiltelefon). Lydopptak og annen dokumentasjon for avtaler, ordre og indikasjoner på ordre som er inngitt på annen måte, vil bli oppbevart av Banken. For øvrig vises det til Forretningsvilkårene punkt 4..

Norne vil ikke være forpliktet til å utføre ordre eller inngå avtale Norne antar vil kunne medføre brudd på offentligrettslige lover eller regler fastsatt for det/de aktuelle regulerte markedet/markedene.

Kunden kan ikke forestå programhandel mot eller via Norne med mindre dette er særskilt avtalt.

9.2 Oppdragsperiode for ordre

For ordre knyttet til handel i omsettelige verdipapirer og derivatkontrakter med omsettelige verdipapirer som underliggende instrument gjelder ordren oppdragsdagen eller til stenging av det regulerte markedet ordren er lagt inn på og bortfaller deretter, med mindre annet er avtalt eller fremgår for den aktuelle ordretype eller ordrespesifikasjon. For andre oppdrag avtales oppdragets varighet særskilt.

Oppdragsdag er den dag Kundens ordre til Norne om å kjøpe eller selge finansielle instrumenter gjennom eller til/fra et annet foretak er kommet frem til Norne. For de tilfeller Norne initierer en handel anses oppdragsdag å være den dag Norne tar kontakt med Kunden og får aksept for oppdraget vedrørende kjøp eller salg av de aktuelle finansielle instrumenter.

Ordren kan tilbakekalles i den grad den ikke er utført av Norne.

Oppdragsdag for verdipapirfond er den dag Kundens ordre om å tegne eller innløse verdipapirfondsandeler gjennom eller til/fra et annet foretak er kommet frem til Banken. Oppdragsperiode for handel med verdipapirfondsandeler gjelder fra oppdragsdag og frem til avtalte trekkdato/innløsningsdato.

En tegningsordre innebærer en rett for Banken til å besørge fullmaktskontoen belastet i samsvar med ordren i henhold til avgitt engangsfullmakt og/eller AvtaleGiro - fullmakt. Kunden aksepterer herved at det, når en tegningsordre er registrert, kan bli foretatt dekningskontroll av den fullmaktskonto Kunden har oppgitt.

Er det ikke dekning på fullmaktskontoen for hele tegningsbeløpet inklusive eventuelle omkostninger på trekkdatoen, vil oppdragsperioden forlenges med inntil fem virkedager hvor det søkes dekning på fullmaktskonto ved at kontoen blir forsøkt belastet i disse dagene. Dersom det fremdeles ikke er dekning på fullmaktskontoen, vil ordren etter Bankens skjønn kunne bli avvist i sin helhet.

Minstebeløpet for tegning av verdipapirfondsandeler vil kunne variere fra verdipapirfond til verdipapirfond og vil fremgå på verdipapirfondets tegningsblankett.

9.3 Banken kan fastsette maksimalgrense for enkelttegninger som kan mottas fra Banken, på vegne av kunde. Retningslinjer for ordreutførelse

Norne vil søke å sikre Kunden best mulige betingelser ved utførelse av mottatte ordre innenfor oppdragsperiodens varighet. Norne har utarbeidet retningslinjer for ordreutførelse som blant annet angir i hvilke handelssystemer transaksjoner i ulike finansielle instrumenter skal gjennomføres. Handler vil bli gjennomført i overensstemmelse med disse retningslinjene med mindre Kunden har gitt spesifikke

instruksjoner om hvordan handelen skal gjennomføres. Ordren vil i så tilfelle utføres i tråd med slik instruksjon.

Retningslinjene for ordreutførelse må aksepteres av Kunden før Norne utfører ordre på vegne av Kunden.

Norne forbeholder seg rett til å aggregere Kundens ordre med ordre fra andre kunder, personer eller foretak som er eller ikke er tilknyttet Norne som beskrevet i retningslinjene for ordreutførelse. Aggregering av ordre vil kunne finne sted dersom det er usannsynlig at aggregering generelt vil være til ulempe for Kundene. Kunden er imidlertid inneforstått med at aggregering av ordre i enkelttilfeller kan medføre en ulempe.

Norne forbeholder seg også rett til å aggregere Kundens ordre med transaksjoner foretatt for Norne egen regning. Dersom den samlede ordren kun delvis utføres vil Kundens ordre i utgangspunktet bli prioritert fremfor Norne ordre. Unntak fra dette gjelder imidlertid dersom Norne ikke hadde kunnet utføre handelen på tilsvarende fordelaktige vilkår uten aggregeringen.

Ordre fra kunde som normalt handler for fremmed regning, dvs. for sin arbeidsgiver eller annen fysisk eller juridisk person, vil bli avvist dersom Kunden ved inngivelse av ordre ikke klart angir hvem ordren foretas for regning av. Dersom Kunden samtidig inngir ordre både for egen regning og for regning av sin arbeidsgiver eller annen fysisk eller juridisk person, vil Norne prioritere den oppdragsgiverne representerer.

9.4 Nærmere om særskilte handelsregler

For handel med finansielle instrumenter (egenkapitalinstrumenter og fremmedkapitalinstrumenter) notert på Oslo Børs/Oslo Axess, med unntak av derivatkontrakter, gjelder de særskilt fastsatte handelsregler i forholdet mellom Kunden og Norne. Dette regelverket omhandler registrering av ordre og handler i handelssystemet, herunder hvilke ordrebetingelser som generelt kan benyttes og de nærmere regler for prioritering og gyldighet mv. Se i denne sammenheng www.oslobors.no eller www.osloaxess.no.

For handler som gjennomføres på annen norsk eller utenlandsk regulert marked, gjelder i forholdet mellom Kunden og Norne de fastsatte handelsregler som gjelder for det aktuelle markedet.

9.5 Kansellering av ordre og omsetning

I henhold til aktuelle handelsregler vil det enkelte regulerte markedet under gitte forutsetninger kunne kansellere ordre og omsetninger. Slik sletting vil være bindende for Kunden.

10 LEVERING OG BETALING (OPPGJØR) AV FINANSIELLE INSTRUMENTER I NORGE

10.1 Omsettelige verdipapirer, verdipapirfondsandeler, standardiserte finansielle terminkontrakter og opsjoner samt sertifikater

For handel i Norge av omsettelige verdipapirer på regulert marked, verdipapirfondsandeler, standardiserte finansielle terminkontrakter og opsjoner på kjøp eller salg av finansielle instrumenter registrert i Verdipapirsentralen (VPS), samt sertifikater, er den ordinære oppgjørsfrist tre børsdager (T+2), med mindre annet er avtalt. Vær oppmerksom på at enkelte verdipapirfond og fondsleverandører opererer med oppgjørsfrister.

Oppgjørsfrist beregnes fra og med handelsdag til og med oppgjørsdag.

Oppgjør er betinget av at Kunden stiller til disposisjon for Norne nødvendige midler og finansielle instrumenter på eller før oppgjørsdag. Med mindre annet er særskilt avtalt har Norne Kundens tillatelse og fullmakt til, i samsvar med den enkelte handel eller transaksjon, å belaste Kundens bankkonto eller å inngi anmodning om belastning av Kundens bankkonto, så fremt ikke den aktuelle bank krever at særskilt skriftlig belastningsfullmakt skal være inngitt av Kunden.

Kunden anses å ha levert VPS-registrerte finansielle instrumenter til Norne når de finansielle instrumentene er mottatt på en av Norne verdipapirkontoer i VPS eller på en annen av Norne angitte verdipapirkonti i VPS.

Kunden plikter innen oppgjørsfristen å levere de solgte finansielle instrumenter til Norne eller frigi de solgte finansielle instrumenter på sin verdipapirkonto i VPS eller annet tilsvarende register. Inngivelse av ordre om salg av finansielle instrumenter eller aksept av et salgstilbud medfører, med mindre annet er skriftlig avtalt, at Norne er gitt fullmakt til å anmode Kundens kontofører om frigivelse av de aktuelle finansielle instrumenter. Levering av fysiske finansielle instrumenter skal skje i henhold til særskilt avtale med Norne.

Kunden anses å ha betalt kjøpesummen til Norne når denne er godskrevet på Norne sin bankkonto med valuteringsenest på oppgjørsdag.

Når Kunden inngir ordre om tegning eller innløsning i verdipapirfond, vil dette skje til ukjent kurs. Utover ordre om innløsning av samtlige andeler, må Kundens ordre om tegning eller innløsning derfor angis til et pengebeløp. Det skal fremgå av prospektet til hvert enkelt verdipapirfond når og hvordan kurser på andeler skal kunngjøres.

Kunden anses å ha betalt kjøpesummen til Banken når denne inklusive eventuelle omkostninger er godskrevet på Bankens bankkonto med valuteringsenest på oppgjørsdag.

10.2 Valuta (spot)

For handel med valuta (spot) er den ordinære oppgjørsfrist tre bankdager (T+2) (handelsdag inkludert), med mindre annet er avtalt. Oppgjørsfrist beregnes fra og med handelsdag til og med oppgjørsdag.

10.3 Øvrige finansielle instrumenter

For andre finansielle instrumenter gjelder særlige oppgjørsfrister og oppgjørsregler. Disse oppgjørsregler og oppgjørsfrister vil fremgå av de særskilte avtaler som nevnt i punkt 3, og undertiden kunne fremgå av den produktinformasjon som er utarbeidet for det enkelte produkt. For handel i ikke-standardiserte derivater (OTC), samt handel i valuta- og renteinstrumenter, herunder veksling av valuta, vil oppgjørsfrister og oppgjørsregler kunne avtales ved avtaleinngåelse. I slike tilfeller vil oppgjørsfrister og oppgjørsregler fremgå av bekreftelsen som sendes Kunden etter at avtale er inngått.

11 RAPPORTERING OM UTFØRTE TJENESTER – BEKREFTELSE PÅ AVTALER OG UTFØRTE OPPDRAG

Norne vil ved sluttseddel/bekreftelse eller på annen måte straks rapportere til Kunden om de tjenester det har utført eller de avtaler som er inngått. I den grad det er relevant vil sluttseddel/bekreftelse omfatte opplysninger om omkostninger i forbindelse med den handel som er gjennomført for Kunden. Utover dette vil sluttseddel/bekreftelse inneholde informasjon i henhold til den til enhver tid gjeldende rett.

Bekreftelser som skal påtegnes av Kunden, skal straks etter mottak påtegnes og deretter sendes i retur til Norne slik dette er angitt i bekreftelsen eller på annen måte avtalt med Kunden.

Norne forbeholder seg rett til å korrigere åpenbare feil i sluttseddel eller annen bekreftelse. Slik korrigerings skal gjøres straks feilen blir oppdaget.

Levering av finansielle instrumenter registrert i VPS kan bekreftes ved endringsmelding fra VPS i den grad Kunden har avtalt med kontofører å motta slike bekreftelser.

12 REKLAMASJON MELLOM NORNE OG KUNDEN

Dersom Kunden har avtalt å motta sluttseddel eller annen bekreftelse per e-post eller annet elektronisk medium og Kunden ikke har mottatt slik sluttseddel eller bekreftelse innen utgangen av neste børsdag/bankdag etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp, må Kunden så raskt som mulig og senest innen utgangen av andre børsdag/bankdag etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp, meddele dette til Norne. Dersom Kunden har avtalt å motta sluttseddel eller annen bekreftelse per ordinær post og Kunden ikke har mottatt sluttseddel eller annen bekreftelse innen tre børsdager, og innen syv børsdager for kunder med utenlandsk adresse etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp, må Kunden så raskt som mulig og senest innen utgangen av henholdsvis

fjerde og åttende børsdag etter at avtale er inngått eller etter oppdragsperiodens utløp meddele dette til Norne. Kunden skal straks etter mottak av sluttsettelse eller annen bekreftelse kontrollere denne og skal så snart som mulig etter mottakelse og senest innen utgangen av neste børsdag/bankdag - dersom reklamasjon ikke kunne inngis innen normal kontortids utløp på mottaksdagen - gi melding til den aktuelle enhet i Norne dersom Kunden vil gjøre gjeldende at noe av det som fremkommer av sluttsettelsen/bekreftelsen er i strid med ordren, oppdraget eller den inngåtte handel. Dersom Kunden ikke reklamerer som angitt over, vil Kunden kunne bli bundet av slik sluttsettelse/bekreftelse selv om denne ikke er i samsvar med inngått avtale/vilkår for handelen.

Dersom levering til Kunden av finansielle instrumenter registrert i VPS ikke er skjedd på oppgjørsgdag og Kunden har stillet de nødvendige midler til disposisjon for Norne, må Kunden straks kontakte Norne og eventuelt erklære heving overfor Norne dersom Kunden vil påberope forsinkelsen som grunnlag for å heve avtalen. Dette likevel slik at hevingserklæringen ikke vil få noen virkning dersom Kunden mottar oppfyllelse innen to børsdager etter at slik hevingserklæring er mottatt. Kunden har i denne perioden ikke rett til å slutte dekningsavtale for Norne regning og risiko.

Med "straks" i foregående ledd forstås samme dag eller - dersom reklamasjon eller innsigelse ikke kunne inngis innen normal kontortids utløp - senest innen utgangen av neste børsdag. Fristen regnes fra det tidligste av:

- det tidspunkt Kunden fikk eller burde fått kunnskap om at levering ikke er skjedd ved innsyn på VPS-konto, ved hjelp av elektronisk bekreftelsessystem, ved underretning fra forvalter eller på annen måte.
- det tidspunkt endringsmelding fra VPS kom frem til eller i henhold til tiden for ordinær postgang burde ha kommet frem til den adresse Kunden har oppgitt.

Dersom betaling til Kunden ikke er skjedd til den tid som er fastsatt i avtalen og Kunden har levert de aktuelle finansielle instrumenter eller stilt disse til disposisjon for Norne, må Kunden straks kontakte Kunden har konstatert eller burde ha konstatert at oppgjør ikke er mottatt, kontakte Norne og eventuelt erklære heving overfor Norne dersom Kunden vil påberope forsinkelsen som grunnlag for å heve avtalen. Kunden kan bare heve avtalen dersom forsinkelsen er vesentlig.

Ved kjøp eller salg av finansielle instrumenter gjennom Norne gjelder de alminnelige regler om avtalers ugyldighet tilsvarende i forholdet mellom kjøper og selger. Dersom Kunden vil gjøre gjeldende at en avtale ikke er bindende grunnet ugyldighet, må Kunden fremsette innsigelse om dette straks etter at Kunden fikk kunnskap om eller burde fått kunnskap om de forhold som påberopes som grunnlag for ugyldigheten (I alle tilfelle må innsigelsen være fremsatt innen seks måneder etter at avtalen er sluttet). Slik innsigelse vil ha slik virkning i forhold til Norne som følger av de alminnelige regler om avtalers ugyldighet.

Muntlig reklamasjon eller innsigelse skal umiddelbart bekreftes skriftlig.

Dellevering til Kunden gir ham ikke rett til å heve avtalen med mindre Kunden har tatt uttrykkelig forbehold om full levering.

For avtaler om handel med valuta (valutaspot) skal reklamasjonsfristene beregnes ut fra bankdager og ikke børsdager.

Dersom Kunden ikke har reklamert innenfor den tid som er angitt ovenfor, anses reklamasjonsretten som bortfalt.

13 ANGRERETT

Det er ikke angrerett etter lov 21. desember 2000 nr. 105 om opplysningsrett og angrerett m.v. ved fjernsalg og salg utenfor fast utsalgssted (angrerettloven) på de tjenester og handler i finansielle instrumenter som omfattes av Forretningsvilkårene.

14 HANDEL I UTLANDET, HERUNDER OPPBEVARING AV KUNDERS AKTIVA

For handel med og oppgjør av utenlandske finansielle instrumenter henvises til de handelsregler og oppgjør- eller leveringsbetingelser som er fastsatt i det land eller av det regulerte markedet hvor de finansielle instrumenter er kjøpt eller solgt. Det vises for øvrig til den særskilte avtale som skal inngås for denne type handel, jf. punkt 3.

Dersom finansielle instrumenter eller kundemidler er oppbevart i en annen jurisdiksjon i forbindelse med ytelse av investeringstjenester eller tilknyttet tjeneste, vil Norne informere Kunden om dette. Kunden er inneforstått med at dens rettigheter i forbindelse med slike aktiva kan avvike fra det som gjelder i Norge. Kunden er videre inneforstått med at oppgjør og sikkerhetsstillelse i utenlandske markeder kan innebære at Kundens aktiva som er avgitt til oppgjør eller som sikkerhetsstillelse ikke holdes atskilt fra det eller de av Norne benyttede utenlandske verdipapirforetaks og/eller oppgjørsrepresentanters egne midler. Kunden er inneforstått med at han selv bærer risikoen for egne aktiva som er overført til utenlandske banker, verdipapirforetak, oppgjørsagenter, oppgjørssentraler o.l. i form av oppgjør eller sikkerhetsstillelse, og at Norne sitt ansvar overfor Kunden for slike aktiva er begrenset i samsvar med lover og regler i det aktuelle land eller på det aktuelle marked. Norne påtar seg uansett ikke noe ansvar ut over det som vil følge etter norsk rett, se punkt 19, med mindre annet er skriftlig avtalt med Kunden.

15 MISLIGHOLD

Kunden anses å ha misligholdt sine forpliktelser i henhold til Forretningsvilkårene bl.a. når:

1. levering av finansielle instrumenter eller penger ikke skjer innen oppgjørsfristen eller Kunden ikke oppfyller enhver annen vesentlig forpliktelse etter Forretningsvilkårene,
2. Kunden inngår særskilt avtale med sine kreditorer om betalingsutsettelse, blir insolvent, innleder gjeldsforhandlinger av enhver art, innstiller sine betalinger eller tas under konkursbehandling eller offentlig administrasjon,
3. Kunden avviker sin virksomhet eller vesentlige deler av denne.

Norne har ved mislighold rett, men ikke plikt til å:

1. Erklære samtlige uoppgjorte handler som misligholdt, og ikke utførte oppdrag som kansellert og avsluttet.
2. Utøve sin sikkerhetsrett i henhold til Verdipapirhandelloven § 12-2.

Norne har tilbakeholdsrett i de finansielle instrumenter som Norne har kjøpt for Kunden, jf. Verdipapirhandelloven § 12-2.

Dersom Kunden ikke har betalt kjøpesummen innen tre - 3 - dager etter oppgjørsfristen kan Norne, med mindre annet er skriftlig avtalt, og uten ytterligere varsel, selge de finansielle instrumentene for Kundens regning og risiko til dekning av Norne krav. Slikt salg skal normalt skje til børskurs eller en kurs som etter markedets stilling er rimelig. Dersom de aktuelle finansielle instrumenter er overført til Kundens verdipapirkonto i VPS eller annet tilsvarende register for finansielle instrumenter anses Kunden å ha frigitt de finansielle instrumentene eller å ha gitt fullmakt til slik frigivelse for gjennomføring av dekningsalget.

3. Realisere andre aktiva enn de som er omfattet av punkt 3 ovenfor, og Kunden anses å ha samtykket i slikt tvangssalg gjennom uavhengig megler, jf. lov om tvangssalg § 1-3 annet ledd.
4. Stenge alle posisjoner som er gjenstand for sikkerhetsstillelse og/eller marginberegning,
5. Benytte til motregning samtlige av Norne tilgodehavende mot Kunden fra andre finansielle instrumenter og eller tjenester, herunder krav på kurtasje, utlegg for skatter og avgifter, krav på renter mv. og utgifter eller tap som følge av Kundens mislighold av en eller flere forpliktelser overfor Norne, overfor ethvert tilgodehavende Kunden har mot Norne på misligholdstidspunktet - enten kravene er i samme eller ulik valuta. Krav i utenlandsk valuta blir å omregne til NOK etter markedskurs på misligholdstidspunktet.
6. Gjennomføre for Kundens regning og risiko hva Norne anser nødvendig til dekning eller reduksjon av tap eller ansvar som følge av avtaler inngått for eller på vegne av Kunden, herunder reversering av transaksjoner.
7. Dersom Kunden ikke leverer avtalt ytelse eller beløp, herunder ikke leverer de finansielle instrumenter på avtalt tidspunkt til Norne, kan Norne umiddelbart foreta dekningskjøp eller innlån

av finansielle instrumenter for Kundens regning og risiko for å oppfylle sin leveringsplikt overfor kjøper. Tilsvarende kan Norne foreta de handlinger Norne anser nødvendig for å redusere det tap eller ansvar som følger av Kundens mislighold av avtale inngått med Norne, herunder foreta handlinger for å redusere risiko for tap knyttet til endringer i valutakurser, renter samt andre kurser eller priser som Kundens handel er knyttet til. Kunden plikter å erstatte Norne eventuelle tap med tillegg av forsinkelsesrente og eventuelle gebyrer.

8. Kreve dekket alle kostnader og tap Norne er blitt påført som følge av Kundens mislighold, herunder, men ikke begrenset til, kurstap ved dekningshandel og reverseringsforretninger, utgifter påløpt ved lån av finansielle instrumenter, renter, tap som følge av endringer i valutakurser, renter m.m. og andre forsinkelsesgebyrer.

For øvrig gjelder bestemmelsene i lov 13. mai 1988 nr. 27 om kjøp (kjøpsloven) om forventet (antesipert) mislighold, herunder heving ved slikt mislighold.

Ved dekningstransaksjoner som følge av Kundens mislighold eller forventede mislighold bærer Kunden risikoen for kurs- eller markedsendringer frem til dekningstransaksjonen er gjennomført, dog slik at en eventuell gevinst ikke tilfaller Kunden, med mindre Kunden kan godtgjøre at han ville kunnet gjøre opp sin forpliktelse på oppgjørsdagen og at årsaken til at oppgjøret ikke skjedde ikke kan legges ham til last.

16 RENTER VED MISLIGHOLD

Ved Norne sitt eller Kundens mislighold svares rente tilsvarende til enhver tid gjeldende forsinkelsesrente, jf. lov 17. desember 1976 nr. 100 om renter ved forsinket betaling m.m. (forsinkelsesrenteloven), med mindre annet er særskilt avtalt.

17 GODTGJØRELSE

Norne sin godtgjørelse i form av kurtasje/ tegningshonorar, kursdifferanse, forvaltningshonorar eller annet, eventuelt med tillegg av avgifter knyttet til handel og clearing mv. vil være gjenstand for individuell avtale.

Kurtasje er en engangsprovisjon (godtgjørelse) som legges til eller trekkes fra verdien av de finansielle instrumenter som Kunden kjøper eller selger. Kurtasje angis normalt som en prosentsats. Inntil et bestemt investeringsbeløp, betaler Kunden en bestemt minimumskurtasje. Alternativt kan godtgjørelse beregnes som en kursdifferanse, dvs. et påslag på kjøperkurs eller et fradrag i salgskurs.

For verdipapirfond vil det også kunne belastes forvaltningsprovisjon. Størrelsen på nevnte provisjon kan variere betydelig. Opplysninger om forvaltningsprovisjon vil bl.a. fremkomme av produktark så vel som prospektet til det enkelte fond. Norne og/eller Distributører vil kunne motta en andel slik provisjon fra Fondsleverandør.

Kunden vil før gjennomføring av en tjeneste motta nærmere informasjon om betalingsbetingelser og de totale kostnader Kunden skal betale for det enkelte finansielle instrumentet, investeringstjenesten eller tilknyttet tjeneste. Herunder skal det opplyses om provisjoner, gebyrer og alle skatter og avgifter som skal betales Norne. Om kostnadene ikke kan angis presist, skal grunnlaget for beregningen opplyses. I tillegg skal det opplyses om det kan forekomme andre avgifter og/eller kostnader som ikke betales eller blir pålagt gjennom Norne.

Norne forbeholder seg rett til å gjøre fradrag i Kundens tilgodehavende for omkostninger som nevnt i første ledd, samt for eventuelle skatter, omsetningsavgifter o.l.

For de tilfeller der handel ikke kommer i stand vil Norne ikke kreve godtgjørelse med mindre annet er særskilt avtalt.

18 FORVALTNING - KONTOFØRING I VPS

Med mindre det er inngått annen avtale, gjelder det som er fastsatt under for kontoføring i VPS og oppbevaring/forvaltning i depot.

Hvor Norne skal opptre som Kundens Kontofører Investor i VPS, har Norne fullmakt til å foreta de registreringer på VPS-kontoen som omfattes av Kundens instruksjoner, herunder overføre fra VPS-kontoen omsettelige verdipapirer som omfattes av ordrer inngitt til Norne om salg. Kunden er innforstått

med at kjøpte eller tegnede omsettelige verdipapirer blir registrert på den aktuelle VPS-kontoen, dersom ingen annen konto er oppgitt i ordren. Norne gis innsynsrett i Kundens beholdning på VPS-kontoen. Kunden er videre innforstått med at Norne` registreringer på VPS-kontoen skjer i overensstemmelse med de bestemmelser som fremgår av Forretningsvilkårene for Verdipapirsentralen ASA, tilgjengelig på VPS` hjemmeside <http://www.vps.no/public/Kontofoerer/>, samt de til enhver tid gjeldende lover og forskrifter.

Norne kan inngå avtale med annen depotmottager om forvaltning eller depot for Kunden. Valg av slik depotmottager skjer etter Norne` beste skjønn og Kunden anses å ha akseptert valg av depotmottager med mindre annet fremgår av en særskilt forvaltnings- eller depotavtale med Norne. Norne påtar seg intet ansvar for slik depotmottagers eventuelle mislighold ved håndtering eller forvaltning av Kundens aktiva.

19 FULLMEKTIGER (MELLOMMENN), FORVALTERE OG OPPGJØRSAGENTER

Dersom Kunden inngir ordre eller oppdrag som fullmektig, forvalter, oppgjørsagent el. for tredjemann, er Kunden og den han opptrer på vegne av eller for, bundet av Forretningsvilkårene. Kunden er solidarisk ansvarlig overfor Norne for denne tredjemanns forpliktelser i det omfang forpliktelsene er et resultat av Kundens ordre eller oppdrag.

Dersom Kunden benytter forvalter, oppgjørsbank eller andre mellommenn fordres det at dette reguleres i særskilt avtale. Bruk av slike mellommenn fritar ikke sluttKunden for dennes ansvar i henhold til Forretningsvilkårene.

20 OPPBEVARING AV KUNDERS AKTIVA - KLIENTKONTI

Norne vil sikre at Kundens aktiva holdes atskilt fra Norne sine egne aktiva og så langt mulig beskyttes mot Norne sine øvrige kreditorer. Kunden vil bli godskrevet renter på sine pengemidler etter Norne sine alminnelige betingelser.

Midler som Norne oppbevarer på vegne av Kunden vil bli innsatt på Norne sin klientkonto i en kredittinstitusjon eller godkjent pengemarkedsfond etter skriftlig samtykke fra Kunden. Denne konto kan være samlekonto for midler Norne oppbevarer på vegne av flere kunder. Dersom kredittinstitusjonen går konkurs, vil kontoen være dekket av reglene om bankenes sikringsfond. For innskudd i kredittinstitusjoner som er medlem av den norske sikringsfondsordningen, vil en samlet kundekonto bli erstattet med et beløp på inntil kroner 2.000.000. Kundens dekningsrett vil i slike tilfeller bli tilsvarende redusert. Dersom innskudd skjer i en kredittinstitusjon som ikke er medlem av den norske sikringsfondsordningen, vil deknningen fremgå av reglene for sikringsordningen i det landet kredittinstitusjonen er medlem. Også i dette tilfellet vil dekningsretten kunne bli redusert.

Kundens finansielle instrumenter vil, dersom disse er registrert i VPS eller liknende verdipapirregister, bli overført til Kundens konto i dette register. Dersom det finansielle instrumentet ikke er registrert vil det bli oppbevart i depot hos bank eller annet depositar. Dersom register, bank eller annen depositar går konkurs vil Kundens finansielle instrumenter normalt være beskyttet ved separatistrett.

Norne påtar seg intet ansvar overfor Kunden for de aktiva som er overført til kundekontoer hos tredjepart (herunder samlekontoer), forutsatt at slik tredjepart er valgt i henhold til gjeldende rett og Norne ellers har oppfylt alminnelig krav til aktsomhet. Dette vil også gjelde dersom tredjepart blir insolvent eller går konkurs. For ytterligere informasjon om ansvarsfraskrivelser se punkt 19.

Dersom informasjon ikke er gitt på annen måte, vil Norne minst en gang årlig sende Kunden en oversikt over de aktiva Norne oppbevarer på vegne av Kunden. Dette gjelder ikke dersom slik informasjonen er inntatt i andre periodiske oversikter. Norne kan ikke anvende finansielle instrumenter Norne oppbevarer på Kundens vegne med mindre annet er særskilt avtalt.

For handel og oppgjør i utenlandske markeder gjelder særskilte regler, jf. punkt 12.

21 ANSVAR OG ANSVARSFRITAK

Norne er ansvarlig overfor Kunden for oppfyllelse av kjøp eller salg det har sluttet på vegne av eller med Kunden. Dette gjelder likevel ikke dersom Kunden på forhånd har godkjent den annen part som motpart i handelen.

Norne påtar seg intet ansvar for oppgjør dersom Kunden ikke stiller til disposisjon for Norne de avtalte midler og/eller finansielle instrumenter på eller før oppgjørsdag. Norne er heller ikke ansvarlig dersom en uegnet eller uhensiktsmessig tjeneste ytes som følge av at Kunden har gitt Norne ufullstendige eller uriktige opplysninger, jf. punkt 5.

Norne påtar seg intet ansvar for indirekte skade eller tap som påføres Kunden som følge av at Kundens avtale(r) med tredjemann helt eller delvis faller bort eller ikke blir riktig oppfylt.

Norne eller dets ansatte er for øvrig ikke ansvarlig for Kundens tap så lenge Norne eller dets ansatte ved rådgivning eller gjennomføring av ordre eller oppdrag har oppfylt alminnelige krav til aktsomhet. For de tilfeller der Norne har benyttet kredittinstitusjoner, verdipapirforetak, oppgjørssentraler, forvaltere eller andre tilsvarende norske eller utenlandske medhjelpere, vil Norne eller dets ansatte kun være ansvarlig for disse medhjelperes handlinger eller unnlatelser dersom Norne ikke har oppfylt alminnelige krav til aktsomhet ved utvelgelsen av sine medhjelpere. Dersom medhjelpere som nevnt i forrige punktum er benyttet etter ordre eller krav fra Kunden påtar Norne seg intet ansvar for feil eller mislighold fra disse.

Norne er ikke ansvarlig for skade eller tap som skyldes hindring eller andre forhold utenfor Norne sin kontroll, herunder strømbrudd, feil eller brudd i elektroniske databehandlingssystemer eller telenett mv., brann, vannskade, streik, lovendringer, myndighetenes pålegg eller lignende omstendigheter.

Når handel er utført på et norsk eller utenlandsk regulert marked etter ordre eller krav fra Kunden, vil Norne ikke være ansvarlig for feil eller mislighold begått av dette regulerte markedet eller eventuell tilknyttet oppgjørssentral. Kunden anses herved innforstått med at det enkelte regulerte marked eller den enkelte oppgjørssentral kan ha fastsatt egne regler for regulering av sitt ansvar overfor medlemmer av det regulerte marked eller oppgjørssentralen, kunder mv. med større eller mindre grad av ansvarsfraskrivelser.

Norne er ikke ansvarlig for de tilfeller der forsinkelse eller uteblivelse skyldes at penge- eller verdipapiroppkjøret er suspendert eller opphørt som følge av forhold utenfor Norne sin kontroll.

Begrensninger i Norne sitt ansvar utover det som er angitt over, kan følge av særskilt avtale med Kunden.

22 TILBAKEHOLDELSE AV SKATTER MV.

Ved handel i utenlandske markeder kan Norne i henhold til lov, forskrift eller skatteavtale være pålagt å holde tilbake beløp tilsvarende ulike former for skatter eller avgifter. Det samme kan gjelde for handel i Norge på vegne av utenlandske kunder.

Der slik tilbakeholdelse skal skje, kan Norne foreta en foreløpig beregning av det aktuelle beløp og holde dette beløpet tilbake. Når endelig beregning foreligger fra kompetent myndighet, skal eventuelt for mye tilbakeholdt skatt utbetales Kunden så snart som mulig. Det vil være Kunden som har plikt til å fremskaffe den nødvendige dokumentasjon for dette og for at dokumentasjonen er korrekt.

23 AVSLUTNING AV FORRETNINGSFORHOLDET

Handler eller transaksjoner som ligger til oppgjør ved avslutning av forretningsforholdet skal avsluttes og gjennomføres så snart som mulig. Ved avslutning av forretningsforholdet skal Norne gjennomføre et sluttoppgjør der Norne er berettiget til å motregne i Kundens tilgodehavende for Norne sitt tilgodehavende herunder for kurtasje, skatter, avgifter, renter mv.

24 INTERESSEKONFLIKTER

Norne vil søke å unngå at det oppstår interessekonflikter.

Norne har retningslinjer og regler for å sikre at virksomhetsområdene i Norne opererer uavhengig av hverandre slik at Kundens interesser ivaretas på en betryggende måte. Særlig vil Norne vektlegge at det foreligger tilfredsstillende informasjonssperrer mellom avdelinger for rådgivning eller tilrettelegging og andre avdelinger, samt mellom aktiv porteføljeforvaltning og den ordinære meglingen i Norne.

Norne har videre en særlig plikt til å sørge for at Kundens interesser går foran Norne sine interesser og foran interessene til personer med direkte eller indirekte kontroll i Norne. Likeledes skal enkelte kunder ikke usaklig tilgodeses på bekostning av andre kunder.

Dersom Norne har en særlig interesse ut over den alminnelige inntjening, f.eks. som følge av egne posisjoner av et visst omfang i de finansielle instrumenter rådgivningen gjelder, vil det bli opplyst om denne interesse.

Dette, samt de særskilte taushetspliktbestemmelser som gjelder, kan medføre at Norne sine ansatte som har kontakt med Kunden kan være forhindret fra å benytte eller ikke kjenner til informasjon som foreligger i Norne og som kan være relevant for Kundens investeringsbeslutninger. I enkelte tilfeller vil Kundens kontaktperson(er) i Norne ikke ha anledning til å utøve rådgivning med hensyn til bestemte investeringer. Norne kan i slike tilfeller ikke begrunne hvorfor det ikke kan gi råd eller utføre en bestemt ordre.

Norne og dets ansatte kan ha egne interesser i relasjon til de handler Kunden vil foreta. Dette kan bl.a. følge av:

- rådgivning eller tilretteleggeroppdrag for det aktuelle investeringsobjekt,
- garantistillelse eller deltagelse i fulltegningskonsortier,
- market-making og annen egenhandel,
- rådgivning og utførelse av ordre for andre kunder,
- upubliserte investeringsanbefalinger (analyser) utarbeidet av Norne,
- ansattes egne posisjoner.

25 SIKKERHETSSTILLELSE

Norne er medlem av Verdipapirforetakenes sikringsfond i samsvar med Verdipapirhandelloven.

Sikringsfondet skal gi dekning for krav som skyldes dets medlemmers manglende evne til å tilbakebetale penger eller levere tilbake finansielle instrumenter som oppbevares, administreres og forvaltes av medlemmene i forbindelse med utøvelse av investeringstjenester og/eller visse tilleggstjenester. Dekning ytes med inntil kroner 200.000 per kunde.

Sikkerheten dekker ikke krav som stammer fra transaksjoner omfattet av rettskraftig straffedom om hvitvasking av penger eller kunder som har ansvar for eller har dratt fordel av forhold som vedrører Norne, når slike forhold har forårsaket Norne sine økonomiske vanskeligheter eller bidratt til en forverring av Norne sin økonomiske situasjon. Sikkerheten dekker heller ikke krav fra finansinstitusjoner, kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper verdipapirforetak, verdipapirfond og andre foretak for kollektiv forvaltning, pensjonskasser og pensjonsfond, samt fra eventuelle konsernselskaper til Norne.

26 TILTAK MOT HVITVASKING AV PENGER

Ved etablering av kundeforhold skal Kunden gjennom legitimasjonskontroll mv. dokumentere sin identitet samt angi og dokumentere eventuelle fullmakts- eller representasjonsforhold, slik at Norne til enhver tid kan oppfylle sine plikter i henhold til lov om hvitvasking og terrorfinansiering mv., slik den til enhver tid gjelder.

Kunden er kjent med at Norne er eller kan være forpliktet til å gi offentlige myndigheter alle relevante opplysninger knyttet til kundeforholdet eller enkeltransaksjoner. Dette kan skje uten at Kunden opplyses om at slike opplysninger er gitt.

27 OPPLYSNINGSPLIKT OVERFOR MYNDIGHETER, KLAGEORGAN OG ANDRE

Norne vil uavhengig av lovbestemt taushetsplikt gi informasjon om Kunden, Kundens transaksjoner, innstående på klientkonto og annet til de myndighetsorganer som måtte kreve dette i medhold av gjeldende rett.

Kunden anses å ha samtykket i at opplysninger som er undergitt taushetsplikt også kan gis til de regulerte markeder, oppgjørssentraler o.l. som måtte kreve dette i medhold av lov, forskrift eller andre regler fastsatt for disse organer. Likeledes anses Kunden å ha samtykket i at slike opplysninger kan meddeles

Verdipapirforetakenes Forbunds etiske råd eller Bankklagenemnda der dette er påkrevet for behandlingen av klagesaker.

28 ENDRINGER

Norne forbeholder seg rett til å endre Forretningsvilkårene. Vesentlige endringer får virkning fra det tidspunkt de skriftlig er meddelt Kunden. Kunden anses å ha akseptert å motta melding om endringer per e-post dersom Kunden har oppgitt e-post adresse til Norne. Andre endringer trer i kraft fra det tidspunktet de er publisert på Norne sine nettsider. Endringer vil ikke ha virkning for ordre, handler, transaksjoner mv. som er inngitt eller gjennomført før tidspunktet for meddelelsen av endringene.

29 MEDDELELSER, SPRÅK OG FULLMAKTER

Kundens skriftlige meddelelser skal sendes pr brev, telefaks eller etter avtale pr SWIFT eller annen elektronisk kommunikasjon. I den grad Kunden vet eller burde vite hvilken enhet i Norne som er rette mottaker, må meddelelsen sendes til vedkommende enhet og anses i motsatt tilfelle for ikke mottatt av Norne. Kunden kan i kommunikasjon med Norne benytte norsk eller engelsk.

Kunden skal ved etablering av forretningsforholdet meddele Norne personnummer/organisasjonsnummer, adresse, telefon- og telefaksnummer, eventuelle elektroniske adresser samt eventuelle fullmektiger. Det samme gjelder for bankkontoer og verdipapirkontoer i VPS eller annet tilsvarende register. Eventuelle endringer skal straks meddeles Norne skriftlig.

30 TOLKNING

I tilfelle motstrid med lovgivning som kan fravikes ved avtale skal Forretningsvilkårene ha forrang.

I tilfelle der det henvises til lovgivning, andre regler eller disse vilkår skal dette forstås slik disse lover, regler og vilkår til enhver tid gjelder.

Vedrørende forholdet mellom Forretningsvilkårene og øvrige avtaler inngått mellom Norne og Kunden, se punkt 3.

30 KUNDEKLAGER

Kunden kan inngi klage til Norne. Det bør klart fremgå at det dreier seg om en klage. Norne sine retningslinjer for behandling av kundeklager er tilgjengelige på www.norne.no.

Dersom Kunden ikke er tilfreds med klagebehandlingen hos Norne, kan Kunden bringe spørsmål om forståelsen av Forretningsvilkårene og forhold i tilknytning til Norne inn for Verdipapirforetakenes Forbunds Etiske Råd i samsvar med de etiske normer og behandlingsreglene for saker i henhold til de etiske normer. Norne kan gi nærmere informasjon om klagebehandlingen for de enkelte produkter. Utenlandske kunder, herunder nordmenn hjemmehørende i utlandet, som kan påberope seg lover eller regler som gir beskyttelse mot rettsforfølgelse fra Banken i relasjon til sine forpliktelser overfor Banken, fraskriver seg denne rett så langt dette ikke er i direkte strid med de aktuelle lover eller regler.

31 VERNETING - LOVVALG - TVISTELØSNING

Tvister i forholdet mellom Kunden og Norne, herunder tvister som står i forbindelse med Forretningsvilkårene skal løses etter norsk rett med Bergen tingrett som (ikke-eksklusivt) vernetting. Kunder med utenlandsk vernetting fraskriver seg enhver eventuell rett til å motsette seg at søksmål som har tilknytning til disse forretningsvilkår fremmes for Bergen tingrett. Kunder med vernetting i utlandet kan, uavhengig av overnevnte, saksøkes av Norne ved slikt vernetting dersom Norne ønsker dette.

32 PERSONOPPLYSNINGSLOVEN

Norne ved daglig leder er behandlingsansvarlig etter lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven).

Personopplysninger vil bli behandlet i samsvar med gjeldende lover og forskrifter. Formålet med behandlingen av personopplysninger er gjennomføring av de avtaler som inngås mellom Norne og Kunden, administrasjon, fakturering/oppgjør samt markedsføring av investeringsprodukter og -tjenester.

Personopplysninger kan ved lovbestemt opplysningsplikt bli utlevert til offentlige myndigheter.

Kunden kan be om informasjon om hvilken behandling Norne foretar, og hvilke opplysninger som er registrert, jf. personopplysningsloven § 18. Kunden kan kreve retting av uriktige eller mangelfulle opplysninger, samt kreve sletting av opplysninger når formålet med behandlingen er gjennomført og opplysningene ikke kan brukes/arkiveres til annet formål, jf. personopplysningsloven §§ 27 og 28.

33 SPRÅK

Forretningsvilkårene kan gjøres tilgjengelig i engelsk versjon ved behov. Ved motstrid skal den norske versjonen ha forrang.

RETNINGSLINJER FOR ORDREUTFØRELSE AV FINANSIELLE INSTRUMENTER I ORDREDREVNE MARKEDER (AKSJER, GRUNNFONDSBEVIS OG ETF)

Av 01.02.09

1 - Innledning

Norne Securities AS ("Norne") har i følge verdipapirhandelloven en plikt til å treffe alle rimelige tiltak for å oppnå "best mulig resultat" for Kunden ved utførelse av kundeordre ("Beste Resultat"³). Norne vil ved mottakelse av kundeordre foreta en konkret vurdering av hvordan ordren skal utføres for å oppnå Beste Resultat.

Retningsgivende for denne vurdering vil være retningslinjene for ordreutførelse som er gjengitt nedenfor ("Retningslinjene").

2 - Unntak fra Retningslinjene – Spesifikk instruks

Dersom Kunden inngir spesifikke instruksjoner, kan dette forhindre Norne i å gjennomføre de tiltak som er fastsatt i Retningslinjene nedenfor for å sikre Beste Resultat. Det kan inngås særskilt avtale mellom Kunden og Norne om at ordre mottatt i spesielle situasjoner vil bli behandlet som en spesifikk instruksjon.

3 - Relevante faktorer ved valg av utførelsesmåte

Norne vil ved valg av utførelsesmåte ta hensyn til pris, kostnader, hurtighet, sannsynlighet for gjennomføring og oppgjør, størrelse, art og andre relevante forhold.

4 - Vektlegging av relevante faktorer

Når Norne utfører kundeordre vil følgende momenter tas i betraktning når de ovennevnte faktorer (punkt 3) relevans skal vektlegges:

- Kundes egenskaper (Ikke-Profesjonell/Profesjonell Kunde)
- Kundeordrens egenskaper
- Egenskaper ved de finansielle instrumenter som inngår i ordren
- Egenskaper ved de handelssystemer ordren kan rettes til

Ovenfor Ikke-Profesjonelle Kunder vil Beste Resultat bestemmes ut fra det samlede vederlag Kunden skal betale i forbindelse med ordreutførelsen.

5 - Alternative måter for utførelse av ordre

Norne vil utføre ordre for Kunden på en av følgende måter:

5.1 - På regulert marked eller Multilateral handelsfasilitet ("MHF"):

- a) ved å legge ordren inn i et handelssystem (regulert marked, MHF, market maker m.v.)
- b) ved å formidle ordren til et annet verdipapirforetak dersom Norne ikke er medlem på relevant regulert marked eller MHF.

³ Se vphl § 10-12

5.2 - Utenfor regulert marked eller MHF:

- c) ved kjøp fra eller salg til andre kunder (innbyrdes forretninger)
- d) ved selv helt eller delvis å tre inn som motpart (egenhandel)
- e) ved å formidle ordren til et annet verdipapirforetak

Ad a) Norne anser følgende handelssystemer som egnet til å oppnå Beste Resultat ved utførelse av ordre:

- Oslo Børs
- Oslo Axess
- OMX Stockholm Exchange
- ABM (Alternative Bond Market)

Listen er ikke uttømmende. Fra tid til annen vil utførelse kunne skje på andre handelssystemer dersom dette vil være i overensstemmelse med disse retningslinjene for øvrig.

Hvis det finansielle instrumentet handles i flere handelssystemer (inkludert Oslo Børs/Oslo Axess), vil ordren normalt bli utført på Oslo Børs/Oslo Axess, da Norne anser at denne utførelsesmåten vil gi Beste Resultat for Kunden. Hvis Norne imidlertid anser at et annet handelssystem i tilknytning til det aktuelle finansielle instrument vil gi Beste Resultat for Kunden, vil Norne kunne utføre ordren i dette handelssystemet.

Ad c) Dersom Norne har mottatt ordre om både kjøp og salg av samme finansielle instrument, og disse ordrene kan matches internt, vil Norne normalt legge ordrene inn i Oslo Børs/Oslo Axess' handelssystem, dersom det finansielle instrumentet er notert på Oslo Børs/Oslo Axess. Handelssystemet vil automatisk foreta en matching av ordrene til markedskurs. Alternativt vil ordrene utføres ved at Norne selv foretar avtaleslutningen på vegne av Kundene. Norne vil da ivareta Kundenes behov med samme omhu, og fastsette prisen på de finansielle instrumentene på grunnlag av børskurs eller dersom børskurs ikke foreligger, en kurs som etter markedets stilling er rimelig.

Ad d) Dersom Norne er motpart vil det bli opplyst om dette på slutseddelen eller annen bekreftelse. Dersom Norne trer inn som motpart (egenhandel) i forhold til en kundeordre, vil dette skje til en pris som samsvarer med den best oppnåelige pris i et handelssystem, f.eks. børskurs. Unntak vil gjelde dersom Norne, i egenskap av å være marked maker, på Kundens direkte forespørsel oppgir en pris som Norne enten vil kjøpe eller selge de angjeldende finansielle instrumenter til, og Kunden aksepterer denne prisen.

6 - Særlig om handel med unoterte aksjer

Dersom en unotert aksje (eller annet finansielt instrument) er registrert på den norske OTC-listen, vil Norne legge inn ordren som en interesse i OTC-systemet og deretter ta kontakt med et annet foretak som har vist en motsvarende interesse i OTC-systemet. Norne vil forhandle med dette foretaket for å oppnå en best mulig pris for Kunden.

7 - Når vil orden utføres?

Dersom det ikke foreligger en spesifikk instruks fra Kunden, vil Norne påbegynne utførelse av ordren umiddelbart etter mottak av ordre fra Kunden. Dette betyr at Norne vil benytte tidsprioritering av innkomne ordre med mindre Norne anser at Beste Resultat oppnås ved å slå ordren sammen med andre ordre. Norne forbeholder seg rett til å aggregere Kundens ordre med ordre fra andre kunder, personer eller foretak som er eller ikke er tilknyttet Norne. Aggregering av ordre vil kunne finne sted dersom det er usannsynlig at aggregering generelt vil være til ulempe for noen av Kundene. Kunden er imidlertid innforstått med at aggregering av ordre i enkelttilfeller kan medføre en ulempe.

Norne forbeholder seg også rett til å aggregere Kundens ordre med transaksjoner foretatt for Norne's egen regning. Dersom den samlede ordren kun delvis utføres vil Kundens ordre i utgangspunktet bli prioritert fremfor Norne. Unntak gjelder imidlertid dersom Norne ikke hadde kunnet utføre handelen på tilsvarende fordelaktige vilkår uten aggregeringen.

Ved allokering av ordre vil Norne normalt ta i betraktning forhold som tidspunkt for ordreinngivelse og størrelse på ordre.

Hvis ordren mottas utenfor markedsplassens åpningstid vil ordren bli utført når markedsplassen gjenåpner.

8 - Særlig informasjon til ikke-profesjonelle kunder

Overfor Ikke-Profesjonelle Kunder vil Norne ved avveining av faktorene som Norne tar hensyn til for hvordan ordren skal gjennomføres (se punkt 4), legge størst vekt på pris på det finansielle instrumentet og kostnaden ved å gjennomføre transaksjonen. Det betyr at øvrige faktorer, som hurtighet, sannsynlighet for gjennomføring og oppgjør bare får forrang fremfor pris og kostnaden dersom dette bidrar til Beste Resultat for Kunden.

INFORMASJON OM KUNDEKLASSIFISERING

1 Klassifisering

Norne Securities (heretter benevnt Norne) er ihht. Verdipapirhandelsloven pålagt å klassifisere alle våre kunder i ulike kundekategorier avhengig av profesjonalitet. Kundene skal klassifiseres som henholdsvis Ikke-Profesjonelle Kunder, Profesjonelle Kunder eller Kvalifiserte Motparter.

I hvilken grad Kunden er beskyttet av lovgivningen avhenger av kundekategori. Nedenfor følger en redegjørelse for hovedtrekkene ved investorbekyttelsen for hver kundekategori. Redegjørelsen er ikke uttømmende.

Lovgivningen åpner til en viss grad for at kunder som ønsker å bytte kundekategori, kan anmode Norne om dette. Vi understreker at bytte av kundekategori må godkjennes av Norne. Selv om vilkårene for omklassifisering som følger nedenfor er oppfylt, står Norne likevel fritt til å vurdere hvorvidt Norne ønsker å etterkomme en anmodning.

2 Ikke-Profesjonell Kunde

2.1 Grad av investorbekyttelse

Kunder klassifisert i denne kundegruppen har den høyeste graden av investorbekyttelse. Dette innebærer blant annet at Norne i større grad enn for de øvrige kundekategorier er forpliktet å tilpasse tjenesteytelsen til Kundens individuelle behov og forutsetninger.

I tillegg til at Norne i sin tjenesteyting til Kunden er underlagt generelle regler om god forretningsskikk, vil Norne før handel eller rådgivning finne sted vurdere hvorvidt en tjeneste/transaksjon, herunder finansielt instrument, er hensiktsmessig eller egnet for Kunden. Investeringsrådgivning vil skje på bakgrunn av Kundens opplysninger om investeringsmål, finansielle stilling samt erfaring og kunnskap om den aktuelle tjenesten/transaksjonen.

Dersom Kunden ønsker å gjennomføre en handel Norne ikke finner hensiktsmessig tatt i betraktning Kundens kunnskap og erfaring har Norne en frarådingsplikt. Handelen kan likevel gjennomføres dersom Kunden ønsker det på tross av advarselen. Nornes plikt til å vurdere hvorvidt en tjeneste/transaksjon er hensiktsmessig gjelder ikke i alle tilfeller. Blant annet foreligger det omfattende unntak for internetthandel.

Status som Ikke-Profesjonell Kunde innebærer også en omfattende rett til å motta informasjon fra Norne. Norne er pliktig til blant annet å informere om de aktuelle finansielle instrumenter og risikoer forbundet med disse, handelssystemer og markedsplasser Norne benytter, samt priser og andre kostnader ved enhver transaksjon slik at Kunden settes i stand til å foreta en informert investeringsbeslutning.

2.2 Adgang til omklassifisering

Ikke-Profesjonelle Kunder kan anmode skriftlig om å bli behandlet som Profesjonelle Kunder eller Kvalifiserte Motparter under forutsetning av at nærmere angitte vilkår er oppfylt. Slik omklassifisering medfører en lavere grad av investorbekyttelse.

2.2.1 *Fra Ikke-Profesjonell til Profesjonell Kunde*

1) Det gjelder absolutte krav for omklassifisering fra Ikke-Profesjonell Kunde til Profesjonell Kunde

Kunden må oppfylle minst to av følgende tre kriterier;

- Kunden har foretatt transaksjoner av betydelig størrelse i det relevante marked gjennomsnittlig 10 ganger pr kvartal i de foregående fire kvartaler.
- Størrelsen på Kundens finansielle portefølje, definert til å omfatte kontantbeholdning og finansielle instrumenter, overstiger et beløp som i norske kroner svarer til € 500.000.
- Kunden arbeider eller har arbeidet innen finansiell sektor i minst ett år i en stilling som krever kunnskap om de relevante transaksjoner og investeringstjenester.

2) Dokumentasjon på endret omklassifisering

Kunden skal skriftlig informere Norne om at vedkommende ønsker å bli behandlet som Profesjonell Kunde. Kunden skal dokumentere at kravene i punkt 1. over er oppfylt.

Norne skal foreta en konkret vurdering av hvorvidt Kunden – på bakgrunn av Kundens ekspertise, erfaring og kunnskap samt de planlagte transaksjoner – er i stand til å treffe egne investeringsbeslutninger og forstår den risiko som er involvert. Det skal treffes alle rimelige tiltak for å sikre at en kunde som anmoder om å bli omklassifisert fra Ikke-Profesjonell Kunde til Profesjonell Kunde oppfyller kravene i punkt 2.2.1 over. Kundens anmodning skal ikke etterkommes med mindre Norne kan fastslå med rimelig sikkerhet at Kunden har den nødvendige erfaring, kunnskap og ekspertise fra det aktuelle investeringsområdet, samt at Kunden forstår risikoen forbundet med de relevante investeringstjenester, finansielle instrumenter eller transaksjoner.

Alle endringer av kundeklassifisering skal dokumenteres ved inngåelse av en særskilt skriftlig avtale mellom Norne og Kunden. Kunder som omklassifiseres til Profesjonelle Kunder skal informeres skriftlig om at vedkommende plikter å melde fra til Norne om endrede forhold som kan påvirke klassifiseringen. Skjemaet "Anmodning om klassifisering som Profesjonell Kunde" er tilgjengelig på www.norne.no.

2.2.2 *Fra Ikke-Profesjonell Kunde til Kvalifisert Motpart*

Dersom en Ikke-Profesjonell Kunde skriftlig anmoder om å bli omklassifisert til Kvalifisert Motpart, må Kunden først omklassifiseres til Profesjonell Kunde. For omklassifisering fra Ikke-Profesjonell Kunde til Kvalifisert Motpart, skal hele punkt 2.2.1 følges for den første omklassifisering fra Ikke-Profesjonell Kunde til Profesjonelle Kunde. For videre omklassifisering fra Profesjonell Kunde til Kvalifisert Motpart skal punkt 3.2.2 følges

3 Profesjonell Kunde

3.1 Grad av investorbeskyttelse

Kunder klassifisert som Profesjonelle Kunder er i noe mindre grad enn Ikke-Profesjonelle Kunder beskyttet av lovgivningen. Profesjonelle Kunder er på enkelte områder ansett skikket til å ivareta egne interesser og tjenesteytingen vil som en følge av dette i mindre grad være tiltrettelagt Kundens individuelle behov.

I utgangspunktet gjelder reglene om god forretningsskikk fullt ut overfor Profesjonelle Kunder. Omfanget av Nornes forpliktelser er imidlertid noe redusert. Blant annet forventes Profesjonelle Kunder normalt å ha tilstrekkelige kunnskaper til å vurdere hvorvidt en transaksjon er formålstjenelig. Ved

investeringsrådgivning vil vi således basere våre råd på Kundens opplysninger om investeringsmål og i utgangspunktet verken innhente informasjon om finansiell stilling eller Kundens kunnskap og erfaring.

Norne vil ikke vurdere hvorvidt gjennomføring av aktuelle transaksjoner er hensiktsmessig og Norne har således heller ingen frarådningsplikt som overfor Ikke-Profesjonelle Kunder. Gjennomføring av transaksjoner vil således være noe mindre omstendelig enn for Ikke-Profesjonelle Kunder. Dette kan ha betydning for hurtigheten på gjennomføringen av den aktuelle transaksjonen. En annen konsekvens vil være at Profesjonelle Kunder kan få tilgang til et bredere produktspekter.

Profesjonelle Kunder antas å være skikket til å vurdere hvilken informasjon som er nødvendig for å treffe en investeringsbeslutning. Dette innebærer at Profesjonelle Kunder i større grad enn Ikke-Profesjonelle Kunder selv må innhente den informasjon de anser som nødvendig. Profesjonelle Kunder vil imidlertid motta rapporter om gjennomførte tjenester og annen viktig informasjon som Nornes retningslinjer for ordretutførelse og Nornes sikkerhetsrett eller tilbakeholdsrett i finansielle instrumenter eller midler.

3.2 Adgang til omklassifisering

Profesjonelle Kunder kan skriftlig anmode om å bli klassifisert som Ikke-Profesjonell Kunde og dermed få en høyere grad av investorbeskyttelse. Profesjonelle Kunder som er juridiske personer kan også skriftlig anmode om å bli klassifisert som Kvalifisert Motpart og derved få en lavere grad av investorbeskyttelse. Profesjonelle Kunder er ansvarlig for at Norne holdes løpende orientert om enhver endring som vil kunne påvirke deres klassifisering.

3.2.1 Fra Profesjonell Kunde til Ikke-Profesjonell Kunde

Det er den Profesjonelle Kundes plikt å anmode om en høyere grad av beskyttelse når vedkommende mener seg ute av stand til å foreta en korrekt risikovurdering. En slik endring av kundeklassifiseringen skal dokumenteres ved skriftlig avtale mellom Norne og Kunden.

3.2.2 Fra Profesjonell Kunde til Kvalifisert Motpart

Profesjonelle Kunder som er juridiske personer og som oppfyller to av tre kriterier i punkt 2.2.1 nr 1) over kan skriftlig anmode om å bli behandlet som Kvalifisert Motpart.

Alle endringer av kundeklassifisering skal dokumenteres ved inngåelse av en særskilt skriftlig avtale mellom Norne og Kunden. Avtalen skal inneholde samtykke fra Kunden til omklassifisering, samt konsekvenser av omklassifisering for Kunden, herunder henvisning til rettigheter/plikter kunder får/gir avkall på ved slik omklassifisering.

4 Kvalifisert Motpart

4.1 Grad av investorbeskyttelse

Kvalifiserte Motparter innehar den laveste grad av investorbeskyttelse. I handel med Kvalifiserte Motparter kan Norne bringe i stand eller inngå transaksjoner uten å overholde de krav som stilles i Verdipapirhandelloven § 10-11, § 10-12 eller § 10-13 første ledd i forbindelse med visse transaksjoner eller tilknyttede tjenester som er direkte knyttet til nevnte transaksjoner. Dette gjelder i forhold til god forretningsskikk, beste resultat og håndtering av kundeordre.

Når det gjelder krav til vurdering av egnethet og hensiktsmessighet vil reglene komme tilsvarende til anvendelse for Kvalifiserte Motparter som for Profesjonelle Kunder. Unntaket fra bestemmelsen om god forretningsskikk innebærer blant annet at enkelte av reglene om krav til informasjon og rapportering ikke

får anvendelse for denne kundekategorien. I utgangspunktet gjelder dette også regelen om at Norne skal påse at Kundens interesser ivaretas på beste måte. Krav til god forretningsskikk som et generelt prinsipp må imidlertid gjelde uavhengig av unntaket fra bestemmelsen i verdipapirhandelsloven og således vil Kvalifiserte Motparter til en viss grad være beskyttet av generelle prinsipper om god forretningsskikk.

4.2 Adgang til omklassifisering

Kvalifiserte Motparter kan skriftlig anmode om å klassifiseres som Profesjonell Kunde eller Ikke-Profesjonell Kunde og dermed få en høyere grad av investorbeskyttelse.

Alle endringer av kundeklassifisering skal dokumenteres ved inngåelse av en særskilt skriftlig avtale mellom Norne og Kunden.